

N. 268

SCRISOARE

Domnule.....

Deși scrisoarea D-tale nu comporta un răspuns urgent, sunt totuși rușinat că răspund atât de târziu unei comunicațiuni gentile: nu știam că te-ai însurat, și de aceea numai acum te felicit și-ți urez casă bună.

Îți sunt foarte obligat că ai pus cu încredere în mâna soției D-tale romanul «In Războiu». Incearcă și dă-i să citească numerile din *Convorbiri* cu partea 2-a din Lydda. E acolo multă încurcătură filosofică. Dar așa cum e, tot merită poate să fie citită de temeile tinere. Nu știu nimic dela publicu cel mare, — și e firesc să doresc a avea o impresie sinceră, de cititor neprihănit, fără patimă și fără ticuri literare, fiindcă eu puseseam multe năzuințe de suflet curat in creațiunea acestui chip de femeie.

A idealiza în lumea reală, creând tipuri vii și posibile, mi se pare scopul cel mai înalt al artei.

Ceeace era Milescu, sub învelitoarea lui scortșoasă de bărbat, este Lydda, în haina delicată a adevărului feminin lității.

Cine știe ce-a mai eșit și din asta, pentru critici noștri?..¹⁾

Roma. Via Condotti 61, 20/2 Apr. 1905

Al D-tale
Duliu Zamfirescu

N. R. — Tipărim această scrisoare ca un document literar despre felul cum răposatul scriitor privea unele dintre creațiunile sale. Totdeauna rugăm pe cei cari au scrisori dela T. Maiorescu, D. Zamfirescu și alți oameni de literă, să ne comunice, sau măcar să ne dea copii, spre a le împărtăși cetitorilor. Originalele le vom da apoi Academiei române, în numele donatorilor.

A R A

Sufletul omului,
Mugurul pomului —
Inima stâncă
De mare-adâncă —
Viața — vârtoare,
Gândul — o mare;
Clipa — durere,
Visul părere...
Multe cărări
Au albele zări,
Și nici-o cărare
Zarea ce moare...

Din povesti pe care vremea ca din nopți adânci le scoate,
Înșirându-le pe firul clipelor nenumărate,
Ara fiul furtunatic, vltregit de ani răsare,
Aprig instrunindu-și murgul, tăind zare după zare;
Dus prin vânturi ca fantasma, acum e, acuma nu-l,
Anii trec cum trece gândul, dar mai ba ca murgul lui...
Cine știe, 'n câte maluri valurile l'or izbi,
Cine știe câte veacuri după veacuri vor mai fi...
Dar povestea deși veche, ea e pururea tot nouă,
Și de vreți să fugă somnul, gata-s să v'o spun și vouă...

.....

Aburea pe ape noaptea, mările — adormeau mugind,
Lopătari pe negre vase le-auziau fundul vuind...
Vâsle rupte'n toi de valuri, măturate înspre mal,
Se ciocneau în colți de stâncă și-adormeau pe câte-un val...
Hăul holburilor sure, domolit, pustiu și larg,
Nu mai răsfrângea 'n adâncuri nici o stea, nici un catarg.
Sus o 'mpărăție neagră, fără vânt, fără lumini,
Jos mormânt de ape vineți, stânci pleșuve, munți streini...
Amurgea pe răstignitul cerurilor asfințit,
La castelul de pe munte viața regelui Ermit...

Zile negre și 'ncălcite ca și firele pe ghemuri
 Avusese mândrul rege înfruntând și griji și vremuri...
 Ani de ani se răsboise cu viteji și mândri regi,
 Și pe toți îl preschiubase în supuși sau în pribegi...
 Falnice domni, castele, tronuri, steme, măreție,
 Prăbușite azi sub spada-i, erau toată — a lui mândrie...
 Dară vremea nu se'ndoaie, ci tot omul i se pleacă,
 Precum vânturilor iernei vârful mlădios de cracă...
 Se plecă și mândrul rege anilor cărunți și ei,
 Căci era nu eră mândru, însă anii erau grei,..
 Și cum cea din urmă rază'n ochii stinși i se sfărâmă.
 El chemă pe Ara fiul și astfel îl cuvântă :
 „Fiul meu, cui să rămăie toată 'mpărăția asta ?
 Pe ea regii toți ai lumii o răvnesc, paște năpasta...
 Că sub zidul vechi stă vrana de vulcan, un vierme roade,
 Pe cât noaptea'n nuntru crește, ziua în afară scade...
 N'a fost trunchiu să n'aibă vierme și nici tron să n'aibă rană,
 N'au fost dinți fără otravă, și nici vreme fără prihană...
 N'au fost steme fără sânge și nici regi fără păcate,
 N'au fost bice fără sfârcuri, nici supuși fără dreptate...
 Eu am stat mult împotriva vânturilor, de-au țâșnit
 Valuri aburii de sânge din cei cari m'au robit...
 Dar acum când mi se 'ncheie rostul zilelor bătrâne,
 Simt că pe de-antregul fărăi vânturi mari vor bate mâne...
 Ara, Ara, nu-ți dau tronul, nici mărirea mea de rege,
 Căci odată ce'nchid ochii, pulbere și vânt s'alege...
 Iată un inel, atâta a rămas fără păcat
 Din toți anii mei de glorie, să'l întrebi să-ți dele sfat.
 Și plângând și atingându-i buze moarte de obraz,
 Singur prăbușindu-și tronul, muri regele viteaz...
 Hohotea afară vântul, mărirele acum vulau,
 Și pe munți cu creste sure, cucuvelele țipau...
 Nouă nopți au ars la capul regelui bătrân făclii,
 Și pe ziduri pânze negre 'n vălurite, lungi fășii,
 Au acoperit castelul, că din văi adânci pareă
 O movilă de 'ntunerice ce pe munți pustii plângea...
 Nouă nopți a stat de veghe Ara fiul cel iubit,
 Nouă nopți și nouă zile bocitoarele-au jelit...
 Dar a zecea zi groparii desprinzând stâncă din stâncă
 Și-ajutați de Sfarmă-Piatră, au săpat o groapă-adâncă...
 Și'n amurg cu roșii umbre așternute pe poteci,
 Regele neplâns de nimeni a fost pus în lespezi reci...
 Sfarmă-Piatră-a smuls un munte din țâțâni și liniștit
 A'ncuiat pe totdeauna groapa regelui Ermit...

Și uitat pe-o stâncă sură Ara singur a stătut,
 Pân'ce ziuă și iar noapte și iar ziuă s'a făcut,

Pân'ce nopți din nopți crescură, pân'ce zile, mii de-arândut
 Au trecut cu ploii și vânturi, cu nori negri 'ntunecându-l..
 Dar în vremea asta țara răsculată 'n lung și'n lat,
 Iși plecase steagul — roabă-acum lui Negru Impărat..
 La castel crescuse naltă cucuta și mătrăguna,
 Și pe ziduri conșovite firuia lumină luna..
 Și târziu stingher pe munte, cum stetea Ara privind
 Golul negru de sub dânsul, șirul creștelor l'cînd,
 Scoase — atunci din sân inelul, să-l întrebe ce să f. că :
 Munții să-i despice'n două, mările să le desfacă ?

— Ineluș, Ghergheluș,
 Spune-mi, unde să mă duc,
 Pe ce drumuri să apuc ?

Iar inelul ca un scâncet de copil astfel vorbi :
 — Pleacă-te sub vreme, Ara, pleacă-te și vei trăi..
 Unii iau în gârbă munții, alții mările despică,
 Unii spintecă văzduhul, alții prea sus se ridică..
 Dar nimic nu lasă vremii, când sub dânsa ei se 'ngroapă,
 Pe de-asupra tuturora slabe șuete de apă..
 Fâlfâit de stoluri, frunze, viscol, noapte, ploii și vânt,
 Lutul amorțit în locul razelor de pe pământ..
 Pleacă-te sub vreme, Ara, pleacă-te și vei urcă
 Mult mai sus decât îs munții de ții face scara ta..
 Fiecare bob de țarnă, strop de lacrimă să poarte,
 Fiecare pas să 'nsemne pasul vremii mai departe..
 Cată-ți somnul în furtună, cată-ți ceru'n întineric,
 Veșnicia veșniciei cat'o'n visul tău himeric..
 Du-te'n lume, răscolește țări și mări, pătrunde lutul,
 Căci întânsu-i viitorul și prezentul și trecutul..
 Când bat vânturile, urcă și-i cunoaște cât preț are
 Drumul spintecat în vânturi, mugetele din văltoare..
 Căci departe 'ntr'o pădure cu cascade ce se sparg,
 Și trosesc peste bulboane, cer adânc, senin și larg,
 Iși îndoale liliecii fragezi impletii cu soare,
 Și — acolo pe tine, Ara, te așteaptă-o vrăjitoare..
 Ochii ei răsfrâng în ape crânguri verzi cu viorele,
 Părul ei astupă umeri albi ca nuferii, mărgele
 De lumină înșirate pe fir lung de funiței
 Li atârnă de la gâtul alb și dorm pe sânul ei..

Și-a plecat în lume Ara... Basmul doar ne-aduce-aminte
 Că prin vânturi, peste ape, peste mări și țări 'naintea,
 Peste munți cu vârful fulger, peste râpi căscate-adânc,
 Trece Ara cu hinghere ferecate la oblânc..
 Murgul înzăeat îl duce ca pe-o tainică nălucă,
 Zarea ștearsă'n urmă piere și'nc'o zare îl apucă,
 Și'n nămeș de noapte sunbră, când dorma codrii jos, cărunții,

Ara trece'n zbor sălbatic, calcă văile și munții...
 Peste vărfuri de catarge ce se leagănă pe mări,
 Peste negrele oceane, mistuind zări după zări,
 Peste râuri ce fac brăie albe verzilor păduri,
 Peste vărfuri de castele, peste — a valurilor guri,
 Trece Ara ca fantasma, acum e, acuma nu-i,
 Anii trec cum trece gândul, dar mai ba ca murgul lui...
 Iată însă că'n a noua primăvară el sosi
 Intr'o pajiste cu turme, și-un cioban că întâlnește:
 — Buna vreme, măi ciobane!— Bună fie-ți vorba, bade!
 — Nu mi-i spune cât mai este pân'la codru cu cascade?
 — Nouă fărăi și-o mare lată... Iaca ici cascada sună...
 Treci vre-o nouă zeci de ape, treci și-o mare— Ziua bună!
 Și 'nstrunindu-și murgul, Ara, și-a cătat apoi de drum,
 Merse, merse ani de-arândul, numai murgul știe cum...
 Peste apele cu ceață, peste grebăne de munți,
 Peste mări înfurtunate, peste stânci cu negre frunzi,
 Și'n a noua vară, iată, dete peste — un codru des,
 Des ca barba de călugăr, nici tu vale, nici tu Șes..
 Numai munți cu trunchi pe umeri cât ciuberele de groși,
 Numai stânci împădurite cu stejari și fagi umbroși...
 Și lăsă murgul să pască fără piedică nici frâu,
 Pe răzorul nins de floare și cu iarba pân' la brâu...
 Iară el porni 'n adâncul codrului bătrân să cate
 Locul albelor cascade, ochii din singurătate...

Merse-o zi și merse două, merse șapte zeci și nouă,
 Descălcind ramuri din ramuri, craci bătrâni tăind în două,
 El se pomeni 'năuntrul unor peșteri negre, — adânci,
 Rășchirase vremea munții, clăbucise stânci pe stânci,
 Guri căscate 'n întuneric parcă stau să-l și înghită,
 Șerpi suciți pe umezișul brațelor de stalactită,
 Sus hua un sul de ape și'n cotloane reci de piatră,
 Ca venind din altă lume s'auzia un fânc cum latră...
 — Stai, ce cați aici, streine? Cine ești și und' te duci?
 Cum de-ai îndrăznit să intri? Cine ești și ce ne-adiuci? —
 Și-a înmărmurit de groază Ara, ... șapte vrăjitoare
 Stau pe trunchi de foc și toate descântau lâng'o căldare...
 Cu mâni lungi ca niște bețe și cu fânte'n loc de dinți,
 Imbrăcate'n zdrențe negre, bulbucau ochii fierbinți...
 Una învârtea o letcă lungă, alta 'n mâni țineă,
 Patru șerpi și pe tus-patru ca pe frânghii i'mpleteă...
 Iar în fumul roș de smoală, cea de-a treia descântând,
 Se lovia în cap cu'n șarpe... cea de-a patra întrebând
 — De ce plânge fundul mării,— toate răspundeau răsând...
 — Cine ești, streine, spune!— Eu sunt Ara rătăcitul,

I-a răspuns întâia : — Pune patru pale la un loc,
 Impletește-le și-așteaptă și-i avea mare noroc...
 ar a doua : — Cară soare orbilor ne întrebați,
 Nouă zeci de ani de-arândul, și-atunci vei găsi ce cați...
 — Scoate-ți ochii, zise-a treia, ca să poți vedea mai bine,
 Căci în dosul lor s'ascunde bolta zilelor senine;
 — Zmulge-ți dinții, zise-a patra, ca să nu mai fiil bătrân,
 Căci de-i lași să cadă singuri, oase sparte'n loc rămân...
 Iar a cincea desvârtindu-și șerpil de pe gât, rosti:
 „Fericit acel ce moare, da' eu nu mai pot muri...
 Zise-a șasea : — Cată-ți drumul sub pământ, frumos strein,
 Și de vrei să știi cascada, cat-o'n propriul tău chin...
 Dar a șaptea vrăjitoare, din fălci negre clănțănind,
 Și cu-o furcă lungă 'n fundul leacurilor răscolind,
 Scoase-o hârcă din căldare și-o izbi'n pământ : — Na'ți leacul;
 Asta-i pentru orișicine, la tot pasul și'n tot vacul...
 Iară sus dintre cotloane negre, adâncite'n piatră.
 Ca venind din altă lume, s'auziă un țânc cum latră...

Și-a ieșit din codru Ara... Nouă ani apoi de-arândul,
 A cătat în lume murgul și-a albit de griji cătându-l...
 Căci ursit de cele șapte vrăjitoare el rămase
 Fără gânduri, și cărarea ce-o croise, și-o uitase...
 Rătăcia acum de-a lungul văilor și 'n cot de mări
 Poposia răsbind cu ochii noaptea ceșilor din zări...

— Ineluș, Ghergheluș,
 Spune-mi unde să mă duc,
 Pe ce drumuri să apuc?

— Drumul tău e 'n tine însuși, altul în afară nu-i,
 Și de vrei să mergi pe dânsul, pleacă-te sub crugul lui...
 Ai fost fiu de rege falnic, azi ești umbră târâtoare,
 Când aveai mări și steme, n'aveai nici un strop de soare...
 Azi ești singur dus de vântul vremurilor, rătăcit,
 Dar și-e cerul mai aproape și pământul mai tihnit...
 Mergi tot înainte, uită că nu-l nimeni să te 'ndemne,
 Anii de durere fie-ți singurele tale semne...
 Și 'ncotro se crapă ziua, descâlcește-ți și tu drum,
 De și-e tulbură nădejdea, nu 'utrea de ce și cum...
 Vântul mare când ridică mările 'n orcan de spumă,
 E că vremea vremuește... Marea-i sbucium, omu-i glumă...
 Mergi tot mai adânc și 'n oarba năzuințelor vâltoare,
 Fii șuvoiul ce frământă întunericul cu soare...

Merse Ara singur, merse, întrebând și 'n lung și 'n lat,
 Dar la codrul cu cascade nici o cale n'a aflat...
 Fiecare-avea o cale, numai el n'avea nici una...
 Întîndes ne negre-adâncuri ouni de promoroacă luna...

Tată însă că 'ntr'o noapte tulbure de vânt, sosi
 Subt o poală de pădure, se culcă și adormi...
 I-a huit în gând pădurea, vântul scutură de sus
 Vraiște de ghindă coaptă și sună adânc și dus...
 Se părea că ape rupte de pe creștete de stâncă
 Desbârnau șuvoaie grele prin pădurea cea adâncă...
 Dară somnu-i 'u de piatră, că trei nopți și încă trei,
 N'a putut să se trezească, atârnau ghindarii grei
 Ramuri groase și 'ncălcite peste trupu-i ostenit...
 Dar a șaptea noapte 'n vânturi și 'n furtună s'a trezit...
 Înainte noapte, noapte, înapoi și 'n lături noapte,
 N'auzia de cât furtuna, nici tu vorbe, nici tu șoapte...

— Ineluș, Ghergheluș,
 Spune-mi unde ză mă duc,
 Pe ce drumuri să apuc ?

— Caută-ți cărările,
 Un' se pleacă zările
 Să sărute mările...

Să mai pfece, însă, unde ? Cine oare să te 'ndrepte,
 Când în zidul de 'ntnneric nu-ți poți face singur trepte ?
 — Vremea ninge 'n zilele negre, apa roade colți de stâncă,
 Dar șuvoiul ce nu doarme, face marea mai adâncă...
 Din nădejdi pe care vremea nu le biruie, răsar
 Munții, mările 'și fac albi în vulcanii ce dispar...
 Când plesnește coarda 'ntinsă, glasul ei în vremi răsună.
 De-a fost suflet, suflet naște visul ce-a murit pe strună...
 Anii trec și viața trece, lutul de-a fost numai lut,
 În pământul lui se cere, începutu 'n ne 'nceput...—
 Astfel firuia cu gândul Ara lumile problemii,
 Când le desgropa din visuri, când din moliile vremii...
 Rătăcise — atâtea zile și atâtea ani sub soare,
 Câte picături de apă, de le numeri, sânt în mare...
 Era gârbov, nins în barbă și mergea într'un toiag,
 Dintr'un Făt-Frumos făcuse mâna vremii un moșneag...
 Râscolise țări întinse și pământuri neumblate,
 Dar la codrul cu cascade n'a putut nici când răsbate...
 Și târziu, trăgându-și pasul printre munți cu fagi cât stâncă
 Auzi huind o apă, apa morșilor, adâncă...
 Se grăbi finând toiagul într'o mână, cu cealaltă
 Căută în gol trecutul, tinerețea, chip de daltă...
 Da 'naintea lui pădurea desvelise cer și ape,
 Ape albe, căzătoare, drum în piept de stânci să șape...
 Năvăliau de sus șuvoaie rupte din spinării de piatră,

Și 'n cotloane de 'ntuneric s'auzia un țanc cum latră...
 Iar pe-o vatră de lumină, sub vârtejuri de cascadă,
 Străjuia o vrăjitoare, chipu 'n volbură să-și vadă...
 Părul îi cădea pe umeri, negru, respirat și lung,
 Trei fuloare înodate să-l măsoare nu ajung...
 Ochii ei adânci ca cerul și albaștri tot ca dânsul,
 Aveau cearcăn de 'ntuneric cât îl istovise plânsul...
 Gura cum e trandafirul fraged când pocnește 'n soare,
 Descânta vrăjind adâncul valurilor din văltoare...
 Dar de mii de ani un șarpe cu solzi negri ca pământul,
 Sta incolăcit pe trupu-i — trestie ce-o 'ndoaie vântul...
 Și din limba despăcată șuiera atât de tare,
 Că de nouă ori pe-atâta șuierul sună 'n văltoare...
 S'a izbit în valuri Ara, și prin freamătul de ape,
 Aci noaptea să-l cuprindă, aci stâncile să-l scape...
 Când se prăbușia 'n adâncuri, când plutea peste văltoare,
 Mai aproape, mai aproape, șarpele să mi-l omoare...
 Și cu cât răzbia la dânsul, cu atât n'avea putere,
 Ca luntrașul când se luptă 'n viscole de mări și pierce...
 Iar când a văzut că apa l'biruie, el s'a rugat
 Pentru cea din urmă oară la inelul fermecat...

— Ineluș, Ghergheluș...
 Dă-mi'o spadă cu tăiuș,
 Fă din mine-un năzdrăvan,
 Și din șearpe-un om avan,
 Să ne batem eu și el,
 Zi și noapte, fel de fel...

Și cum se ruga la dânsul, iată că s'au prefăcut,
 Ara într'un Făt cu spadă, șarpele 'ntr'un om cu scut...
 Și 'ncepu o luptă dreaptă... gemeau munții de cutremur,
 Că prin negrele adâncuri fiind trecea un tremur...
 Nouă nopți și nouă zile scutul a scrâșnit de spadă,
 Țândări din oțelul vânat sfârâiau peste cascadă...
 Se lăsase atâta spaimă'n toată firea, că abia
 Frunza se clintea pe cracă și tot codrul auzia...
 Dar a zecea zi văzduhul se îmbrobodl cu nouri
 Și tună că răscolise din adâncuri mii de bouri...
 Ara îl trânti pe șarpe în genunchi, și-acu, acu,
 Să-l doboare, însă iată, diavolul că dispăru...
 Și'n prăpastia văltoarii șuiera că se iveau
 Mii da șerpi ce către dânsul cozile și le țarau...
 El la fiecare capul i-l tăia de zor făcând
 Stânci de capete alături cu tăișul ucizând...
 Numai unul lung și negru l'a incolăcit trăgându-l

In văltoare, ape vineți, ape negre astupându-l..
 Și de-atuncea vrăjitoarea cântă-atât de trist că tace
 Și văltoarea, ochiuri limpezi apa, mărmurită face..
 Iar în nopți târzii, din valuri iese'n ceașă — un Făt-Frumos,
 Cu armûri de-argint pe dânsul, cu ochi negri, chip duios..
 Stă o clipă și se uită'n ochii ei, apoi dispare..
 Il cuprinse apa neagră, apa morții din văltoare..
 . . . . .

Cine știe'n câte maluri valurile l'or izbi,
 Cine știe câte veacuri după veacuri vo mai fi..
 Dar povestea, deși veche, ea e pururea tot nouă,
 Mi-o spunea bunicul mie, și v'am spus'o și eu vouă..

Const. Asiminei

„Invierea lui Ștefan-cel-Mare“

O cugetare
 (a unui om ca oricare altul...)

De-o fi și-a „doua înviere“
 Cum fu a lui Ștefan-cel-Mare,
 Pricepe lesne orișicare,
 C'aceasta nu-i vre-o mângâiere!

E. I. V.

LUAT DIN IELE ¹⁾

*Memoriei sfinte a
Marelui Delavrancea.*

Era pe la'nceputul unei toamne lungi, cu cerul tot sticlă, rar aburit de strame fumurii, ce arătau secetă stăruitoare. Rugul neostoit al țăriilor, ferbinte și țâșnind de vălvătăi, arunca suluri de lumină, vărsa pojar de foc pe glia uscată, pe codrii ofiliți.

Incepuse să nu mai fie iarbă de sbierau vitele lung și jalnic toată ziua, veniau flămânde de pe coaste. Secaseră multe isvoare și scăzuseră apele curgătoare. Porumbul se scumpise dintr'odată și nu se mai găsia de cât cu greu. Cartofi se făcuseră puținii, iar de varză pentru puțină nici vorbă. Oftau amăriți sătenii. La munte, unde le e cuibărită așezarea caselor lor, nu prea se pomenise de pârjoluri d'astea. Ieșise mereu paparuda, făcuseră preoții slujbe și 'ncercaseră babele vrăjile toate; de geaba însă. Mergea vorba, că trebuia să fie vre un nelegiuit mare printre ei, cu păcate multe, ascunse. Și ochii, necazul și ura căzuseră pe un cioban, întors de curând de prin Basarabia, cam scrintit la cap. Umbla năuc prin păduri, fluierând și cântând:

*„Foaie verde de susai!
Toată iarna așteptai,
Să vie luna lu' Mai,
Să mă plimb din plai în plai,
Tot p'în herghelii de cai,
Să-mi aleg d'un călușel,
Vânătorotat, porumbel,
Să sbor în lume cu el!”*

Se opria locului, căta cu drag, cu duioșie, la pletele 'ngăl-

---

1) Apare în volumul „Stărsituri”, editura „Cartea Românească” București.

benite ale pădurii, la vârfurile cu pete tot mai roșii, ca și cum ar fi fost stropite mereu de sânge și la sbenguitul molău al sborului de sburătoare, însetate de apă, de reavăn, de umbră, puneă ochii 'n pământ, că un vinovat, răscolia'n minte ceva și, scuturând capul, începea iarăși :

*Frunzuleană solzi de pește!
 Primăvara când sosește,
 Zăpada se petecește,
 Colțu' ierbii că mijește,
 Muguru' îmbobocește.
 Scoal' maică de mă gătește
 Și-mi fă haină trupului,
 De potriva codrului
 Și-mi croește d'o manta,
 Să intru 'n desiș cu ea!
 Și-mi croește nădrăgei,
 Verzi tot ca frunza de tei,
 Să-mi pierd urmața p'în ei!
 Și-mi croește căciulișă,
 Verde ca frunza de viță.
 Să urc cu ea pe costiță!
 Și-mi croește comănac.
 Verde ca foaea de fag,
 Să intru 'n codru cu drag!*"

Stăruia mai mult în câte o poeniță, svârliă căciula mare, rotundă, din cap, își desbrăca minteanul și juca, luând câte o tulpină de fag în brațe.

Când obosia, se trântia pe spate la umbră și, cu ochii duși în gol, turburi, îndruga câte o frântură de cântec de haiducie. Se vedeă cât de colo, că numai la biserică n'a slujit în viață, pe unde a fost :

*«La fagu' mare rotat,
 Tot de arme încărcat,
 Stă neicuța răsturnat!
 La fagu' cu frunza deasă
 Și cu umbrulița groasă,
 Șed voinicii ca în casă,
 Șed haiducii, nu le pasă,*

*Tot români aleși, panduri,
Tâlhari neaoși de păduri,
Groși la ceafă,
Rași la falcă,
Cu mustăți în varvarici,
Cum stă bine la voinici !*

Spre seară o luă domol pe cărăru, cobora 'n sat, se ducea la popa al bătrân, tot jucând și cântând :

*„Părinte, popă rusesc,
Am v'înt să mă spovedesc,
Să nu-mi dai mătâni multe,
Numa' vr'un car și jum'ate
Și câte-oiu mai duce 'n spate*

Il punea apoi să-i citească și stăruia 'n citanie, înjurând și scrâșnind grozav, când nu vrea or nu mai putea și nu-l slăbia până-l vedea căzut trudit. Și tot nu se sătura de stat în genunchi subt patrafir, cu capul plecat, bătând mereu mătâni, cu palmele 'ntoarse și cu fruntea lăsată la pământ, sărutând într'una poalele hainei sfinte și podinile casei.

Când da preotul să-l întrebe de viața lui, de ceva păcate i se vânzolia și întuneca sufletul, se 'ncrunta și punând cu grabă mare câte un pol zimțuit în mâna slujitorului lui Dumnezeu, pleca repede, ca o furtună.

— De bună seamă, el e păcătosu' ! zicea lumea și-l ocoliau toți. De ar fi fost mai slab, l-ar fi ciomăgit în toată ziua câte unual ; dr noul venit, Ion al lui Avram, eră voinic ca un brad de aceia uitați de lume pe câte o pădină 'n munți, cu niște picioare și mâini mai groase și mai vânjoase ca crăcile și ca crengile lui. Avea capul mare, lătăreț, acoperit de plete negre, lungi ; mustățile-i răsfirate păreau două caere de lână țurcană, și ochii, Doamne, ce ochi, ca două guri de iad, adânci, plini de 'ntunerec și purtători de foc, aruncau săgeți de moarte.

Plecase de flăcăiandru din sat, cu niște Țuțueni, cu oile la baltă, ispitit poate de largurile zărilor, simțind că nu-l mai încape crâmpeliul de cer, sprijinit de stânci ascuțite, uriașe. Treizeci de ani și mai bine nu i-au mai fost călcat piciorul p'aci, și nici părinții și rudele nu i-au mai știut de urmă. Și acum căzuse, așa pe neașteptate, singur, pe picioare, făr'de oi și fără

premenele măcar, cu chimirul doar doldura de aur. Vorbia puțin se 'nfuria des, mergea tot posac, încruntat, pe drum, că se, temeau toți de el.

Venea adese la hora satului, se prindea 'n brâu, juca, sărind și trântindu-se la pământ, în chipul *Ardelenesței*, învățate de la *Cojani*. Se desprindea de chimirurile flăcăilor și se repezia 'n grămada de fete, lua câte una și o 'nvărtia ca p'un fulg, chluind :

*„Frunză verde mărăcine !
Puica neichii !
Cine te-a făcut pe tine,
Par'că m'a 'ntrebat pe mine,
Așa 'nnaltă, subțirică
Și la față ochesică.
Pelița obrazului,
Peatra diamantului,
De la ochi pân' la sprâncene,
Grădină cu floricele
Și 'ntre buze și gingii,
Raiul plin de mirodii ;
Iar sub frunte, pietre scumpe
Inimioara neichii rupe !»*

Se depărta puțin de față, o aducea din joc drept în față, i se uita lung în ochii și-i da drumul, repezind-o cu scârbă, cu baljocură. Ridica apoi capul în sus, punea mâinile 'n șolduri și tropăia singur rostul pornit mai departe :

*«Ochii tăi cușite n'au,
Mă mir junghiuri cu ce-mi dau ;
Ochii tăi arme nu poartă,
Mă mir cu ce mă săgeată'
Frunză verde salbă moale !
Puică, sprâncenile tale,
Așa lungi și subțirele
La coadă cu cârligele,
Is sfârșit zilelor mele ;
Fața-ți roșie, rumeoară,
Mă seacă la inimioară !*

Fetele-i știau damblava și nu se mâhniau. Ce stricau ele, dacă nu-i erau pe plac ? De altfel nici nu alegea, eră destul sa

fi simțit una lângă el, fată ori nevestă, nu se 'ntreba ce, când iuțiala jocului îl înfierbânta, îl înfuria, în loc să-l potoliască.

Lumea neavând alte petreceri și prilejuri de răs, făcea haz pe 'nfundate pe seama lui și venia tot mai multă la horă

Intr'o Duminică eră plin ocolul larg de la straje, unde se făcea jocul sărbătorile. Venise și Avrâmucă de cu vreme, ca de obicei. Părea însă tras la față, mai întunecat și mai hărtăgos. Ca nici când altă dată a poruncit o vadră de vin și a dat la flăcăi să bea. A luat apoi el brâul în frunte și la purtat repede ca un vârtej, până i-a dologit pe toți. Când s'a văzut singur a 'nceput să joace mai departe Ardeleneasca. Se bătea cu palmele 'n cismele lungi, își scutura capul, făcând să-i sboare pletele'n vânt, ca poalele unei cămăș'. I se făcuse roșie fața, ochii i se umflaseră, scânteiau grozav.

În clocotul furtunii cătă 'n jur și zărind înfiptă într'un cui, în stâlpul șeterei din fața cârciumei, unde stau bărbații, o căpățână de berbec, o 'nhăță și, apucând-o 'n dinți, rupea din ea, scrâșnia și rânjia, chiuia, cânta :

*„Peste văi, peste păduri,
Unde nu vezi arături,
P'în tufani, p'în aluniș,
Tot drumu' d'a curmeziș!*

E, he, he!

*Azi furam,
Mâine mâncam!*

E, he, he!

*Azi, petrec, mâine mă duc,
Degeaba fusei haiduc:
La picioare cu curele
Și la piept cu tapangéle
Și la gât cu iminéle
Să te uiți cu drag la ele!*

E, he, he, mare he!“

O purta apoi în mâini, o 'nvârtia pe d'asupra capului și suspina des, ofta adânc, urla :

*„Bat-o crucea
Și răscrucea,
Moartea mea,
Pieirea mea,*

*Că mă 'ntâlnii azi cu ea.
Am umblat cât am umblat,
Da' aci mi sa 'nfundat,
M'o fi păscut vr'un păcat!*

Se uitau la el cu plăcere și cu fiori flăcăi și fetele. Acestea, știindu-i obiceiul, că se repede ca uliul în stolul de vrăbii, se cam depărtaseră. Rămăseseră doar femeile mai în vârstă și mai cu stare, înșiruite pe scaunele lungi din jurul jocului.

Se opri d'odată, infipt în pământ, svârli căpățâna, strigă la lăutar să zică mai domol și, îndreptându-se spre șirul de femei, luă de mână pe nevasta primarului, pe fata chiaburului cel mai mare și mai temut, și, până să se desmeticească ea din groază, se pomeni jucând, vrând-nevrând, alături. El tropăia des, făcea trei pași pentru unul d'al ei, i se uita la picioare, s'o vază pășind măsurat, par' c'atunci strângea la învârteală, o svârliă ca p'o batistă subț mână, o cuprindea 'n brațe, începând chiuitul :

*„Foae verde de bujor!
Suflete purtat de dor,
Daç'o fi ș'o fi să mor,
Să n'ai ceas alinător,
Să-mi umbli tot călător !”*

Și o ținea domol, legănat, cu pași rari, cântând trăgănat :

*„Am avut și eu un dor,
Dor nebun ne 'ndurător,
Dor de copil răsfățat,
Pentr'o fată de bogat
Ș'am lăsat-o pe ea 'n sat,
M'am dus în lume argat,
Ș'am slujit ș'am iobăgit,
Tot cu gându' la iubit
Ș'am tot plâns ș'am suferit
De foame și pălmuț,
Geruri aspre, călduri mari,
Peste doisprezece ani.
Pentru muncă, din trup suptă,
M'am ales c'o zeghe ruptă,
C'un cojoc numai plotoage*

*Și cu capu' doage-doage !
Drace, tu, or Dumnezău,
Voi m'ați îndemnat la rău.
C'am luat pe mocan de piept
Și mi-am făcut singur drept !**

Asculta mulțimea mirată, se 'ngrămădia tot mai mult, se apropiară și fetele și flăcăii, și, ca să-i vie într'ajutor, s'au pornit și ei, perechi-perechi, înfiripând joc în regulă.

Femeea bogată, scăpând de clipele de groază, se mai liniștise și căuta să-i intre în voe, jucând așezat, cerca apoi să scape, să plece la locul ei, cerându-i să mai ia și p'alta: da' el o ținea strâns de mână și tropoia și cânta mai departe ;

*„Foicică foi de soc !
Inima mi-e toată foc,
Foc nestins c'al iadului
De chinu' păcatului,
C'am luat calea codrului,
Pe spinarea murgului
Ș'am prădat ș'am haiducit
Nouă ani neconținut,
Pân' m'au prins și m'au legat
De picioare ferecat
Și'nchisoare m'au vârit
Șapte ani m'au dogorit :
Bezna, frigu' și hainia
Mi-au făcut domnii șotia !*

Bogățașa pășia mereu 'nnainte și 'nnapoi, după cum scărțiau lăutarii și după cum o purta el. Se roșise la față, i se aprinsese corpul, o tăiau nădușelile, o lăsaseră picioarele. Ș așa necăjită, înfierbântată, trudită, părea mai frumoasă ca 'ntotd'auna. Implinită, albă cum îi cașul la față, îmbujorată ca macul, părul negru, ochii mari, luminoși, sucise multe minți. Ca fată de chiabur și nevastă de primar nu se uita însă la nimeni, par'că n'ar fi avut sânge năvalnic în vine și suflet dornic de viață 'n trup. Și nu îndrăsnise nimeni să-i spue, că-i e dragă. Acum i se 'nfundase însă, și, mai în silă, mai în batjocură, se apropia de omul înfiorător la vedere, și, cu mlădierele ei, alinta focul unei inimi amarnice.

Avrămuca era bucuros și mândru tare. Cânta tot mai cu foc, tot mai tânguios, tot mai încet :

*„Da și eu când am scăpat,
Pe mulți, Doamne—am sărutat,
Cu sărutu' ăl din urmă,
Ce suflarea 'n piept o curmă,
Numa' domni, numa' domnițe
Mi i-am tras în sulite ;
I-am dat dar diacului,
Strănepot al dracului !*

Lumea, tot mai dornică de aflat, îi sorbia vorbele, se uita la el cu drag, cu milă. Și el o ținea 'ntr'una :

*„Și mi s'a dus vestea 'n țară,
Potere mă căutară :
Da' eu uite-mă și sbor,
Nu mă dau pe mâna lor,
Nu mă dau, să știu că mor,
Pân' nu-mi potolesc un dor,
Dor hain, aprins nebun,
Pentr'o fată de chiabur,
Chipu-i alb ca laptele,
Păru' ca cărbunele,
Mers ușor și legănat,
Râsu' vesel desmierdat
Și pe sânii săltăreși,
Galbeni mari, împărătești !”*

Flacăii se schimbau mereu, se odihneau, dar el juca 'ntr'una. Și tovarășea lui se muia de tot, leșinase aproape. Nu 'ndrăsnia nimeni să i-o scoată din mâini, că vie n'ar fi scăpat, ci bucăți doar, că cercase odată un flăcău, când și-a văzut draga inimii 'n ghiarele lui și a bătut hora toată Avrămuca nebunul, făcând băeți și fete și oameni și femei și copii clae peste grămadă, și el s'a suit d'asupra și rânjia. Și, neavând încotro, biata femeie se supunea orbește dorinții lui, ce părea tot mai potolită, mai blajină. Cânta acum ceva tânguios, jalnic :

*„Da'lei tu,
Drăguța mea,
Mândra mea
Lumina mea,*

Eu, măre, că m'am culcat,
 Subt un păr mare, rotat,
 Șarpe 'n sân că mi-a intrat
 Și se 'ntinde,
 Mă cuprinde,
 Se lungește
 'Ncolăcește,
 La inimă mă sfârșește!
 Și mă strânge,
 De dă sânge
 Trupușoru' n două-mi frânge!

Plecase capul în jos, în revărsarea pletelor, par'că plângea,
 par'că jelia :

„D'alei tu
 Iubita mea,
 Mândra mea,
 Lumina mea!
 'Nfășură palma 'n basma,
 Bagă mânuța de-l ia!”

Lăutaril scotiau valuri de sunete mlădioase dîn coardele
 'ntinse. Soarele mângâia, cu razele-i călduțe de seară, lumea, în
 haine de sărbătoare și fețele aprinse foc ale jucătorilor.

Când a 'necat scârțâitul vioarelor și sdrângănitul cobzei,
 Avrămuță a desprins chimirul cu galbeni și, purtându-i ușor
 brațul, l-a pus cu mâna ei după gât femeii frumoase, bogate,
 cu vorbele cântecului:

„D'alei tu
 Lumina mea,
 Mândra mea,
 Iubita mea!
 Eu puicuș'am încercat,
 Cine gând bun mi-a purtat.
 Neamur'lilor drăguță,
 Să le dau eu comoara?...
 Tu singură ai îndrăsnit
 Și norocu' te-a slujit,
 Ia-o să mă pomenești,
 Cu ea să te 'mpodobеști,
 Să duci viață 'n bogăție,
 In zile de bucurie!”

Și, sărutând-o pătimaș pe frunte, pe obraji, i-a șoptit la ureche :

«Să dai sărindare, să-mi erte Dumnezeu păcatele că pentru tine le-am făcut !»

S'a legănat de câteva ori, ne mai putând să se miște, gâfând greu, și, prăvălindu-se odată, — ca un fag mare, scorbuos, izbit de furtună, ce face să hohotască văile—, a căzut Avrămucă 'n mijlocul horii și nu s'a mai sculat.

Se aduna popor tot mai mult, satul întreg. Au venit și oamenii primăriei și slujitorii bisericii.

Soarele lucia tot mai slab, strămile fumurii de nori se adunau, se țeseau, se 'ndesau. Un fulger ca o licărire de nădejde, într'un suflet amărit, brăzdează 'n depărtări cuprinsul ars de pârjol și 'ndată pânza 'nnălțimilor se 'nvinețește, se 'ntunecă. O sfoară de vânt își înseamnă calea peste codrii, ca paele ierbei, plecate 'n fuga unui armăsar fără frâu.

S'au ascuns razele jucătoare ș'o perdea de ploae măruntă se lăsa din slăvi, cădea domol, ca o milă 'nvinsă, ca o blagoslovenie a 'ndurării cerești. Se fac vâltori de apă pe pământ, lutul sgrunțos sugă stropii deși, se moae, se topește, se face țărână.

Vorbiau sătenii, femei și bărbați, tineri, bătrâni, desmeticiți, ușurați :

— Luat din Iele !

— A prădat ș'a tâlhărit !

— El abătuse urgia pe capu' nostru !

— Dumnezeu să-i ierte păcatele multe și grele !

Primarul, sosit în grabă, a scris ceva pe hârtie, apoi Preotul a aprins smirună 'n cădelniță, și vre-o patru oameni volnici l-au ridicat cu greu și l-au dat subț șatră, să nu-l mai ude ploaea, să nu se rupă băerile cerului.

— S'a milostivit Dumnezeu și l-a luat. Răsufflă lumea toată ușurată. Până și popa să fie vesel, că i-a roit un stup ! vorbi ca de sus mai marele satului.

— Stup de viespi ! ofta cântărețul, gândindu-se că banii mortului s'au dus pe apa Sâmbetei și o să fie 'ngropat pe sponciu, cu ce s'o 'ndura să dea mă-sa, or primărița.

— De albine a avut noroc cine a suflat la anu' nou în foc ! șopti o babă de la spate.

— Mult ierta-i-se va lui, că mult a iubit și mult s'a pocăit! rosti părintele, uitându-se cu șiretenie la primar și aducându-și aminte de polii, ce-i tot dase mortul la spovedanii.

— Ban la ban trage! Șoptiau femeile ciudoase, cu palmile la gură, și 'ntreaga lume prinse a vorbi fel de fel, pe când el stape podini, cu fața 'n sus, înseninat, cu sprâncenile descruntate. Nu mai era fiorosul de până mai adineauri. Trecea mângâiat, mulțumit, în lumea cealaltă, unde nu mai e să fie dor, nici chinuri cumplite, or răzbunări amare, ci viață lungă și făr' de sfârșit.

Mihail Lungianu

Eu nu-ți sunt visul cel dintâi

*Eu nu-ți sunt visul cel d'intăiu,
Seninul vis strălucitor
Ce-ți străjuia la căpătăiu,
Zimbind întâiului tău dor*

*Și poate nu-s nici col din urmă
Pornit, împătimit avânt,
Ce 'nalță sufletul și curmă
O clipă calea spre pământ.*

*Infăptuirea de lumină
Ce 'nfruntă soarele, pälindu-l,
Ori se răsfață 'n luna plină
Când și-a pornit pe cer colindul, —*

*Eu nu ți-am fost, și nici ispita
Ne 'nvinsă 'n nopți fermecătoare,
Iar când mă chemi, nu-ți vrei iubita,
Ci-o soră chemi — mângâtoare.*

*O stea sfioasă, ce-ți strecoară
Prin geamuri blânda-i scânteiere
Și 'n suflet pace îți coboară
In nopți de trudnică veghere;*

*Ți-atinge 'ncet, tremurătoare,
Inchișii ochi și fruntea albă,
Când dormi și neștiută moare
Cu-a zorilor lăcoare dalbă:*

*Astfel eu ție ți-am aprins
Sfioasă, candela iubirii
Și nu vei ști de s'a fost stins
Ori arde: — 'n zorii fericirii,*

*Când soarele năvalnic vine
De-alungă vâlul nopții grele,
Pundând căldura 'n inimi, — cine
Mai simte raza unei stele?*

M. Condrea

VREMURI GRELE

— Din trecutul Românilor Macedoneni —

Vești îngrijitoare erau aduse de călătorii ce veneau din Albania. *Isleam Ceauș*, un șef temut pentru puterea și cruzimea sa, după ce se vindecase de rănilile ce primise într'o luptă cu turcii, își strângea din nou oamenii risipiți și se pregătea să atace comuna noastră.

Mai încercase odată cu vreun an înainte. Dar încercarea nu-i isbuti. Răpuși de gloanțele locuitorilor, vreo douăzeci de Albanezi zăceau morți și scăldați într'o bae de sânge pe străzile comunei. *Isleam Ceauș* și cu ceilalți își găsiră scăparea într'o fugă rușinoasă.

Decât el nu era omul care să ierte și să înghită o înfrângere. Era dealtfel în joc întregul său renume câștigat prin isprăvile atâtor ani de când cutreiera jefuind și măcelărind Albania și ținuturile nordice ale Macedoniei.

Guvernatorii provinciilor puseseră preț mare pe capul lui. Erău răsplătiți din belșug cei ce puteau arăta ascunzătorile lui, locurile pe unde se învârtește mai des. Se trimeteau mereu poteri numeroase în urmărirea lui *Isleam Ceauș*. Multe erau nimicite, altele se întorceau înfrânte și fugărite. *Isleam Ceauș* era pretutindeni și nu putea fi găsit nicăeri. Drumurile deveniră mai nesigure decât vreo dată. Prin sate și chiar prin târgurile mai mari oamenii se încuiău mai de vreme în casă. Și nici aicea nu se simțeau la adăpostul atacurilor lui *Isleam Ceauș*. Se răreau turmele de oi și erghelii întregi piereau dela o zi la alta. Cei mai cu dare de mână își îngropău banii adânc în pământ și se îmbrăcau în haine cât mai sărăcăcioase, ca să nu atragă băgarea de seamă și privirile lacome ale oamenilor lui *Isleam Ceauș*, cari erau peste tot locul și răsăreau tocmai acolo de unde te așteptai mai puțin.

Nu era zi dela Dumnezeu în care să nu auzi, că în cutare sat

au fost omoriți atâția țărani, că o caravană ce venea din ținutul Cosovei a fost atacată și jefuită, că în cutare târg Isleam Ceauș a năvălit cu banda sa ziua namiaza mare și a luat ca prizoneri pe fruntașii târgului. Ba se mai spunea că și Caimacamul dela Cârchiova fusese prins pe când se ducea la Bitolia, de către oamenii lui Isleam Ceauș și dus undeva în munții ascunși și înfricoșați ai Albaniei. Iar frica, care este lentila cea mai măritoare, povestea de ținuturi întregi trecute prin foc și sabie, de sute și mii de *nizami* turci măcelăriți până la cel din urmă om.

Pe vremea când mergea zvonul că Isleam Ceauș se pregătește să se năpustească asupra comunei noastre, pentru ca să o facă — cum se spunea — una cu pământul, se găseau în mâinile lui trei *celnici*, stăpâni pe mari turme de oi și doi negustori dintre cei mai cu dare de mână. Familiile lor strângeau acum plata răscumpărării, vânzând tot ce aveau mai de preț.

Și așa teama și îngrijorarea erau mari în comună. Toată ziua populația se găsea într'o fierbere neîntreruptă. *Costa Bariti* și *Mitru ali Tane*, cei doi *armurieri* din comună, munceau pe capete, ca să repare armele locuitorilor, să dreagă cocoșul puștilor, să întărească resorturile, să curețe țevile ce prinseseră rugină și să ascută săbiile i ataganele, din cari nu era casă să nu aibă.

Aceste puști și săbii își aveau fiecare povestea. Serviseră în mai multe rânduri și erau păstrate cu grije ca cea mai prețioasă moștenire rămasă în familie dela tată și dela bunic. Cele mai multe fuseseră aduse dela *Voscopole*, dela *Niculța*, dela *Nicea* și dela *Grabova*, mari și înfloritoare centre aromânești din cari n'au rămas în zilele noastre decât ruine triste și jalnice. Fuseseră aduse împreună cu icoanele sfinților ocrotitori ai casei și *gintii*, cu odoarele dela biserici, cu cărțile cele sfinte și cu odăjdiile preoților de către capii de familie, cari după ce au înfruntat multă vreme urgia oardelor albaneze, înfrânți și răpuși, s'au văzut nevoiți după lupte aprige proslăvite de barzii naționali să ia drumul pribegiei, să-și caute adăpost prin alte meleaguri și să-și dureze noui locuințe.

Unul îți arăta o veche icoană de lemn zicându-ți: «Iată, aceasta e icoana *sfântului Gheorghe* și o avem de trei sute de ani în familia noastră. E eșită din mâna aceluiași zugrav care a făcut și icoanele templului dela biserica *sf. Nicolae* din *Voscopole*. Poartă trei găuri pe ea, pentru că bunicul meu *Nasta Baranțu* o purta mereu cu el când se lupta cu Albanzii și o ținea înaintea luptătorilor, ca să o vadă și să nu slăbească curajul într'ânșii.

Un altul îți dedea să privești o lungă pușcă albaneză cu patul încrustat în argint și îți spunea cu ochii scilpitori de mândrie: «această pușcă a fost luată de moșul meu *Gheorghi Galera* dela vestitul pe vremuri șef albanez *Lemo Malisôr*, care atacase Niculița, știi Niculița ceea cu cinci mii de case toate de piatră, cu fete frumoase și bărbați viteji. Dintr'o învârtitură de iatagan moșul meu i-a retezat capul lui Lemo și i-a luat pușca».

Și fiecare își încheia povestea oftând amărât și zicând: «unde-s vremurile de odinioară!», vremuri despre cari necunoscutul poet popular zice că:

«*O mie de Arnăuți*
 «*Și tot atâția armatoli*
 «*Se duc să calce Niculița*
 «*Și jumătate de Voscopole,*
 «*Voscopole nu se calcă,*
 «*Căci sunt viteji mulți, aleși*».

Aceleiași puști și iatagane, cari apăraseră cinstea și viața Aromânilor în zilele cele mai cumplite și mai dureroase ce le-a trăit vreodată neamul aromânesc, trebuia acum să servească din nou împotriva bandelor strașnicului și lacomului Isleam Ceauș.

Și locuitorii știau că nu-i așteaptă nici-o cruțare, nici o milă și îngăduință, la caz de sunt înfrânți și își pleacă grumajii sub călcăiul neomenosului Arnăuț.

Comuna noastră strălucea ca un mărgăritar printre satele cu bordeie ale necăjiților țărani Bulgari, printre satele triste, tăcute și mohorâte ale Albanezilor mahomedani. Ea era mândria noastră și podoaba întregului ținut. Cele aproape trei mii de case ale ei înalte, curate, masive, toate făcute numai în piatră pe care nu o putea sparge nici tunul și multe din ele având saloane mari, ceardacuri luminoase și încăpătoare, terase și balcoane, se înălțau mărețe, albe și vesele în vârf de munte și ofereau privirilor celor dela câmp cel mai frumos și mai măreț spectacol. Aproape de asfințit, atunci când razele soarelui se răsrângeau în mii și mii geamuri de ferestre și când o scăldau într'o lumină aurită, părea ca o cetate din basme, ca o locuință fermecată a zânelor.

Când ai noștri se întorceau călări dela Bătălie sau din alte târguri vecine și își aruncau privirile asupra minunatei panorame, exclamau cuprinși de o îndreptățită mândrie: «frumoasă și fără pereche e *Crușova* noastră!».

Si de cine fusese întemeiată ? De cei fugiți, isgoniți, dela vetrele lor dela Voscopole și dela Niculița, dela Nicea și dela Lânca, dela Crabova și dela Lenotope.

Pribegii casei își îngropaseră în ruinele fumegânde ale orașelor și târgurilor, unde se născuseră cei mai scumpi și mai dragi din familiile lor, oameni cari își pierduseră tot avutul, care își văzuseră turmele măcelărite sau furate, mărfurile nimicite și răpite, casele prefăcute în scrum și cenușe. Fugiseră goi și sărăciți, ducând cu ei vechile icoane de familie și având în fruntea lor pe preoți, ca să-i conducă, să-i mângâie în durerea lor și să se roage lui Dumnezeu pentru venirea de vremuri mai bune.

Și așa au părăsit ei munții Gramostei și văile din Voscopole și din târgurile învecinate. Cu arma în mână și-au făcut drum printre cetele de Albanezi cari în urlete de bucuria izbânzii îi impresurau și-i loveau din toate părțile.

Au venit grupuri-grupuri, împărțiți după enorie și după preotul familiei. Câteva din aceste grupuri au căutat adăpost și sfârșit al suferinților în munții sălbatici și în pădurile neumblate de picior de om, care acopereau toată întinderea unde se desfășoară astăzi neîntrecuta panoramă a comunei noastre, o Veneție pe uscat, cum i-a zis un călător strein uimit de frumusețea ei.

Iar preotul *Toma* cu enoriașii săi din Niculița s'a așezat acolo unde este acum centrul comunei. Și fiecare grup cum venea își dura locuințe în vecinătatea grupului care se așezase mai înainte.

Săraci, amărâți și necăjiți erau cei d'întâi întemeietori ai comunei. Dar dacă vânatul le era pierdut și nimic, hârnicia lor și a femeilor rămânea întreagă și chiar oțelită și întărită prin atâtea suferințe și încercări cumplite.

S'au pus din nou pe muncă cu râvnă îndoită, ca să-și refacă ceea ce se prăpădise, ca să pășească din nou cu fruntea în sus și cu demnitatea de gospodari înstăriți.

Lăsându-și acasă familiile în paza Domnului și sub ocrotirea părintească a bătrânilor și a preoților, s'au dus bărbații și tinerii în lumea largă, au colindat țări îndepărtate, au intrat în legături cu noroade streine, au îndurat și răbdat multe, au învățat limbi și legi necunoscute până atunci, s'au avântat pe întinsul mării, căutând și norocul și în alte continente. Unii s'au prăpădit printre streini, stângându-se în dorul casei și al familiei. Cei mai mulți însă au isbutit să-și pună la loc averea pierdută în vremurile de restriște dela Voscopole.

Și s'au întors la noile lor așezăminte. Au dărâmat casa făcută în pripă și în sărăcie și în locul ei au făcut alta, mare, luminoasă, încăpătoare, așa cum aveau părinții lor la Voscopole și la Niculița, așa cum le-ar șede mai bine unor coboritori din neam ales și din familie trăite în bogăție și belșug. În felul acesta au eșit ca din pământ, au răsărit ca printr'o lovitură de baghetă magică a vreunui vrăjitor iscusit mândrele, bogatele și pitoreștile comune *Crușova*, *Vlaho-Clisura*, *Niveasta*, *Târnova*, *Magarva* și multe altele.

Din războiul harnicilor Aromânce au eșit spre împodobirea casei acele covoare cari sunt o mărturie strălucită de admirabil gust estetic și de neîntrecută finețe artistică, a eșit borangicul fin și mătăsoș, velințele *fiorate* de lână, după cari erau așa de poftitori pașalalele și beii cei bogați.

Din nou s'au acoperit dealurile și munții de turme de oi, pe când în livezile dela marginea apelor numeroase erghelii de cai pășteau iarba cea fragedă. Pe spinarea cailor cărau mereu dela porturi îndepărtate mobile scumpe și obiecte de preț cumpărate în țările din Apus.

Bună starea adusese din nou voia bună în inimi. Se reluă prăznuirea cu mese mari și petreceri vesele a sfinților, cari din moși strămoși erau patronii familiilor. Se încingeau hore mândre în zilele de sărbători, iar nunțile țineau cu săptămânile.

Această veselie și bună stare obștească ațâța și mai mult lăcomia nesățioșilor Albanezi și întărâta și mai rău foamea acestor oameni veșnic flămânzi. Viteji erau Albanezii și înaintea primejdiei de moarte nu se dedeau în lături și nu clipeau din ochi.

Dar erau departe de a avea hărnicia, istețimea minții, sprintenia și sporul la muncă al Aromânilor, cari nu se lăsau mai prejos decât dâșii nici în ceea ce privește curajul și pornirea spre lupte și bătăi. Doar atât că Aromânii nu atacau pe nimeni, își țineau armele în cui și nu puneau mâna pe ele decât la caz de-i amenința vreo primejdie.

Iar acum primejdia era mare și înfricoșată. Un an trecuse dela cea d'întâi încercare neisbutită a lui Isleam Ceauș. În acest timp ura și setea de răzbunare clociseră, crescuseră și se îndârjiseră în inima acestui șef de bandă despre a cărui ispravă mersese faima în toată Albania, în Macedonia și până în Epirul îndepărtat. În repetate rânduri Isleam Ceauș trimesese vestea, că dacă mai pune piciorul în comuna noastră, n'are să lase nici piatră peste piatră și că are

să o prefacă într'un adevărat cimitir. Și se știa că e om care se ține de cuvânt.

De aceea, îngrijorarea locuitorilor era neobișnuit de mare.

De aceea, Costa Bariti și Mitru ali Tane, meșteri pricepuți în reparatul puștilor, munciau din zor ziua și noaptea. Prin case se topeau vase de cositor și se turnau în forme, ca să facă din ele pentru puști și coburi.

Câțivea tineri din comună fură trimiși la Bitolia, oraș mare și târg de căpetenie pentru toată partea Macedoniei de Nord, ca să cumpere de acolo iarbă de pușcă și totdeodată să încerce a-l îndupleca pe Guvernatorul provinciei să ne trimită în vederea primejdiei vreo câțiva jandarmi și soldați. Guvernatorul făgădui trimiterea de jandarmi, pentruca a doua zi să uite, cum îi era obiceiul, promisiunea făcută.

În împrejurimile comunei și anume în partea dinspre Soare-Apune și în partea dinspre Miază-Noapte pe unde se aștepta năvălirea Albanezilor, se săpară meterezuri și se orânduiește carauale.

Pe lângă aceste măsuri bătrânii și mai marii comunei cari țineau sfat în toate zilele — găsiră cu cale să nu plece cărvăniarii și nici cei veniți dela negoțul lor din țări străine, pentru ca să petreacă câtăva vreme în sânul familiilor și să-și mai potolească dorul de casă și ai lor, dor ce-i mistuia în neagra străinătate. Era nevoie de cât mai mulți bărbați, de cât mai mulți luptători cari să țină piept Arnăuților lui Isleam Ceauș.

Era într'o zi de Sâmbătă cam în apropierea sărbătoarei *Sfânta Vineri*, patroana căravănarilor. Trecuse o bună bucată de vreme dela vestea că Isleam Ceauș se pregătește să năvălească în comuna noastră. Isleam Ceauș nu se iveau și cei ce veneau de prin ținuturile pe cari el le cutreera de obicei, nu aflaseră de ceva pregătiri ce ne-ar fi privind.

De aceea caraualele, plictisindu-se într'o așteptare zadarnică, se întorseseră pe la casele lor, părăsindu-și meterezurile. *Celnicii* începuseră să meargă din nou pe la turmele lor, pe la stânele din munte. Gata de plecare se țineau și cărvăniarii.

Și iață că în ziua aceea de Sâmbătă se răspândește, strigată în gura mare și repetată de mii și mii de voci, mult temuta veste că sute, că mii de Albanezi, având în fruntea lor pe Isleam Ceauș, vin din trei părți să năvălească în comună, vin descărcând focuri de pușcă, vin despicând văzduhul cu țipetele lor.

E adusă această veste de femeile, cari înălbeau pânza la apa din vale, de păstorii ce-și părăsesc îngrozii turmele, de cei ce strângeau lemne prin pădure. Unii ziceau că Albanezii ar fi în număr de două mii, alții că ar fi patru mii, alții că ar fi mult mai mulți.

Și lumea alerga de colo până colo fără nici o țintă, zăpăcită, năucită. La toate casele se aprinse candela dela icoane și femeile căzură în genunchi rugându-se de ajutorul lui Dumnezeu și a sfântului, care era patronul familiei.

Numai bătrânii comunei, oameni încercați și oțeliți în tot felul de lupte și suferințe, nu-și pierdură cumpătul. Se strânsură de grabă la sfat și chibzuiră asupra măsurilor ce ar trebui să se ia. Puseră să se tragă clopotele dela biserici și porunciră crainicilor comunei să cheme în piața publică pe toți bărbații cari ar fi avut o armă și s'ar fi putut sluji de dânșă.

«La meterezuri nu vă veți mai duce, căci e prea târziu. Vă veți împărți însă în grupuri în cele 50 de case pe cari le-am ales de mai înainte ca fiind cele mai tari și în cea mai potrivită pozițiune pentru apărare. Să adăpostiți pe femei și pe copii în cele două Biserici, cari vor fi apărate de 100 dintre voi. Tu, *Cola Bardzu*, ai să fii capul apărătorilor bisericei *Sfântului Nicolae*. Și acum cu ajutorul lui Dumnezeu să căutăm să ieșim cu fața albă».

Așa le vorbi celor strânși sub arme, în piața publică bătrânul și înțeleptul primar *Tacu Cialenga*, ale cărui plete albe cădeau pe negrul mantalei făcută dintr'un postav fin și căptușită cu o blană de samur.

Adunarea se risipi, fiecare ducându-se unde i se arăta locul de căpetenia sub a cărei ascultare se găsea.

Cola Bardzu, un tânăr voinic și drept ca bradul de munte, era mândru de însărcinarea ce i se dăduse de a fi apărătorul bisericei *Sfântului Nicolae*.

Așezată în mijlocul comunei, această biserică mare, frumoasă, având în vârful clopotniței o grea cruce de aur masiv, ce strălucea puternic era vestită pentru templul său unic în Macedonia, făcut de un artist aromân, care sculptase în lemn de nuc cu o neîntrecută fineță, cele mai însemnate episoade din Istoria Vechiului și noului Testament. Douăzeci de ani fără întrerupere lucrase artistul la sculptarea Templului, pentruca la sfârșit să-si piardă mințile adâncit în admirația operei sale.

Mai era vestită biserica Sfântului Nicola pentru prețioasele sale bogății, prinos al evlaviei și cucerniciei bunilor creștini. Din cauza acestor bogății era de așteptat ca asupra bisericii să se dea atacul cel mai înverșunat al năvălitorilor.

De aceea, Cola Bardzu era mândru de însărcinarea ce i se dase. Totdeodată situația sa era din cele mai ciudate. Chiar a doua zi — Duminica — în aceeași biserică a Sfântului Nicolae urma să aibă loc cununia sa cu *Zina*, fata bogatului celnic *Chendra Matruli*, și acum în loc de cununie, se pregătea de luptă, în loc de nuntași veseli și îmbrăcați în haine de sărbătoare, avea în jurul său oameni cu fețe îngrijorate, înarmați până în dinți, femei și copii, cari așteptau dela hărnicia și vitejia sa scăparea cinstei și a vieții.

Printre mulțimea de femei și copii veniți cu merindele lor în biserica Sfântului Nicolae era și *Zina*, logodnica sa. Nouri triști întunecau fruntea tinerei și frumoase fete și umezi îi erau ochii. Dar se silea să-și ascundă teama și îngrijorarea și își ștergea pe furiș câte o lacrimă ce venea să se prelingă pe obraji ei fragezi și roșii ca cireșa de Maiu. Și dacă am fi putut citi în gândul fetii, am fi văzut că niciodată Cola al ei nu i se păruse mai mândru și mai frumos de cum era în seara aceea de Sâmbătă când, ținând într'o mână pușca, iar cu mâna cealaltă strângând mânerul iataganului, însuflețea cu vorbirea lui în lumina slabă și tainică a bisericii, pe vitejii din juru-i și le înălța curajul.

Treptat, treptat, soarele apunea după creștetul muntelui, lăsând umbrelor stăpânirea slobodă asupra firei. Și mai înainte ca noaptea să se fi lăsat întreagă, tinerii puși în înalta clopotniță zăriră eșind din pădurea de fag, care este o fală și o podobă a comunei, pâlcuri—pâlcuri de Albanezi. Albul îmbrăcăminteii lor răsărea isbitor pe verdele închis, aproape negru al pădurei. Alte grupuri ce zăriră înaintând dinspre partea numită *Valea al Gabeli*, pe când o ceată nu mai puțin numeroasă năvălea dinspre *Apa de Vineri*. Și se mai observa o mișcare înspre *Fântâna ali Murat*.

Lupta începu. Ascultând de cuvântul de ordine al statului bătrânilor, cari luaseră loc tot în biserica Sfântului Nicolae, grupurile de apărători, postați în casele dela marginea comunei, n'au tras nici un foc asupra năvălitorilor. Aceștia trebuiau lă-

sați să înainteze până la mijlocul comunei și cei dela margine să nu tragă asupra lor decât numai atunci când ar fi bătut în retragere. Se mai dete poruncă, ca în noaptea aceea nici o lumină să n'ardă prin case și să fie stinse, chiar și candelarele dela icoane. Ce folos numai că luna plină plimbându-și măreția și frumusețea pe un cer senin și fără umbră de nouri, lumina viu și puternic, scoțând și mai bine albul curat al caselor de piatră.

Albanezii înaintau țipând, urlând și descărcând puști asupra ferestrelor de la case. Și nu se puteau dumeri cum de se face că nu întâmpină nici o împotrivire, că nu li se răspunde, că nu se aude nici un șgomot, nici o mișcare.

Toți locuitorii să fi părăsit oare comuna? Nu le venea să creadă așa ceva. Știau ei din trecut că Aromânii n'au obiceiul să fugă fără luptă din fața dușmanului și să lase în mâinile lui avutul lor.

Când un puternic grup de Albanezi ajunse însă în piața publică din fața bisericii, avură prilej să se convingă că Aromânii erau de față. Iși arătară deodată prezența printr'o salvă care culcă la pământ peste douăzeci de năvălitori. Acesta fu semnalul luptei care se încinse turbată, necruțătoare.

Din casele mai tari decât fortărețele Aromânii trimeteau cetilor de Arnăuți moarte și prăpăd. Urletele de furie ale acestora se amestecau cu țipetele celor ce cădeau răpuși de gloanțe.

În zorii zilei se văzu un Albanez venind în piața comunei și agitând o năframă albă în vârful unei prăjini. Era semn că se rugau de pace și dovadă că se recunoșteau bătuți.

«Avem 70 de morți și mai bine de 50 de răniți» spunea el bătrânilor comunei eșiți din biserică, ca să stea de vorbă cu cel ce venise cu semnul împăcării.

Au încetat focurile și în piața publică, au venit cu capul în jos, rușinați și umiliți, șefii Albanezilor. În fruntea lor era Isleam Ceauș «om înalt, voinic și tânăr, foarte frumos» povesteau cei ce-l văzuseră.

Și s'a făcut de amândouă părțile legământ ca de aci încolo să fie pace și bună înțelegere între Aromâni și Albanezi, două popoare cari n'ar fi trebuit să se dușmănească nici odată. Albanezilor li se încuviință să părăsească liberi și nesupărați comuna ducându-și cu ei morții și pe cei răniți. La rândul lor se legau și ei prin gura șefului lor Isleam Ceauș, care își întări spusele

prin jurământul albanezesc *Casa*, jurământ pe care nici un bărbat vrednic de acest nume n'are să-l calce vre-o dată, că n'a să se mai facă rău Aromânilor, că n'au să le atace turmele și nici pe călătorii ce i-ar fi întâlnit pe drumuri.

Albanezii părăsiră comuna, ducându-se să-și plângă durerea înfrângerii în munții și văile Albaniei.

În după amiaza aceleiași zile de Duminică un alai mare, nesfârșit de mare, se îndrepta spre biserica Sfântului Nicolae. Nu era însă un alai de nuntă. În loc de cântece vesele se auzeau tânguirii, gemete și plânsete. Negre și cernite erau hainele mulțimei ce alcătuia ulaiul de jale. În frunte mergeau, pășind încet și amarâți cei doisprezece preoți ai comunei, îmbrăcați în odjdii sfinte și psalmodiind tropare ce se cântă la înmormântări.

După ei tinerii vânjoși duceau pe umerii lor puternici un sicriu. Iar *Teta Minca*, acea bătrână a cărei vorbă era dulce ca mierea se bocea zicând :

«Soare, nu ți-e milă și nu plângi,
 «Când vezi că mândrul tău tovarăș,
 «Când fruntea tinerilor și fala bătrânilor
 «E închis î: sicriul negru
 «Și e dus în negrul pământ?».

În sicriu era întins mirele din ziua aceea, zăcea fără suflet și viață *Cola al Bardzu*, viteazul fără pereche, mândria părinților și fala comunei întregi. El apăruse biserica, luptare ca un erou și lui i se datorea mai mult strălucita biruință. Dar cam pe la sfârșitul luptei, atunci când în fruntea voinicilor săi părăsi biserica și se puse să-i fugărească pe Albanezi, un glonte dușman îl nimeri în piept, străpungându-i inima. Cola căzu jos dându-și sufletul într'un oftat de durere.

* * *

«Și ce s'a făcut *Zina*, logodnica lui *Cola* — ? am întrebat-o eu pe bătrâna mea mătușe, *Teta Nița*, care îmi spunea povestea de mai sus.

— *Zina* s'a încuiat în casă, s'a îmbrăcat în negru și-a înfășurat într'o năframă neagră părul ei ca pana corbului. Beteala de mireasă a ars'o, iar celelalte, rochiile, le-a dăruit unei fete sărace care se mărita puțină vreme după aceste întâmplări. Ni-

meni n'o mai vedea pe Zina, ci numai de afară puteai să auzi cum îl plângea în toate zilele pe Cola al ei.

— Și a rămas Zina toată viața nemăritată? am întrebat-o din nou pe Teta Nița?

— Ce să rămână toată viața? făcu mătușe-mea. N'au trecut nici șase luni la mijloc și Zina a închis și ea ochii pentru totdeauna, ducându-se după iubitul ei Cola. Ceeace n'a putut face viața, a făcut moartea. Mormintele celor doi tineri sunt unul lângă altul. Dacă vrei să le vezi, ai să le cunoști îndată. Sunt în cimitirul din «Dzeană» și au la capul ior câte un fag înalt, sădit de părinții lor.

Și Teta Nița își încheie povestea cu ochii pierduți în zare și zicând într'un oftat: «au fost pentru neamul nostru aromânesc vremuri cum n'au să mai fie!».

N. Batzaria

VERSURI PENTRU BUCURIE

În multe nopți de trudnică veghere
Când viața pare că-i un râu secăt,
În multe nopți de trudnică veghere
Cu suferință m'am cuminecat.

Dar dacă, Bucurie negândită,
Ai vrea să-mi vii precum un dar ceresc,
O, sfântă bucurie negândită,
Eu nu sunt pregătit să te primesc.

Ca 'n peșteră e frig la mine 'n suflet
Iar lacrimile toate-au înghețat'
Ca 'n peșteră e frig la mine 'n suflet
Și-un straniu gând mă roade — furișat.

Tu nu veni, când negura m'apasă, —
Cu râsul tău sglobiu și cristalin,
Tu nu veni, când negura m'apasă:
Mi-e teamă că m'aș nărui deplin...

George Dumitrescu

OCHII

Ca slăvile au graiu — ca'n ele
Cuvântul e'n lucoarea lor ;
Acum sclipiri de peruzele,
Ș'acum întunecimi de nor.

Mereu aceiași — ochii însă
Au nesfârșit cuprins în ei,
Și-ades când zarea lor e plânsă,
E numai plâns de ghiocel.

Cu lacrimi își umbresc seninul
Când vrerea inimii e rea,
Cu lacrimi — potolindu-și chinul,
Aprind iar a nădejzii stea.

Fiind de-apururi oglindirea
Adâncului de unde vin,
Când îi adoarme neclintirea —
Și ei nemărginiți devin !

Eug. Ciuchi

LICEUL ROMANESC

II. Mijloace de succes

Dar orice reformă, oricât de ideală ar fi ea, nu va putea da niciun rezultat practic, dacă nu i se asigură mijloacele de succes.

Și reforma din 1898 a fost concepută pe un plan vast și amănunțit chibzuit. S'a schimbat, după cum am văzut, organizarea, programele, metodele, cărțile, recrutarea profesorilor, din vechiul liceu și totuș, nu i-a trebuit nici douăzeci de ani, pentru ca să ajungă la rezultatele triste de astăzi.

Dece ?... Pentru că organizare, programe, nu însemnează nimica, nu au în ele nici o virtute, dacă aplicarea lor lasă de dorit.

Oricare ar fi dar organizarea ce s'ar da liceului — unitar sau bifurcat — e o greșeală a-și închipui cineva că prin singura reîntronare a clasicismului, în liceu, vor avea să dispară și relele, care bântue astăzi școala noastră. O naivitate și o decepție mai mult. Nu, criza morală va stăpâni și mai departe liceul, dacă mijloacele de succes rămân tot cele de astăzi, dacă profesorul se ocupă mai mult de politică decât de școală; dacă Ministerul nu-și schimbă mentalitatea !

Și atunci liceul va continua să fie și deaci înainte tot o ficțiune.

Mijloacele de succes, noi le-am grupat astfel :

- a) Organul de viață : metodele.
- b) Instrumentul de aplicare : profesorul.
- c) Mediul social : școala și familia.
- d) Indrumătorul culturii : Ministerul și organele lui.

a) **Metodele.** Ele sunt viața școlii; de ele depinde în primul rând, orice succes al unei reforme.

«S'ar putea modifica, cum dealtfel se tot face, programele, dar dacă aceste modificări nu cuprind și metodele, rezultatele vor rămâne aceleași»¹⁾).

Aceasta e perfect adevărat. Dar nu metodele, oricât ar fi ele de bune, în sine — și liceul de astăzi nu se poate plânge că metodele, ca concepție, nu sunt excelente — nu vor putea da rezultate, dacă sunt piedici, ce le stau în cale, le împiedică, le încâtușează.

Ca concepție metodele ar rămâne aceleași, cu acelaș nrincipiu frumos, la bază, acel «leçons des choses», acea punere a elevului în fața realităților, pe cari el să le vadă, să le judece: Metoda științifică, metoda experimentală.

Dar dacă asupra acestui mare adevăr toată lumea e înțeleasă, neînțelegerea însă începe deacolo, când ne apucăm să traducem în fapt acest mare adevăr pedagogic. Ce-i drept, s'a luat și la noi tot ce s'a experimentat aiurea, decât și aci s'a uitat un lucru, elementar dealtfel, s'a uitat tocmai ceea ce nu trebuia să se uite: firea și mintea Românului.

S'a uitat asta, atunci când s'au luat metodele germane, create anume pentru minți mai puțin agere, mai încete²⁾), cum se uită și astăzi, în învățământul primar, când, unui popor, cu o imaginație vie și bogată, prea bogată chiar, până la lăbărțare, i-se servește... sistemul povestirilor³⁾), anume creat pentru popoare dela Nord, tocmai spre a-le prinde o imaginație, pe care ele n'o au.

Și s'a uitat și se uită, pentrucă dibuim.

Să ne ferim de ecsagerări. Să nu se uite că metoda cea mai bună e profesorul, e sufletul lui, e personalitatea lui, că reguli fixe, cu anumite clișeuri nici nu se pot da și e și periculos a-se da, deoarece metoda variază dela clasă la clasă, dela elev la elev și dela lecție la lecție chiar

Dacă:

1. Desvolți interesul clasei pentru obiectul tău;
2. Dacă te faci înțeles și plăcut;

1) G. Le Bon „Psychologie de l'Education“ pag. VI.

2) Și pentru ca cineva să-și poavă face o idee exactă de adevărul acesta, că orice popor își are metoda lui, n'are decât să cerceteze școlile evanghelice din București, unde metodele germane, bune pentru elevii germani, dau faliment, când e vorba să fie aplicate la elevii: Evrei și Români, cari, cu mintea lor ageră și vioaie, prind repede și n'au nevoie de atâtea trepte formale. Și rezultatul: elevii germani totdeauna rămâneau în urmă.

3) Școala normală din R.-Vâlcea.

3. Dacă pui pe elev în contact cu realitatea, dezvoltî în el spiritul de observație, de judecată, de inițiativă ; dacă isbutești astfel a contribui și tu la formarea personalității lui morale... lecțiunea e isbutită și rolul tău de profesor împlinit. Și atunci, drumul, pe care-l vei alege, tu, ca profesor, nu importă, oricare ar fi el ; numai să fie cel mai sigur și cel mai scurt. Aceasta e metoda cea adevărată ; acestea sunt «treptele Herbartiene».

La această chestiune de principiu, aș avea de adăugat încă trei observații :

Cea dintâi privește cursul de limba română, deoarece elevi scriu prost, compun și mai prost, iar gramatica e lăsată pe seama profesorului de latinește.

Mai sunt și astăzi profesori cari cred că, plecând dela principiul ca regula să fie trasă din exemple, trebuie să ajungă la concepția bizară : isgonirea gramaticii și a sintezei. Deci, în primul rînd mai multă gramatică.

În al doilea rînd, ar trebui să se dea și la noi, cași în școala franceză, o atenție mai deosebită compoziției românești. Și în această privință aș merge mai departe și aș propune ca compoziția românească să fie, în cursul inferior *oră a parte, cu notă a parte*.

În al treilea rînd, cursul de limba română să fie baza, în jurul căruia s'ar grupa celelalte limbi, stabilindu-se astfel următoarele principii ;

— Să nu se propună la celelalte limbi străine lucruri de gramatică și sintaxă, cari nu se propun în aceeași clasă, la l. română pentruca elevul să poată pleca dela cunoscut, la necunoscut, dela limba lui maternă, la alte limbi streine ;

— Când se poate, să se propună gramatică română după aceeași metodă, cași la alte limbi, atunci când se găsesc cazuri de analogie, nelăsându-se în mintea elevului impresia că aceleași lucruri se tratează cu metode diferite, că între limbi sunt ziduri chinezești. Așa, sunt chesiiuni de gramatică românească, cari prezintă mari asemănări cu l. latină și totuș metoda lor de propunere e atît de diferită ¹⁾).

În sfârșit, ortografia, care lasă de dorit în cărțile de l. română, cași în celelalte. Avem cărți scrise în toate sistemele de ortografii :

1) De pildă: Propoz. completivă. Propoz. relativă : care relativ și circumstanțial ; propoz. consecutivă. Particip. relativă și absolută, etc. Dar despre astă chestiune, cu altă ocazie.

avem în cărțile de l. română, bucăți scrise în toate sistemele! Și asta acuma în «România Mare», cu atâta populație, care trebuie să învețe românește!

Cum vrei ca elevul să învețe ortografia, când însăși cartea lui de l. română nu i-o dă!

A doua observație privește limbile moderne, cari, cu excepții însă, nu dau pretutindeni rezultatele dorite și așteptate: Elevul nu ajunge, după opt ani de studiu, să stăpânească, să vorbească limba. Și cauza o putem pune pe seama următoarelor pricini:

Mulți profesori nu posedă bine limba străină, așa că sunt și astăzi profesori, cari propun limba modernă tot după vechea metodă gramaticală, reducând conversația la strictul necesar.

Cărțile de școală prea grele, elevul se pierde în ele, cum se pierde și profesorul, care nu stăpânește bine limba. Afirm, aci, cu toată convingerea, căci toate cărțile de l. franceză nu sunt cărți făcute pentru străini, ca să învețe l. franceză. Să nu se uite că liceul nu se judecă după Capitală, unde cel puțin un sfert din elevii, cari vin în clasa întâia, cunosc din familie limba franceză, ci după restul țării, unde elevii, cari vin de la țară, în special, nici limba română n'o cunosc cum se cade. Ar trebui dar cel puțin cărțile de clasa I-a simplificate și s'ar lua aci ca normă ce au făcut acuma francezii pentru Alsacia și Lorena¹⁾.

La această inferioritate, se mai adaugă și o alta: o ipsă totală de lucruri postșcolare, menite a ajuta și facilita învățământul limbilor streine. Două măsuri ar trebui avute în vedere:

Cea dintâi ar fi, când timpurile ar îngădui, să se reia și să se generalizeze ideia lui Sp. C. Haret, ca profesorii de limbi streine să meargă în streinătate, pe un timp de 6 luni, fiecare,

---

1) Am trimis la Paris cărțile de l. franceză, ca să am și părerea unor profesori francezi asupra lor. Și judecata este cât se poate de severă: Păcătuiesc ca bacăți, ca gramatică, ca vocabular, ținând a da: dicționarul iar nu limba vorbită. N. 1 au în vedere gradația firească a cugetării franceze. „Ces ouvrages ne sont adaptés à l'enseignement de français à des étrangers“, L. Marchand. Prof. à l. ec. sup. Argo. Paris. Mă opresc aci. Recomand în special lucrarea: „Petit Guide pédagogique du Professeur de Français en Alsace-Lorraine“, de L. Marchand. Paris 1920. Precum și manualul de l. franceză făcut de acelaș profesor, pentru Alsacia și Lorena. în urma însărcinării date de către „Le Comité Alsacien“. Vor vedea atunci autorii noștri de manuale cât e de ușoară și de plăcută cartea d-lui Marchand, făcută pentru Alsacieni, ca să-i învețe l. franceză, cum au și autorii noștri pretenția să facă pe țaranul român să... nu învețe l. franceză.

prin înțelegeri locale, între 2 profesori de la acelaș liceu, cu un mic ajutor din partea Ministerului. Și la rigoare Ministerul af impune-o acolo, unde profesorul nu stăpânește limba. Cea de a doua prin creierea și la limbile streine de societăți de lectură, ca și la limba română, unde s'ar ține dizertații, conversații, discuții, asupra unui subiect dat și toate în limba streină.

Lucrul acesta l'am văzut în Franța, în liceele din Paris și rezultatele sunt uimioare. Ceva mai mult. Acolo se împing lucrurile și mai departe. Pentruca elevii să poată face exerciții de limbă, se ajunsese la schimbul de elevi, între 2 țări, în lunile de vacanță. Elevul trăia două luni într'un mediu strein, vorbia limba streină și avea ocazia să se poarte bine. Deci două câștiguri deodată!

Deocamdată, 'nceputul se va face peniru l. germană, unde avem minorități streine, și ar fi și *un prilej de apropiere*.

A treia observație ar privi clasa I-a, tranziția cea bruscă de la învățământul primar la cel secundar, de la un singur institutor la atâția profesori, aproape fiecare cu metoda lui, cu firea lui.

De aceea spre a se putea îndulci trecerea aceasta bruscă, s'ar putea în clasa întâia grupa mai multe materii în mâna unui singur profesor, cum era odinioară, în vechiul liceu, în clasa I-a divizionară. Profesorul ar fi mereu acelaș, creindu-se astfel profesorul de clasă, căruia i s'ar putea reduce numărul de ore pe săptămână la 12.

Ceva mai mult, acești profesori de clasă — clasa I-a — s'ar alege și dintre institutori, după oarecari modalități, creindu-se astfel pentru învățăm. primar o cale de avansare, mai mult, după cum s'ar creia și pentru profesorul secundar acela de a profesa la cursurile preparative de la Universitate.

S'ar naște astfel puțința să se poată privi sufletul elevului sub cât mai multe aspecte.

Dar metodele, ori cât ar fi ele de bune, oricât de mare ar fi silința profesorului, ele nu-și vor putea ajunge ținta dorită dacă nu se înlătură piedicile, cari au adus și liceului actual la starea rea în care se sbate.

Și ele sunt:

1) *Cărțile de școală*. Sunt multe cărți rele, în special cele de limbi streine, cele de l. română și mai mult. Nu e aici nici

timpul nici locul să facem o analiză mai amănunțită a lor, dar m'am întrebat adesea, cum e cu puțință să formezi limba, să înveți ortografia, când cartea, după care elevul își formează cugetarea, lasă așa de mult de dorit; când cartea de l. română e scrisă în atâtea sisteme de ortografie; când, în special, manualul de stil și compoziții, pentru clasa IV-a prezintă atâtea lipsuri, că adesea m'am întrebat, care e rostul comisiunilor, din Minister cari aprobă asemeni manuale!

2) *Populația școlară.* Nicio clasă mai mare de 35 elevi și astăzi, cu comitetele școlare lucrul este foarte cu puțință. Să se creeze clase paralele.

Să înțelegem odată pentru totdeauna că marea populație a claselor a fost una din cauzele de căpetenie cari au compromis metodele actuale și cu ele și școala.

Dacă în alte țări, în Franța de pildă, unde aceleași metode, dau rezultate excelente, aceasta se datorește în primul rând populației școlare redusă pe clase. Și în special pentru limbile moderne, pentru științele experimentale, acesta e un adevăr, recunoscut de toată lumea.

3) *Examenele.* După cum am mai spus, față de o populație școlară redusă, examenul nu-și mai are nici un rost, dacă el se înlocuiește prin ceva, merit a da sinteza materiei făcute, lecție cu lecție, în curul unui an școlar. Din momentul ce se admite psihologia la baza pedagogiei moderne, cu legea asociațiilor de idei și cu metoda generală de a ști creia aceste asociații, conștiente mai întâiu, inconștiente mai târziu, calea de urmat nu putea fi decât metoda experimentală, care cerea să se dea copilului numai lucruri detașate, singurele în măsură a se putea asocia în mintea elevului, deoarece numai așa ele pot apărea ca rezultatul unei conlucrări a minții lui.

Decât numai că aceste lucruri detașate, date lecție cu lecție au nevoie de o legătură, de stabilirea unei legături între ele. Și aceasta, întâi spre a nu fi uitată și al doilea spre a se putea face sinteza și ridica la generalități și deci prin comparații la critica însăși, care e și scopul învățământului.

Dar, tocmai acest lucru nu se poate face în liceul de azi. Astăzi știm ce se petrece: Elevul termină clasa fără nici o revizuire a materiei, fără nici o judecată asupra ei, de aceea el uită repede și lasă impresia că nu știe nimica.

Să i se dea deci *sinteza lucrurilor*, creîndu-se o lună specială, luna Mai: *lună de sinteză*.

Anul școlar s'ar împărți astfel:

Sept, Octombrie și Noembrie: Trimestrul I-iu.

Decembrie, Ianuarie și Februarie: Trimestrul al II-lea.

Martie și Aprilie: Bimestru, al III-lea.

Aci s'ar termina materia, la toate obiectele.

Luna Maiu: *lună de sinteză*, în care s'ar revedea materia, s'ar grupa cunoștințele, s'ar face o judecată asupra lor. Absențe nu s'ar admite; nota minimă: 5. Elevii cu absențe motivate, vor trece în Septembrie un examen al materiei, menit a înlocui sinteza, ce n'a putut-o face.

Anul școlar se sfârșește la 31 Mai.

De la 1—10 lunie excursii, expoziții școlare. La 15 lunie serbare de sfârșit de an, iar la 16 va începe examenul de absolvire, care va dura până la 26 lunie, când de fapt se încheie și anul școlar.

Se admit corigențe, pentru Septembrie. Notarea cu calificative, cași astăzi.

Condițiunile de promovare ar fi deasemenea simplificate simțitor, nemai fiind condiționate de atâtea subtilități bizantine, adesea neînțelese de elevi. În principiu ar fi așa:

Trecerea clasei: media sup. (studiu și purtare frecv. și f. ext).

Corigența: Pentru cl. I-a: Trei obiecte și o dexteritate; pentru celelalte clase: Două obiecte și o dexteritate.

Media rău, nu se adună.

Și atâta tot.

c) *Continuitatea*. Am văzut, atunci când am vorbit de metode, în actuala organizare, cari au fost pricinile, cari n'au dat continuitatea dorită. Erau trei la număr: Sistemul orelor; tendința din ce în ce mai mare a profesorului de a se ocupa cu alte îndeletniciri și sistemul nenorocit al detașerilor, al concediilor, al schimbului de ore, al mutărilor în cursul anului.

1) Chestiunea orelor și cea mai rea dintre toate. Am văzut inconvenientele. Si soluția care ar fi?

Dacă o revenire la catedrele din trecut ar fi o imposibilitate, nu-i mai puțin adevărat că o cale mijlocie se poate găsi. Rămâne de bază catedra de 15 ore. Profesorii să fie invitați ca odată pentru totdeauna să se adune, în conferință, în luna

Iunie, la școală (în orașele, unde sunt mai multe școli, se vor aduna toți profesorii la olaltă) și-și aleg materiile, potrivit examenelor depuse și clasele. La această alegere să se dea oarecari directive. De pildă :

— Dacă se poate, toate orele de la aceeași materie.

— Profesorul, pe cât se poate, cu aceleași ore la o singură școală.

— Să fie clase consecutive, chiar dacă un profesor are 16 iar altul 14 ore.

Numărul de ore în plus, ori în minus, să nu fie o piedică spre împlinirea unui principiu. Există principiu orelor integrante, care ar trebui generalizat în această direcțiune : Pentru unitatea cursului, să se împingă o catedră până la 20 de ore. De pildă, sunt 20 de ore latină la un liceu, să se dea unui singur profesor. Despre o nedreptățire a altora azi nu mai poate fi vorba, când comitetele pot crea clase paralele și gradația e socotită și la orele suplimentare până la 30 ore.

Odată orele grupate pe catedre, Ministerul ar veni cu o lege, prin care ar statornici acest lucru, stabilind astfel principiul catedrelor, pe grupe de ore. Ce va rămâne liber, s'ar publica spre suplinire ori concurs, însă nu pe ore, ci tot pe catedre.

Și în acest caz, examenele de capacitate ale profesorilor s'ar da pe catedre, astfel formate, publicându-se concurs pe școli, la ivirea de vacanții.

Și în felul acesta ar dispărea odată pentru totdeauna toate inconvenientele și avantajile ar fi nespuse de mari : N'ar mai fi perturbație în școală, mai ales la începutul anului. Cursurile ar începe la timp. Profesorul ar avea siguranța și s'ar putea ocupa din vacanță, cu cursul său ; ar da lista la timp. Prin clase succesive, ai avea puțința să ai un elev cât mai mult timp sub mână, să-l controlezi și să-l îndrepți. Ar dispărea dușmănia între profesori și o armă puternică din mâna politicianilor, de a te improviza profesor la orice materie.

S'ar admite sistemul rotației între profesori, în principiu. S'ar face, acolo unde se va putea, prin buna înțelegere între profesori.

2. A doua chestiune, a profesorilor, cari își arendează școala, ca pe-o moșie, trecând temporal în alte funcțiuni, străine de școală. Să se ia dreptul profesorului de a fi : avocat,

profec, primar etc., lăsându-i-se numai pe acela de a fi ales, în parlament, însă cu garanții serioase de suplinire. ¹⁾

3. Ministerul să priceapă, odată pentru totdeauna, că va trebui s'o rupă definitiv și hotărât cu apucăturile urâte ale trecutului:

— *Fiecare profesor la catedra lui.* Să înceteze detașările, cu tot cortegiul lor de: detașări la detașări și supliniri la detașări.

— Mutările, numirile, să nu se mai facă în cursul anului, ci pe ziua de 1 Septembrie, spre a nu se mai produce perturbări, în școală.

b) **Profesorul.** Până la războiu, isbutisem să avem un corp profesoral de așa fel, cum foarte puține țări îl aveau. În schimb, însă acest corp profesoral nu-și găsea nici un ideal în școală. Afară de cele 4 gradații, de 63 lei fiecare, ²⁾ din 5 în 5 ani și aceleiași pentru toată lumea, nimic altceva nu venea să-l stimuleze, să-l încurajeze, să-l recompenseze, pentru o muncă deosebită, într'o carieră de 35 ani și în care avansa numai de 4 ori, până la vechimea de 20 de ani. Așa că, ultimii 15 ani, se scurgeau fără nici această meschină avansare: de 63 lei, după o așteptare de 5 ani!

Și ce a urmat deaci, se știe: O indiferență, la unii, o tendință, la alții, accentuată, din zi în zi, spre alte ocupații, mai rentabile, mai de decor, născând în școala română ideia nenorocită că «catedra e un sprijin pentru alte idealuri». Și atunci toate onorurile, meritate sau nemeritate — și cele mai multe erau de acestea — se deteră numai acestei categorii de profesori.

Și așa, negăsindu-și Idealul în școală, unde nu se recompensează un talent deosebit, o muncă în plus, o energie mai mult, profesorul a căutat să-și plaseze în afară acest surplus de

1) În timpul din urmă «Deputaționomania», care a cuprins învățătoria și preoțimea română, nu putea lăsa rece și pe profesor. Și cam de ce? Directori de școală, profesori și unii încărcăți de ore, își părăsesc școala, unii ca candidați, alții ca agenți electorali, și după alegeri, când revin la catedre, unde de cele mai multe ori sau nu fuseseră supliși sau fuseseră, aceia de mântuială, făcută de elevi, din clase superioare, spre a câștiga timp, *incarcă cu lecții* pe bieții copii, spre disperarea părinților, cari văd că acuma plătesc taxe, mai mult ca în trecut, ca copiii lor să nu învețe carte și să rămână repetenți.

Deaci desgust și silă de școală... Și Ministerul le vede și le tace; inspectorii se fac că nu le văd!

2) Salariu dinainte de războiu.

energie, pricepere și muncă; și aceasta poate că n'ar fi fost răul cel mai mare, dacă această activitate din afară n'ar fi sfârșit prin a l smulge cu totul din școală — ceea ce a făcut ca atâtea energii să se piardă și, tot pe atâtea descurajări să se nască, la cei ce rămăneau în școală și-i așteptau o recompensă la fel: Aceeș gradăție, aceeaș avansare automată, la 5 ani!

Astfel s'a creiat starea aceasta de lucruri: Dacă cineva muncește, ori nu; de se poartă bine în societatea, ori nu; de vine regulat la școală, ori nu; de-și face cursul, ori nu; de se consacră școlii, ori politiciii, de se face: prefect, primar, deputat, avocat... recompensa e aceeaș. Aci stă tot răul.

Și acest rău va dispere în ziua, când profesorul va ști că munca lui se controlează și se recompensează, că școala e hotărâtă să facă o diferențiere, cași în celelalte instituții ale statului, stabilind și aci, grade între profesori; când profesorul va vedea că-și poate găsi idealul numai și numai în școală, atunci se înțelege că nu va mai avea decât o singură cale: aceea a școlii, dacă ține să n'ajungă inferior colegului său.

Și remediul care ar fi?... Nimic mai simplu de cât a introduce în școală: un stimulent, o răsplată deosebită a unei munci în plus. Soluții sunt destule. Ele se găsesc și la alte popoare.

Ce-i drept, după războiu, a început a se schimba și mentalitatea politicianilor noștri, față de școală. Profesorii au astăzi o viață mai bună și munca lor în stat nu mai e judecată cu atâta nepăsare, ca odinioară, când se compara cu aceea a unui lucrător dela o fabrică de cuie din țară — cu toate că astăzi un lucrător câștigă mai mult ca un profesor.

Și nu mai este, pentrucă, dela un timp, se pare a se fi convins lumea că la Departamentul culturii naționale să vină oameni de cultură: profesori.

Si așa s'a început cu D. S. Mehedinți, s'a urmat cu D. Negulescu și cu actualul Ministru, D-r C. Angelescu.

Se îmbunătățește starea materială; se creiază: gradăția de merit și cea militară; principiul orelor integrante — deși uneori cu lipsuri și anormalii. ¹⁾

1) De pildă: gradăția militară de merit e și nu e o gradăție; orelle integrante, fac și nu fac parte din catedră. Căci, dece: gradăția milit. nu se socotește și ea la orelle suplimentare; dece la orelle integrante nu se socotește și grad. militară, care se socotește numai la 15 ore, la catedră, dacă și orelle integrante fac parte din ea?...

Care ar fi dar mijloacele de recompensă ale profesorului ?

1. *Gradația*. Incontestabil că nu se poate lipsi profesorul de gradație. Profesoratul e o carieră închisă și unde profesorul n'are nici o perspectivă de înaintare. Directoratul, inspectoratul... sânt prea puține, spre a fi considerate ca o treaptă de avansare generală. Si atunci s'ar adopta aci școala franceză și anume :

Păstrându-se principiul actual al gradației fixe, s'ar face o derogare de la el, în favoarea profesorilor distinși. Astfel :

Ar fi 5 gradații, ¹⁾ socotite ca și astăzi 25% din salariu și la un interval de 4—5 ani. Toată lumea își privește gradația la 5 ani ; cel distins însă o poate lua la 4 ani, deci cu un mai înainte. Si rezultatul care ar fi?... Vor fi profesori, cari nu vor putea ieși la pensie — socotită ieșirea aceasta la 30 ani — cu toate gradațiile.

2. Pentru profesorii cărturari, cari publicând cărți se afirmă pe terenul științific, cum nu toată lumea poate ajunge la Universitate, să se confere acestor profesori, ori măestri, o avansare pe loc, cu un grad special de agregatie, numindu-se «profesor agent». Pentru acestia s'ar crea o gradație specială, numită «gradație de agregatie», care n'ar avea nici o legătură cu gradația obișnuită.

Și cum nu uităm că ne găsim într'o țară cu urâte moravuri politice, unde nedreptatea și binul plac sânt la locul de cinste, spre a nu se lucra cu părtinire și a se compromite un principiu frumos, s'ar urma astfel :

Profesorul, care aspiră la o avansare deosebită, face o cerere amănunțită, care se înaintează, prin Direcție, inspectorului de circumscripție. Acesta cercetează și-o înaintează motivat Ministerului, unde se strâng toate cererile, se clasează și se judecă de consiliul inspectorilor. Hotărârile și cari vor fi motivate, se publică în Buletinul oficial. Deci s'ar lucra cu ușile deschise, la lumina zilei și în acest caz nedreptățile ar fi mai rari.

Fără indoială că în acest caz, ar dispăre «gradația de merit», concepută după 20 de ani de funcționare, ca profesor, deoarece ea nu și-ar mai avea rostul.

3. Tot ca o distincțiune, s'ar da la profesori unele însă

---

1) În învăț. francez sunt : 6.

cinări de ordin școlar și mai mult cu caracter locat, spre a nu suferi școala. Apoi trecerea ca profesor la cursurile preparatoare, în Universitate.

4. O altă distincțiune ar fi directorul de școli, pentru profesorii, cari au însă aptitudini de director, deoarece nu orice profesor, ori cât de bun ar fi el, poate să fie director.

Directorul s'ar alege de profesori, dintre profesorii titulari, cu o vechime de 5 ani și pe un period de 3 ani. După expirarea lui, el se poate realege. Bine înțeles că Ministerul să poată lua măsuri contra unui Director, care nu-și face datoria.

Pentru asemenenea funcțiune nu cerem inamovibilitatea din două motive: întâiu, pentru a da prilej și altor profesori să se afirme și să li se deschidă calea spre inspectorat și având înaintea ochilor perspectiva realegerii. Directorul să nu se lenevească. Și să nu se lenevească, pentrucă, astăzi mai ales, cu legea comitetelor școlare, rolul lui e foarte mare.

5. *Inspectoratul*. Ar fi două feluri :

a) *Consilierii tehnici*, pe circumscripție școlară, câte unul de fie care obiect. Ei sunt onorabili și mereu în legătură cu școala. Obligați a-și vedea de 2 ori pe an pe colegii de aceeaș materie, din circumscripția respectivă, ei sânt aceia, cari culeg informațiunile de ordin școlar, le coordonează și le aduc la cunoștința inspectoratului. Ei discută metodele, propun măsuri de îndreptare etc.

Impreună cu Directorii de școli, ei formează «*sfatul circumscripției*» : Se adună, o dată pe an, la sediul circumscripției, sub Președenția inspectorului, unde discută viața școlară a școlilor, în decursul unui an școlar și se propun Ministerului măsuri și sancțiuni.

Se alege pe 3 ani, dintre profesorii așa ziși «*agregați*». Se pot realege.

b) *Inspectorii*. Organele de control și execuție ale Ministerului.

Se alege prin concurs, dintre profesorii, cu o vechime de 10 ani ca titulari, foștii directori și cu *serioase lucrări, de pedagogie și organizare școlară*. Se preferă cei cu studii streine, în această direcție

Așa numai va dispărea nedreptatea de azi, când «*cluburile*

politice» și «*simpatiile ori prieteniiile create, în Minister*», for-
mează singura cale spre inspectorat.

Inspectorii sunt provizorii și definitivii după trei ani. Din-
tre inspectorii de circumscripție se aleg inspectorii generali.

Directorii de Ministere — învăț. secundar, primar și nor-
mal primar, profesional și particular — vor rămâne posturi amo-
vibile, la dispoziția Ministerului, care poate numi în ele, sau ins-
pectorii prin delegație, sau profesori, din afară de administrația
Ministerului. Aci se cer oameni de concepție, de inițiativă și de
o aleasă cultură.

Simple păreri. Alții găsi-vor poate altele și mai bune. Ori-
cum ar fi însă, starea de lucruri nu mai poate dăinui. Și nu
mai poate, deoarece astăzi școala nu mai atrage pe nimeni, tî-
nărul ne mai avînd ce căuta acolo, unde nu-i adastă decât greu-
tăți mari și nici o perspectivă, nici un ideal altul, decât acela
de a fi îmbrățișat o carieră de sacrificii și unde i-se cere să
rămână veșnic acelaș tânăr energic și plin de răbdare, cași la
în-reputul carierii, deoarece mediul, în care a-i să te învârtești
toată viața, va fi veșnic acelaș! Aceeaș energie, aceeaș răb-
dare, aceeaș muncă încordată, de la început și până la sfârșit,
într'o carieră de 30 de ani. Și pe când în toate celelalte cari-
eri, cu cât îmbătrânești, avansînd în grad, ți se mărește răs-
punderea, dar munca ți-se micșorează, numai în școală profeso-
rul rămâne acelaș, cu mediul lui de copii sburdalnici și neas-
tîmpărați.

c) **Mediul social.** Am văzut ce fel este și-l cunoaștem cu
toții. Scăparea nu stă decât în o cât mai mare conlucrare a
școlii cu familia și comitetele școlare își au un mare rol și-o
grea răspundere.

Fără îndoială că grija «călăuzirii pașilor elevului, în viață»,
îi incumbă familiei, căreia îi stă în sarcină: grija sufletu ui și a
bunei creșteri; dar acolo, unde familia se arată neputincioasă,
ori în neputință de a o face, atunci când e silit a-și lăsa copi-
lul la gazde, să intervină școala, cu toată energia și autor-
itatea ei.

Să se introducă acel «dosar individual» al elevului, dar
luându-se chestiunea în mod serios și căzînd în sarcina profes-
orului diriginte, care ar deveni un adevărat profesor al clasei,
care ar merge până la clasa ultimă.

Se va vedea anume, cari sunt defectele, cu cari vin elevii deacasă; se vor nota și urmări și se vor propune remedii de îndreptare și numai atunci, când un elev va deveni imposibil și a cărui rămânere mai departe în școală, în mijlocul elevilor, ar fi o amenințare și pentru ceilalți — *numai atunci să intervină eliminarea din școală*. Ea să fie o pedeapsă extremă, iar nu, ca astăzi, un mijloc comod de... needucație!

Dar pentru asta, să se *codifice pedepsele*, ca în armată, să știe și elevul cam la ce se poate aștepta,

Și fiindcă e vorba de educație, să nu se uite că două sunt de căpetenie relele, cu cari vin elevii, în școală: *Nerespectul de legi și regulamente, minciuna și tendința de a trage chiulul școlii*. Idei nenorocite, cu cari elevul vine din lumea din afară și cari, spre rușinea noastră, în loc să se oprească la poarta școlii, pătrund înăuntru, pentru că și *în școală găsesc mai aceeaș mentalitate*: Când un elev vede profesori, cari trag chiulul școlii, cari își părăsesc catedra pentru alte ocupații — ceeace nu se cam petrecea în vechiul liceu — cari fac lecții de mântuială, cari nu ascultă elevii, cum ar trebui, cari persecută și se răzbună; când nu cel mai bun profesor ajunge Director, inspector, dând Ministerul se amestecă în promoția elevilor, cari adesea sunt trecuți «peste capul profesorului»; când regulamentele se schimbă așa de des, că nu se mai pot cunoaște și deci respecta; când elevul începe clasa sub un regulament și o sfârșește sub un altul... de ce atunci ar fi altfel, într'un mediu, care nu contribuie cu nimica la moralizarea vieții lui și a Țării sale!

Și aci să citez un exemplu, din viața mea de profesor: Într'o clasă, prind elevi cu jucta, în clasă, la extemporale și printre ei și un elev bun. Dojenindu-l, îmi răspunde următoarele: «Domnule profesor, am vrut să fiu om cinstit, dar când am văzut că la extemporale eu abia traduceam 5—6 rânduri, pe când alții, cu jucte, traduceau un număr îndoit, atunci am pus și eu mâna pe juctă» !.

Și elevul avea perfectă dreptate!

Când viața școlară nu-l poate moraliza, cel mult dacă îi dă părerea de rău că ea nu este ceeace ar trebui să fie, iată de ce *ceace este ajunge tot rostul vieții!* Deaci, la unii: scârbă și desgust, la alții, o nevoie de a putea trăi, de a isbuti mai

bine în viață — cazul elevului cu jucta — iar la cei mai slabi, și deci cei mai mulți : convlngerea că «așa e viața», că «așa numai poți trăi în ea» !

Și atunci cel mult dacă școala ajunge o «ironie amară» a vieții, vorba lui Eminescu :

«Vai ! Tot mai gândesc la anii, când visam în academii.

Ascultând pe vechii dascăli, cărpăcind la haina vremii»...

Și cu aceste idei, cu această mentalitate elevul intră în viață, în această viață urâtă și scârboasă, de după războiu, unde nu mai e nimic sfânt, unde «egoismul brutal», a înlocuit «idealismul frumos clasic» de altă dată. Și atunci de ce ne mirăm că suntem așa precum suntem, de ce ne tânguim că generația de astăzi nu este ca cea de ieri, când ea nu poate fi altfel ?

Și atunci, în disperare, în loc să luăm taurul de coarne, începem să suspinăm după... clasicism... liceu unitar. Toată lumea astăzi strigă : «Vrem liceu unitar, căci în el ne stă toată mântuirea» !.

Nu se poate o rătăcire mai mare, crezând că numai prin faptul reîntronării în liceu a clasicismului am și mântuit țara !

Dar citească cineva istoria popoarelor lumii și are să vadă că la fel era cași astăzi, lumea romană, după îndelungatele războaie civile, cari au culminat cu asasinarea lui Cezar și că numai legiferând în sensul moralizării vieții, numai așa August a putut duce mai departe, cu încă 400 de ani, o lume, ce intrase în descompunere — ceace nu e firește și cazul nostru, cu toate că două din simptomele grozave ale acestei boli a început a se ivi : imoralitatea și răsturnarea valorilor.

Sunt clasic și am cea mai mare admirație pentru clasicism. Am și eu, cași toți ceilalți, aceeași încredere în puterea cea mare educativă a clasicismului, deoarece, după cum am arătat în altă parte, învățământul științific și cel tehnic ¹⁾ și mai puțin nu poate el singur forma pe om și înainte de a fi : inginer, chimist, trebuie să fii om, să ai inimă și să nu te lase rece problemele, care agită neamul tău, dar încearcă-se să se aducă liceul unitar, cu clasicismul la locul de cinste, ca organizare și rezultatul nu va fi cel dorit, din punctul de vedere educativ, dacă mediul școlar rămâne tot cel de acum.

Incontestabil că valoarea clasicismului este mare, că el îți

1) De pildă America. cu marcantismul ei, așa egoist și brutal, lipsit de idealism și călăuzit numai de interes.

dă cultura sufletească, de care omenirea are azi atâta nevoie, că el îți dă orizonturi, îți dă legătura între viața de azi și alta dispărută, dar care a lăsat urme adânci și vii în viața, pe care o trăim; îți dă cultura generală, de care orice om are nevoie, dar în ce măsură și cât va putea el schimba în bine elevul de astăzi, dacă viața școlară va rămâne aceeași?

Să nu se uite că alta era atmosfera liceului vechiu și alta a liceului de astăzi.

Sa se moralizeze deci viața școlară; să se moralizeze viața socială a Țării... iată cea dintâiu și mai decăpetenie problemă!

Altfel este a vorbi în pustiu.

4. *Ministerul.* Și cel chemat să facă această schimbare în bine, să moralizeze viața școlară, este celdintâi Ministerul.

Ce fel ar trebui să fie, se înțelege ușor din cuprinsul studiului de față: Mai multă grijă de școală, mai puțină politică și politicianism, mai multă stabilitate în legi și regulamente; mai mult curaj atunci când e vorba să curețe din școală elementele rele și turbulente și cari micșorează viața unei școli. Mai multă metodă și continuitate în lucrări. Astăzi, slavă Domnului, avem inspectori inamovibili și totuși viața școlară e aceeași:

Să se facă cazierul fiecărei școli, cu părțile ei bune și rele. Să se statornicească pentru fiecare școală un plan de muncă, bine definit și care să se urmărească, cu încordare dusă până la încăpățănare. De pildă: școala prezintă lipsuri cu privire la: local, material didactic, la gruparea orelor... Directorul nu-i activ; profesorul... nu-și vede de curs, nu notează bine elevii etc. etc.

Și lună cu lună, an cu an, să se urmărească prin inspectori, îndreptarea, care nu va întârzia să vină: și la nevoie să se aibă curajul a se tăia în carne vie. Cu dreptate însă.

Și, cu crearea inspectoratelor de circumscripție lucrul este mai cu puțință astăzi decât ieri. Se cere însă: muncă, pricepere, prestigiu și un plan bine definit de muncă.

Aș vrea să știu câți inspectori inspectează și știu inspecta pe director; câți cercetează registrul de prezență, spre a vedea mersul lecțiilor și dacă elevii n'au fost împovărați cu lucrări; cum se suplinesc profesorii, de către cine și de ce? Cum se notează elevii și de câteori sunt notați pe trimestru — și aci s'ar găsi lucruri surprinzătoare — și de ce e bine să se dea media: rău, pe întâiul trimestru în clasa întâia, sau în celelalte clase, la materii, cari încep?

Câți inspectori s'au ocupat de viața școlii, de lipsurile ei; au stimulat profesorii, au încurajat, au recompensat pe cei ce-și fac datoria?

A-ți plimba figura pe la școli, a intra în oră, la profesor, cu carnetul în mână și a lua note, a căror urmare nu prea se vede... nu e numai asta rolul inspectorului și al Ministerului.

Dar cât timp inspectoratul nu va fi o selecțiune prin concurs, ci de cele mai multe ori «o recompensă a unor neplăceri sentimentale de ordin politic» — mai mult nu putem cere.

Și cu aceasta închei studiul de față. Sânt simple păreri, pe cari le arunc în discuție acuma, când o reformă a învățământului e la ordinea zilei.

Și când e vorba de școală, cât mai multă discuție nu strică, deoarece aci, ca nicăieri aiurea, ai deaface cu sufletul, cu partea cea mai delicată a omului.

Școala secundară prinde și ține pe copil tocmai în vârsta, când pubertatea aduce schimbări adânci în alcătuirea schimbării lui și se cade deci să se cugete serios la îndrumarea acestei clipe hotărâtoare a vieții omenești.

Deci mai multă prudență.

Astăzi, prin legea comitetelor școlare, ideie pornită de d-l S. Mehedinți și care, după războiu formează legiferarea cea mai sănătoasă și mai deseamă, în școala noastră, liceele tind să ia o față cu totul nouă; să-și creieze o autonomie și o viață a lor aparte.

Se poate dar gândi serios la toate problemele, ce agită viața unei regiuni și deci cele culturale și educative, în primul rând.

Se cere numai: pricepere, bunăvoință, răbdare și muncă.

Să nu se uite că astăzi, ca niciodată până aci, neamul nostru simte mai mult nevoia de aceste lucruri.

Trăim vremuri mari și de adânci prefaceri; suntem la începutul cărei, care va trebui să ducă spre închegările sufletești, ce au a forma și cimentă sufletul acestei țări.

Avem în sânul nostru străini, cari, dacă nu ne pot iubi, ne-ar putea totuși respecta și stima.

Să le fim dar superiori în școli, spre a le putea fi superiori în cultură, superiori în moralitate și cinste, superiori în administrație, superiori în cinstea cea de toate zilele.

Așa numai ne vom închea, cimentă și menține.

I tă de ce astăzi problema școlii e cea dintâi, care se impune.

Et nunc erudimini...

SCUFUNDATORUL

(din Schiller)

«Hei, care-i destoinic — ostaș sau curtean
«În aste — adâncimi să se-afunde ?
«O cupă de aur arunc în noian —
«O și 'nghit fugarele unde.
«Acela ce cupa din nou îmi arată
«S'o ție, e-a lui drept răsplată!»

Cum regele spune, a și aruncat
De sus, depe stânca 'negrită
Ce-atârnă pe mare, — paharul bogat
De-a dreptu 'n carybda cumplită.
Și iarăși întreabă: «Ei, care din ceată
«Intruntă genuna 'nspumată?»

Stau pajii, stau nobilii fără cuvânt
Și groaza în piepturi se 'nlige.
Văd marea sălbatec săltând după vânt
Și nimeni nu vrea să câștige.
Din nou iscodește cu glas de poruncă:
«Nici unul din toți nu s'aruncă?»

Dar încă o vreme rămân neclintiți
Apoi, depășindu-și grămada,
Un paj cu ochi limpezi și-obraji rumeniți
Iși leapădă haina și spada.
La chipeșul tânăr privesc cu mirare
Toți nobilii din adunare.

Și cum se îndreaptă spre râpă, fățiș
 Uitându-se 'n neagra strâmtoare,
 Noianul de apă o clipă deschis
 Se 'nchide gemând cu turbare.
 Cu muget de tunet în țarmuri se sbate
 Vârtejul de ape 'nspumate.

Și urlă, și fierbe, și clocote-aprins
 Ca apă cu toc când se-atinge ;
 Sar spumele până la cer, ș'n întins
 Talaz pe talaz se împinge.
 Iar marea ce nu conținește — îți pare
 Că vrea să mai nască o mare.

Avântul sălbatec se curmă 'n stârșit
 Și, negru din spuma ușoară,
 Se întredeschide un șanț nesfârșit
 Ce pare că 'n iad se coboară.
 Alunecă 'n treacăt talazuri smucite
 Prin pâlnia care le 'nghite.

'Nainte ca marea să suie din nou,
 Cu grabă viteazul se 'nchină
 Și — țipăt de groază răsună 'n ecou —
 S'aruncă în noaptea deplină.
 În pâlnie apa din larg se repede
 Și-o umple ; el, nu se mai vede.

Tăcerca se 'ntinde pe apele reci
 Și numai adâncul murmură.
 «Senin fie-ți, tinere, drumul de veci»...
 Se-aude din gură în gură.
 Răzbat din adâncuri mugiri răzvrătite
 Și clipele par nesfârșite.

Coroană regească s'asvârli și să spui :
 «Acel ce coroana mi-artă,
 «S'o poarte și țara să fie a lui» —
 N'aș fi ispitit de răsplată !
 Ce-ascunde natura cu taînica-i lege
 Nu trebui un om să deslege. —

Din multe corăbii venite din larg
 Și-aduse în aste fâgașe
 Rămas-au doar bârne și stâlpi de catarg
 Să tulbure apa vrăjmașe.
 Mai clar, tot mai clar, ca un zvon de furtună,
 Adâncul în clocot răsună.

Și urlă, și fierbe, și clocote-aprins
 Ca apă cu foc când se-atinge ;
 Sar spumele până la cer și 'n întins
 Talaz pe talaz se împinge.
 Cu muget de tunet în țărături se sbate
 Vârtejul de ape 'nspumate.

Dar uite ! din negrul vârtej zbuciumat
 Prin spumele reci se ridică
 O ceafă voinică și-un braț încordat
 Vâslește, talazul despică,
 Și iată-l ! In mâna 'nălțată cu fală
 Arată și cupa regală.

Respiră 'prelung cu nesaț, și apoi
 Salută lumina cerească.
 «Trăește ! E. teafăr ! E aci printre noi !»
 Iși strigă suita regească.
 «Din groapă, din iadul ne'nvinșelor ape
 «El duhul știut-a să-și scape !».

El, vine de ceata întreagă urmat,
 Naintea monarhului cade
 Și 'ntide'n genunche paharul bogat.
 Copilei gingașe ce șade
 Alături, — regele'n semne'i vorbește —
 Ea'l umple cu vin ce sclipește.

«Trăiască monarhul !... Și fie voiși
 «Toți cei de sub bolta cerească !
 «Dar jos este groaznic ! Pe zeii miloși
 «Să nu'ncerce — un om să-i clinească.
 «Și nimeni și nimeni să nu vrea să vază
 «Ce-ascund ei prin noapte și groază !

«Mă smulse mai iute decât ai clipi,
 «Apoi un izvor de sub mare
 «Sălbatec și rece în piept mă lovi,
 «Mă strâse curentul mai tare,
 «Și ca o sfârlează cu iuți rotocoale
 «Mă'mpinse în voie la vale.

«Și-atunci, Dumnezeu către care strigai
 «Cu glas ce'ncepuse să moară,
 «M'atrased spre-o stâncă, și eu m'agățai
 «De-un ram de coral ce-o 'mpresoară.
 «Pe vârful-i fusese și cupa oprită —
 «Altfel ar fi fost nimicită.

«Căci largi adâncimi dedesubt se'ntindeau
 «In negură deasă, roșcată,
 «Și dacă urechile nu auziau
 «Privirea vedea spăimântată
 «Talauri și zmei înnotând în grămadă,
 «Cu verzi salamandre de pradă.

«Zării cum pe-aproape, în roi fioros
 «Alături de stânci sfărâmate,
 «Treceau cacealotul, calcanul spinos,
 «Ciocanul cu tâmplele late.
 «Rânjindu-mi cu dinții, vâslea tot mai tare
 «Rechinul, hiena de mare.

«Acolo, departe de orice-ajutor
 «Venit dela cei de sub soare,
 «Acolo, eu, singurul piept simțitor
 «Stăteam agățat printre fiare:
 «Departe de zvonul și tarmecul vieții --
 «In haosul pustietății.

«Și-apoi, de odată văzui 'naintând,
 «Cu gând însetat să mă prindă,
 «O sută de brațe... și'n groază, scăpând
 «Coralul din mâna slăbindă,
 «Vânjoasele ape mă smulseră iară
 «Trăgându-mă însă'n atară».

Se miră monarhul și-apoi către el
Grăește : «Al tău e paharul
«Și-ți dau pe deasupra și propriu-mi inel
«Ca seamă să nu aibă darul,
«De mergi înc'odată și-mi spui ce se-ascunde
«In fundul tăcutelor unde».

L-aude copila cu suflet firav
Și glasul ei blând îl imbie :
— «O ! tată ! sfârșește cu jocul grozav !
«Ți-a spus ceace nimeni nu știe !
«De nu-ți poți învinge dorința ciudată,
«Intreacă-l vre-un altul din ceată !».

Dar regele — apucă paharul, grăbit,
Și-l svârle din nou în vâltoare :
— «De'l scoți înc'odată din iadul cumplit,
«Din sfetnici să-mi fii cel mai mare,
«Și-aceea ce viața să-ți cruț mă imbie
«Chiar astăzi să-ți fie soție !».

Puteri vijelioase în piept i se-aprind
Și-i fulgeră aprig privirea.
Pe blânda copilă o vede roșind,
O vede pierzându-și simțirea,
Și'n dorul răsplatei și falnicei soarte
S'aruncă pe viață și moarte.

Vuește tot țărmlul, iar valuri vestesc
Acelaș temei de furtună
Și apele urcă, și apele cresc,
Puteri însutite 'și-adună
Și urlă, și gem, și se schimbă într'una —
Pe el nu-l mai scoate niciuna.

POEZII POPULARE GRECEȘTI

În vremea din urmă mi-a căzut în mâini o scriere pe atât de interesantă pe cât e de rară și de veche. Ea poartă titlul: *Chants populaires de la Grèce Moderne, recueillis et publiés, avec une traduction française, des éclaircissements et des notes, par C. Fauriel*. Tome II. *Chants historiques, romanesques et domestiques*. A Paris, chez Firmin Didot père et fils, libraires, rue Jacob, No. 24; Dandey-Dupré père et fils, rue de Richelieu, No. 67. 1825.

Nu cunosc Tome I, și regret pentru că această lucrare e o minunată oglindă a timpului în care se reflectează parlea patetică și războinic-patetică a Grecilor dela începutul sec. al XIX. Dar ceea ce ne interesează pe noi este faptul că în acea scriere găsim două cântece războinice asupra lui Georgakis, care nu e altul de cât căpitanul Iordache Olimpie sau Olimpiotul «un om iute și hotărât, român din Vlaho-Clisura Macedoniei, poreclit de panduri «căpitan Ghiulea». Tudor Vladimirescu îl scăpase odată de la moarte, dar acesta era ursit să fie geniul său cel rău, cum fusese Basta pentru Mihaïl Viteazul». vezi N. Iorga, *Iordache Olimpiotul, vânzătorul lui Tudor*, în An. Acad. Rom. XXXVIII.

Pentru C. Fauriel, autorul colecției de poezii grecești, «moartea lui Georgakis și a lui Pharmakis poate fi primită ca adevărata catastrofă a revoluțiilor din Moldova și Valachia, în 1821». Iar Tudor Vladimirescu era, după Fauriel, *unul dintre agenții săi*, cunoscut de atunci încoace sub numele de Tudor Vladimirescu.

Relevăm această afirmațiune pe care nu o găsim în «*Revoluția lui Tudor Vladimirescu*», a d-lui Constantinescu, singura lucrare ce ne stă acum la îndemână.

Moartea lui Georgakis și a lui Pharmakis

Cele două cântece următoare sunt amândouă relative la moartea căpitanului Georgakis și a prietenului său Pharmakis, moarte ce poate fi privită ca adevărata catastrofă a revoluțiilor din Moldova și Valachia, în 1821. Istoria va face dreptate eforturilor eroice ale acestui brav căpitan, pentru a asigura succesul unei întreprinderi în care n'au fost fapte glorioase și cuminte decât acelea făcute de el însuși.

M'aș socoti fericit de a putea, asupra acestui punct, depăși cu câțva timp elogiile adesea târzii ale istoriei; și în această speranță am cules asupra vieții și faptelor lui Georgakis, multe informații asupra exactității cărora nu era îngăduit să mă bizui. Dar îmi lipsește timpul pentru a redacta acest material, chiar consimțind de a le crândui cu neîngrijire; și mă mărginesc de a da asupra lui Georgakis scurta notiță care urmează, ea mi-a fost procurată de către un tânăr grec cu un spirit distins care avea la îndemână asupra bravului său compatriot, lămuriri precise și sigure, și care, dacă ar fi întreprins de a-i descrie viața în amănunte, m'ar fi scutit și de osteneala de a căuta eu însumi informații asupra acestui subiect, și de părerea de rău de a nu putea în aceste clipe să le împărtășesc publicului.

George, sau Georgakis Olympiatul, s'a născut într'un sat din muntele Olymp în Tessalia. Era un om cu o înfățișare simplă și modestă. Reputația de bravură ce și făcuse în tinerețe îi atrase persecuția pașalelor, și îl sili să se retragă în Valahia, unde găsi ocazia de a se înfățișa cu cinste în cariera militară. El fu văzut, în războiul Rușilor cu Turcii, hărțuind neconținut pe dușman, risipindu-i convoiurile, și bătănd uneori trupe numeroase, cu mâna de oameni de care se înconjurase. Tratatul dela București împăcând părțile beligerante, George, nerăbdător de a găsi noi ocazii de a se semnala contra tiranilor patriei sale, se duse în Serbia, un popor războinic și iubitor al libertății sale, ce se căsnea să-și rupă lanțurile. Se luptă cu distincție până în clipa în care, perzând orice speranță a unui sprijin din afară și văzându-se doborâți de toate torțele Turciei, rămase disponibile în urma tratatului din București, Sârbii fură învinși și prăpădiți de asupritorii lor. Se retrăse atunci în Valachia și luă comanda unui corp de Albanezi prepuși pentru paza țării, până în clipa când în-

treprindrea îndrăzneală a lui Ipsilante îi dote o nouă ocazie de a-și desfășura curajul său și talentele sale, și pregăti moartea cea mai glorioasă. Certurile pe cari le făceau să se nască în Valachia, intrigile boierilor disputându-și puterea după moartea domnitorului lor, înlesniră executarea unui plan pe care George îl meditase de multă vreme, pentru a face încurcături Porții, departe de Grecia, ale cărei mișcări le cunoștea. El se hotărî de a părea atașat boierilor, și, atrăgându-și încrederea lor, de a căpăta comanda trupelor, ce trebuiau opuse răsmiriții pe care el însuși o întreținuse prin mijlocul *unuia dintre agenții săi, cunoscut de atunci încoace sub numele de Tudor Vladimirescu*, pe care pe sub ascuns îl trecuse la Craiova, și care în curând reuși să adune două-trei mii de panduri, munteni războinici. El nu se înșelă de loc în socotelile lui. Însărcinat de a supune pe Vladimirescu, el se duse de-și așeză lagărul la două trei lege departe de răzvrătiți, și sub pretextul de a chibzui mijloacele de a-i distruge, el se folosi de banii pe cari sfatul boierilor îi dăduse, pentru a strânge un corp de armată bine întreținut, pe care-l dote lui Ipsilante când acesta se anunță ca șeful suprem a marei răscoale a Grecilor.

Consultat asupra planului de luptă ce trebuia urmat, el arătă în zadar lui Ipsilante, în diferite împrejurări, neputința de a bate Turcii la câmp liber, din cauza marei superiorități numerice a forțelor lor, și fu neconținut de părere de a-și scutura armata de toate trupele de transporturi, și de a începe cu Turcii un război de munte, cu care Grecii erau de mult obișnuiți, asigurând că prin acest mijloc s'ar ajunge la distrugerea, unul după altul a tuturor corpurilor de trupe turcești cari ar îndrăzni să se aventureze în munții micii Valachii. Această părere priincioasă fu aruncată, și nenorocitul sfârșit al bătăliei dela Drăgășani, dovedi foarte bine greșeala ce se făcuse de a disprețui sfaturile unui om a cărui dibăcie fusese pusă la încercare în războaiele precedente ale Sârbilor.

Ipsilante vestea deja, printr'o rețagere grăbită, planul său de a-i distruge armata și de a pleca cu rugămintele la Austria.

George încercă în zadar de a-l abate dela acest plan, și-l părăsi la mănăstirea Cozia, la câteva ore de frontiera austriacă. El ocupă diferite poziții în districtul Râmnicului, cu hotărîrea de a strânge rămășițele armatei lui Ipsilante, dar înfrângerea mai multor corpuri de armată grecești, cari se găseau izolate, după bătălia dela Drăgășani, smulse lui George orice speranță de întărire, și-l sili de

a se retrage în munții Moldovei, mereu urmărit, și mereu bătând pe turci. Ajuns în munții Torneo (?) cari domină districtul Phalazi (?), poziție de neînvinc, adună hrană, și se întărește aici ca să poată susține un lung asediu, când perfidia strică toate planurile sale.

Episcopul de Roman nu roși de a înjosi caracterul sacru al religiei pentru a da în cursă pe unul dintre cei mai zeloși apărători. Înțelegându-se pe sub ascuns cu Turcii, el reclamă lui George, a cărui pietate o cunoștea, că necredincioșii plănuiseră de a ocupa în noaptea următoare, mănăstirea Secu și de a profana reiiuquele sfinte care zicea că sunt depuse acolo, George se grăbi de a se duce să smulgă furiei sacrilege a barbarilor lucrurile sfinte ale Părinților Bisericei. În neputință de a bănuși neagra perfidie a prelatului, plecă cu vre-o cinci sute de oameni cari îi rămăseseră, pentru a înconșura mănăstirea amenințată; dar abia intrase într'un defileu care ducea la mănăstire, că fu pe neprevăzute atacat de o armată turcă de douăzeci de ori mai numeroasă ca a sa. După o luptă îndârșită de șase ore, el reuși să scape cu lucruri de valoare, și ocupă Secu, unde îndată fu asediat de opt mii de Turci, cari se serveau până și de artilerie grea pentru a dărâma slabele ziduri ale unei mănăstiri.

George, slăbit de rănilile sale, susținu cu toate acestea timp de cinci zile asalturile continue, până în clipa când, simțindu-și sfârșitul apropiat, se sinucise printr'o explozie de câteva butoiașe cu pulberă.

Iată soarta acestui viteaz căpitan, care în scurtul timp de patru luni, în care susținu războiul după fuga lui Ipsilante, ucise douăsprezece mii de Turci, după raportul oficial al comandantului austriac dela frontieră, și-și înscrise printre cei dintâi numele pe lista bravilor morți pentru apărarea Patriei.

Moartea lui Gheorgakis și a lui Pharmakis

Cinci pașale au plecat din Ibrida; — ele conduc o puternică armată pedestră și călărească; și târăsc douăsprezece tunuri, cu ghiulele fără număr.

Din București vine de asemenea Tsapan Oglu; — el are o armată îndrăznească, toată numai jeniceri, — (cari) au sabia în dinți, și pușca în mână. Georgakis strigă atunci din mănăstire: «Unde sunteți voi, bravii mei? mândrii mei viteji, (unde sunteți?). Iute,

încingeți săbiile ; (iute !) puneți mâna pe arme : ocupați-vă posturile ; intrați în adăposturi : Turcii cad asupra noastră ; ei voesc să ne prăpădească».

Fără pâine, fără apă, trei zile și trei nopți, ei (se luptară), respinseră cu tărie pe dușman până la Kambolaki, — și tăiară capul la aproape trei mii de Turci. Pharmakis (atunci) strigă din mănăstire : «Lăsați armele, scoateți săbiile ; luați cu asalt înălțimea, urcați pe Ailia». Turci se folosesc de aceasta și aleargă la mănăstire. Atunci Pharmakis (încă) în viață strigă din (înălțimea mănăstirii) Secu : «Unde ești tu, Georgakis, frate, cel dintâi căpitan ? mii de Turci cad asupra noastră, și ne vor prăpădi ; ei ne trimit o ploaie de bătăi de tun, o grindină de ghiulele.» Dar Georgakis atunci pierise ; nu l-a mai revăzut nimeni.

Moartea lui Gheorgakis și a lui Pharmakis

Tristă a sosit, (de astă dată) primăvara, întunecată vara, crudă și periculoasă toamna. Georgakis și Pharmakis stau la sfat «Vino, Gheorgakis, să plecăm ; haide la Moscova». «Vorbești cu minte, Pharmakis ; cu minte judeci ; dar e (acolo) puțină rușine, și ar râde lumea (de noi). Mai bine să rămânem în această mănăstire : moscovitul va porni poate la luptă, și ne va veni în ajutor». Și deodată posturile înaintașe din Secu strigară : «Iată că vine un gros nor de război ! munții sunt întunecați». «Să fie oare ajutorul care (ne) sosește ? Să fie tovarăși ?». «Nu ajutor (ne) sosește ; nu sunt tovarăși : sunt Turci, cinsprezece mii de Turci cari năvălesc asupra noastră». Când ajunseră la Secu, când își luară posturile, ei așezară multe tunuri în jurul mănăstirii ; cinci bat din coaste, cinci din față, iar celelalte, cele mai puternice, bat la vârf. Mii de Turci cad lângă bătrâna biserică ; alte mii sunt uciși sub ziduri ; atunci armata turcească se retrage până la Lambalaki.

Dar un pașă stetea la pândă de partea cealaltă a mănăstirii Secu ; Ahmet ! Mahomet ! începu el să strige cu glas tare ; puneți stăpânire pe posturi ; impresurați mănăstirea ! Și toți Turcii, toți ienicerii, împrejmuiesc locul, închid mănăstirea.

Pharmakis fu cuprins de întristare, și suspină adânc ; din mănăstire el își chiamă vitejii : «Unde sunteți voi, vitejii mei, mândrii mei voinici ? Țineți ! luați aurul meu și vesta mea de aur ; luați plăcile mele de argint : voi fi mai ușor, (pentru luptă).

— Trageți săbiile, sfărâmați tecile, și să năvălim deodată asupra Turcilor ca să-i respingem». Dar un protopalikar se oprește și îi zice: Posomorite sunt săbiile noastre, și triste, puștile noastre: Turcii sunt numeroși; munții s'au întunecat de ei». Nici nu și-a isprăvit cuvântul, și deja Pharmakis e prins viu.

«Nu ți-am spus-o. Pharmakis, odată, de trei, de cinci ori, de a nu mai sta în Valachia, de a nu te opri la Secu?». «Ei, cum era să știu, nenorocitul de mine! de unde era să aflu, că niște apostoli creștini ne vor trăda?»

O, voi, păsări, cari zburăți pe sus prin aer, duceți-vă și povestiți în țara Fracezilor, în pământul Creștinilor, și spuneți (în treacăt) soției lui Pharmakis, că Pharmakis a murit.

Din aceste două câtece am ales pe cel dintâi pentru versificarea românească:

Moartea lui Gheorgakis și a lui Pharmakis

Din Brăila se porniră cinci pașale furioase
 Mânând strașnica lor oaste pe câmpiile mănoase:
 Călăreți pe cai ca smei, pedestrași cu pașii vii;
 Tunuri zece și-alte două cu obuze mii de mii;
 Ceapan Oglu pleacă însuși cu oșteri din București;
 Ieniceri ce poartă 'n mână flinte lungi cu ghint turcești,
 Iar în dinți ei strâng cu sete paloșe și săbii crunte.
 Gheorghe strigă din chilie: «Bravii mei oșteni de munte,
 Unde sunteți voi vitejii, mândrii mei frumoși flăcăi?
 N'auziți cum urlă codrul de dușmani și de călăi,
 Mulți ca frunza, ca nisipul, nici nu poți ca să-i înnumeri.
 Cingeți sabia și prindeți armele pe-a' voastre umeri!
 Din a vulturilor cuiburi, faceți posturile voastre
 Să întrezăriți dușmanii pe sub cerurile-albastre;
 Din a vulpilor sălaşuri, din ascunzători de urși,
 Ochi de Lynx și ca stejarii din tulpinele lor sunteți
 Întări-veți baricade... Iară alții stați de gardă:
 Turcii vin pe capul nostru să ne stingă, să ne piardă!

Fără pâine, fără apă, de trei nopți, de zile trei,
 Ei luptară cu 'ndârjire oțeliți ca niște smei
 Și repinseră dușmanii... Mii de Turci căzură morți...

Dar din sfânta mânăstire s'auzea vestirea sorții :
 «Lăsați arme, lăsați săbii, aruncați-vă pe brânci
 Sus pe culme, sus în vârful celei mai înalte stânci,
 Zise-atuncea lor Pharmaki. Turcii dau năvală însă
 În spre vechea mânăstire. Vocea lui s'aude stinsă :
 «O, tu, frate Gheorghe, Gheorghe unde ești, tovarăș sfânt,
 Turcii vin de pretutindeni, ies ca iarba din pământ,
 Tunurile bat în ziduri, bombele izbesc în vaer,
 Vâjâe sinistre gloanțe, fluerânde trec prin aer».
 În zadar căci mândrul Gheorghe se stinsese fără glas,
 Dar în sufletele noastre vitejia i-a rămas.

Iată acuma câte-va, cari mi s'au părut mai frumoase, din cântecele populare grecești din colecția Fauriel, de astă dată în proză.

Păstorul și Charon

Un sprinten (păstor) coboară în grabă din munți, cu căciula la o parte, cu părul împletit. Charon (care) 'l pândea de pe o coastă înaltă, se scobori în calea lui și-l așteptă. «De unde vii, sprintene (păstor), și unde te duci?». «Viu dela turmele mele, și mă duc acasă ; mă duc s'aduc pâine, și mă reîntorc (numai decăt)». «Iar eu, (păstorule) sunt trimis de D-zeu ca să-ți iau sufletul». «Lasă-mă Charon, lasă-mă, te rog, ca să mai trăesc. Am o soție tânără, și (unei tinere soții) văduvia nu se potrivește : dacă umblă voios, se zice că 'și caută bărbat ; dacă umblă încet, se zice că e mândră. Am copilași mici, cari vor rămâne orfani». Dar Charon nu-l asculta. Charon voia să-l răpească. «(Ei bine), Charon, dacă ești astfel hotărît, și vrei să mă iei, hai să ne luptăm (împreună) pe această arie de marmură. Dacă mă învingi, o Charon să 'mi iei sufletul ; și dacă eu te înving, (lasă-mă) și du-te cu D-zeu». Ei se luară la luptă, și de dimineață până la prânz, dar pe sub seară Charon înfrânse pe păstor.

Fecioara călătoare

O fecioară (dușmănită) pentru frumusețea ei, voia să călătorească ; — dar ca să călătorească nu putea ; nu știa să vâslească. Ea dete o sută de techini și închirie o corabie, și alți o sută de techini pentru ca să fie ocrotită în timpul călătoriei.

Dar când fură la două-trei mile în largul mării — căpitanul își vără mâna în sânul ei; — și de mare rușine fecioara căzu leșinată.— Căpitanul crezu că e moartă; o luă de braț și o aruncă în mare,— iar marea o scoate la puțul din Marea. Sosiră femeii, (sosiră) ficele mareate ca să scoată ară;—ele aruncară cofele, iar de cofe se agăță părul frumoasei fecioare:— «O, vedeți acest corp făcut să poarte dolman! aceste degete, să fie condeiul!— Uitați-vă la aceste buze de sărutat, așa însângerate cum sunt!»— Le sărutai, aceste buze roșii, și buzele mele se colorară;— le-am șters cu o batistă, și se coloră batista: le-am spălat la râu, și râul se înroși;— se coloră și malul râului și marea întreagă;— o corabie cu pânze se coloră și ea, tot astfel și o corabie mare de transport;— și frumoșii, iuții pești fură și ei înroșiți.

Cei doi frați

Un negustor scobora din vârful munților; el mâna doisprezece catări și cincizece catărițe. Bandiții i-au eșit în cale în mijlocul drumului: opresc catării ca să-i descarce și să vadă dacă nu sunt bani ascunși în saci. Dar el îi roagă ca să nu-i descarce: «Ah! nu-i descărcați, pe acești nenorociți catări; căci mi-e pieptul plin de răni tot încercându-i și descercându-i». Căpitanul atunci se înfurie; se oprește și zice: Uitați-vă la acest fiu de câine, la acest fiu de cățea, care nu-și plânge viața lui, care nu-și plânge de cât catării! Unde sunteți vitejii mei? strigă apoi căpitanul; dați-i o lovitură de pumnal, ca să nu se mai miște». Inșă hoților le era milă de negustor, pentru că era brav. Dar căpitanul se aruncă asupra lui ca un leu sălbatic: scoate pumnalul și-l lovește într'o parte. Negustorul oftează adânc, și strigă cât poate: «Unde ești, tată, să mă vezi? Unde ești, mamă, să mă plângi?» «De unde e mama ta? Am să-i scriu o scrisoare». «Mama este din Arta; tată-meu din Creta; și aveam un frate mai mare care s'a făcut bandit». Căpitanul se 'nfioară: îl ia în brațe; în brațe îl ridică și-l duce la doctori: «O, voi, cari ați vindecat oameni străpunși de pumnale, oameni tăiați, vindecați și pe acest tânăr: el e fratele meu».

Am vindecat oameni străpunși de pumnale, oameni tăiați; dar lovituri de pumnal ca aceasta, nimeni nu le vindecă». Iar negustorul rugă pe fratele său să ia catării: «Ia catării noștrii

și du-i la tatăl nostru». «Ah! Cum să-i spun tatălui nostru? Cum să-i spun mamei noastre? mi-am ucis fratele: și iată catării lui pe cari i-am luat».

Răpirea

Cum stăteam jos și mâncam la masa mea mărurie, auzii pe murgul meu că nechiază; sabia că trăsnește; și înțelesei, în mintea mea, că-mi măritau mândra; că o logodiseră, că o dedeau altuia; că o binecuvântau cu un altul, că o cununau cu altul. Mă sculai și mă repezii la murgii mei, la cei șaptezeci și cinci de murgi: «Care dintre murgii mei, dintre cei șaptezeci și cinci de murgi, care, poate, dintr'o scăpărare de copită de la soare-răsare s'ajungă la soare-apune?». Toți murgii care mă auziră urinară sânge; toate epele care auziră lepădară. Dar un bătrân, o mârțoagă, cu multe rani pe el, răspuse: «Sunt bătrân, sunt urât, și călătoriile nu mai fac de mine. Cu toate acestea însă una, o mare călătorie!, aș face-o de dragul frumoasei mele stăpâne, care mă mângâia pe când îmi da să mănânc din șorțul ei; care mă mângâia pe când îmi da să beau din pumnii ei». Și iute își înșeuează murgul, și s'aruncă pe șea: «O, strânge bine, stăpâne, strânge-ți bine capul cu un tulpă de nouă coți, și nu prea face pe sprintenul să mă înțepi cu pintenul, că-mi aduci aminte de tinerețea mea; și iar devin noaten, și-ți seamăn creerii pe nouă stânjeni de câmpie». Il atinge odată cu nuiăua și el face patruzeci de mille: il mai atinge odată, și face patruzeci și cinci; și mergând pe drum se ruga lui Dumnezeu: «Dă Doamne, să gădesc pe tata tăind în vie!». Ca un creștin grăise; ca un sfânt el fu izbăvit; el își găsi pe tatăl tăind în vie: «Bună ziua, moșnege, a cui e via asta?». «Este via nenorocirii, a durerii; este via fiului meu Ion. Astăzi pe iubita lui o dă altuia; o binecuvintează cu altul, o cunună cu altul». «O, spune, bătrâne, i-oi mai găsi eu la ospăț încă?». «Dacă murgul ți-e viteaz, o să-i găsești încă la ospăț, dacă murgul ți-e mai moale, o să-i găsești la cununie. Iși atinge odată murgul cu nuiăua, și zboară patruzeci de mille; il mai atinge încă odată, și zboară patruzeci și cinci de mille. Iar pe când gonea pe câmp, se ruga lui Dumnezeu. «Dă, Doamne, să-mi gădesc pe mama udând în grădină!». Ca un creștin grăise, ca un sfânt el fu ascultat: el își găsi mama stropind în grădină: «Bună ziua, mătușe, a cui e grădina asta?». «Este grădina nenorocirii, a durerii; este grădina fiului meu Ion.

CONTRIBUȚII

LA

O NOUA BIOGRAFIE A LUI BALCESCU

(Urmare)

În aceeași ordine de idei e o încercare, pe care n'o putem data mai precis, «Manualul Bunului Român». În puținele pagini, ce aparțin lui Bălcescu ¹⁾ el dă o justificare de astădată a reformelor politice propriu zise. Și aci el merge mai departe decât constituția dela Islaz. Încercând să îmbrace istoria noastră în formele cu cari îmbrăcau istoricii apuseni istoria țării lor, el spune că starea veche a țărilor noastre era o republică aristocratică, pentru că, crede el, toate slujbele erau electiv. ²⁾ Nevoia unei schimbări e evidentă: era o unire între boeri și domn «care-și zicea că domnește din mila lui Dumnezeu» pentru a apăsa țărănimea. Aceasta ca și în «Question Economique» a fost cauza pieirii țării. Pentru libertate e nevoie de luptă. Ea se va câștiga cu sânge «căci altfel nu se poate câștiga libertatea» ³⁾ E vorba și aci de ideile lui de proslăvire a armatei și a puterii, ce singură ne va salva. Dar revoluția dela 1848 nu fusese hotărât republicană. Asta, după Bălcescu, era o greșală. Nu primește un domn fie chiar constituțional: «căci ori cât vei scădea «din putere domnia rămâne tot domnie și ori și cât vei înfrânge «pe Domn anevoe va fi a-l face pe el și pe oamenii lui a uita «vechiul obicei». Și aci urmează o caricatură de domn în care

1) Celelalte sunt o traducere după Ch. Renouvier „Manuel républicain de l'homme et du citoyen” P. V. Haneș. Studii de literatură română p. 5 și urm.

2) N. Bălcescu Manualul bunului român publicat de P. V. Haneș București 1903 p. 23.

3) Idem p. 24.

lesne vom recunoaște portul lui Bibescu, așa cum îl arată imaginile vremii: «a se îmbrăca numai în fir, a pune pene în cap, «epolette mari pe umeri, a umbla în căruță cu câte patru și șase «cai înconjurat de oșțirime și oștire»¹⁾ Și aci Bălcescu apără principiile liberale ale guvernării; care lasă poporul să guverneze și astfel să câștige experiență, contra celei conservatoare, care zice că trebuie o prealabilă instruire și deci guvernare din partea clasei de sus: «Deaceia are trebuință de instituții libere, ca să se poată lumina, căci sub tiranie nu se poate lumina popoarele».²⁾ Cu dreptate d-l Haneș socotește această scriere ca o operă de popularizare a ideilor democratice, din cari a rezultat revoluția³⁾. Acum cunoscând intensa operă de propagandă în popor dela 1848, a cărei promotor a fost, precum am văzut, Bălcescu, această scriere ne apare ca o verigă din acea operă, ce n'o socotea încă terminată. Inșăși faptul că cel ce vorbește, în dialog e un comisar al poporului, instituție datorită lui, ne arată din ce preocupării decurge. E un instrument pentru acei comisari, a căror înviere tot o mai spera. Incercări de dialoguri pentru luminarea satenilor se făcuseră încă din vremea revoluției și se publicaseră în «Populul Suveran»⁴⁾ Acum aceste preocupări continuă între emigrați. C. A. Rosetti înseamnă la 9 Iulie 1851 că se hotărâse de către comitetul emigrației a se face un catehism pentru săteni și la dânsul lucra el și la altul Cesar Boliac⁵⁾ la 21 Iulie înseamnă că scrie împreună cu I. Brătianu la acel catehism⁶⁾ S'ar putea crede că scrierea lui Bălcescu e din aceeași epocă, dar e probabil mai veche, pentru că în vara lui 1851 era cufundat în scrierea istoriei lui Mihai⁷⁾ și era mai tot timpul la Ville d'Avray fără legătură cu certurile și întrunirile politice

1) Idem p. 25.

2) Idem idem.

3) Idem introducerea ecitorului p. 4.

4) Populul Suveran p. 19—20 și mai ales p. 45 și urm. „Constituția explicată într'o școală de sat”.

5) C. A. Rosetti Amintiri intime II 79. Cf. I. Ghica Amintiri din Pribegie p. 565.

6) C. A. Rosetti l. c. D-l Al. Lepădatu afirmă că una din redacțiile „Manualului” și anume cea întrebuințată de d-l Haneș este scrisă de mâna lui C. A. Rosetti, care cum vedem se interesa și el de opera de propagandă. Afirmăția cum că această scriere ar fi o influență și a lui C. A. Rosetti, cel puțin în ce privește alegerea ei, nu e probabilă, deoarece am văzut că Bălcescu se deosebea mult în idei cu dânsul și nici nu era așa intim „Semanarorul” Anul II 430—1.

7) Cf. Amintiri din Pribegie 595—596.

din Paris. «Manualul Bunului Român» rămase neisprăvit, destinat unor zile mai bune.

Din rândurile, ce adăugase acestei traduceri, din «Question Economique» mai ales se vedea nevoia unui program politic și a unei justificări istorice a întregii opere a revoluției și a proiectelor sale. Pe lângă această justificare teoretică a acțiunilor, emigrații sperau să unească prin manifestarea acelorași idei pe acei despărțiți prin patimi și ambiții. Aceasta a fost originea «României Viitoare». Ideia unei reviste a tuturor emigrațiilor apăruse încă dela începutul lui 1849¹⁾. Acum întors la Paris Bălcescu se pune pe lucru. Revista trebuia să «concentreze pe toți în opinia și lucrarea sa și vom putea dobândi..., o centralizare neimpusă de nimeni». Apoi trebuia «a influența ideile din țară»²⁾. Ea va fi menită să «apere revoluția noastră și să pregătească alta nouă», «afară de jurnalele franceze cu cari sunt în relație și le dau articole»³⁾. Și el anunță deja în Decembrie 1849 că a început a lucra la articolul introducător, al cărui plan îl schițează⁴⁾. Acestui articol introducător, i s'a dat, cum vom vedea altă destinație. El va deveni introducerea la istoria lui Mihai Viteazul.

În vara lui 1850 revista se pune în lucrare⁵⁾ dar din cauza diverselor greutăți, apare tocmai pe la 3 Noembrie⁶⁾. Un fapt, ce trebuie să-l avem în vedere, căci ne va servi și la chestia «Cântării României», este că Bălcescu a fost inițiatorul și oarecum directorul revistei. Cum a constatat și d-l N. Iorga⁷⁾, nota serioasă, care predomină în revistă și lasă în umbră celelalte contribuții este articolul lui. Dar altceva invederează mai mult această predominare a lui Bălcescu. Dacă i s'au atribuit greșit unele opere cum de exemplu «Cântarea României» și proclamația dela Islaz, pe de altă parte i s'a contestat o scriere ce e fără îndoială a lui. Manifestul program din capul revistei intitulat «Poporul român»⁸⁾, semnat de doi Bălcești, doi Golești,

1) Scrisoarea lui Bălcescu lui A. G. Goleșcu din Constantinopol 8 Mart 1849 și cea din 24 Mart acelaș an. Într'altă scrisoare din 5 April se constată însă că proiectul de jurnal a căzut în apă.

2) I Ghica Amintiri din Pribegie p. 427.

3) idem p. 426.

4) idem idem.

5) idem p. 544, 547, 550, 556—8, 562.

6) La 6 Noembrie Bălcescu scria că va apare peste trei zile idem 562.

7) N. Iorga Istoria literaturii române în secolul XIX vol. III p. 64.

8) România Viitoare p. 3—5.

Rosetti, D. Brătianu, G. Magheru, I. Voinescu, C. G. Florescu' B. Mălinescu și A. Paleologu, este opera lui N. Bălcescu. In genere se atribuia acest manifest lui C. A. Rosetti ¹⁾, probabil din cauza atacurilor contra Turcilor ²⁾. In adevăr, acesta nu pierde nici o ocazie să atace violent pe Turci, pe când Bălcescu era prietenul turcofilului Ion Ghica. In să scrisoarea trimisă de N. Bălcescu acestuia din Paris la 16 Octombrie 1850 ³⁾ nu mai lasă nici o îndoială asupra autorului manifestului. După ce arată pe scurt părerea sa politică, el spune: «Pe temeiurile ce-ți expusei *am și redijat* acea proclamație, ce ți-am trimis. Apoi am tratat istoricește,..., Mersul revoluției în istoria română» ⁴⁾. In al doilea rând el spune că proclamația «N'a prea plăcut la ai noștri aci, găsind'o prea rece și nouă, cu toate acestea au fost nevoiți a o primi» ⁵⁾ Adică Bălcescu a scris proclamația și ceilalți semnatari «ai noștri d'aci» nu le-a plăcut, dar totuși au iscălit. Aceste fraze nu se pot interpreta altfel așa că cred că nu mai e nici o îndoială. In ce privește atacurile manifestului în contra Turcilor, Bălcescu le scuză față de Ghica. «Trebue oare să ne apucăm a tot face o propagandă turcească și a ne tot târă la picioarele ei, când ea ne dă cu piciorul? Facă-și datoria către noi și noi o vom face către ea» ⁶⁾. Proclamația însăși arată speranță în viitor și justifică de calomni pe emigrați, cari «de doi ani zac pe pământul exilului» și nu au putut face altceva de cât „a ridica ferbinte rugi pentru mântuirea țării» și a arăta cauza română popoarelor din apus ⁷⁾. Se accentuează asupra acestui fapt că cer ajutor popoarelor și prin urmare nu guvernelor. Comentând acest pasaj al proclamației sale Bălcescu scrie lui Ghica «numai o catastrofă europeană ne poate hotărâ soarta a ne mântui» și că «Au risque de a fi priviți ca anarhiști de cabinete trebuia să arătăm că ele ne au devedit că nu mai putem aștepta nimic dela dânsese, ci din revoluție numai» ⁸⁾. Pe lângă un apel la

1) N. Iorga Istoria literaturii Române în sec. XIX vol. III p. 63.

2) Se spune anume că nimeni nu face reforme în Principate. «Rușii și Ciocoi nu o vor, Turcii nu pot și nu știu» România Viitoare p. 4.

3) I. Ghica Amintiri din Pribegie p. 553 și urm.

4) idem p. 557. Nu e vorba de alt manifest decât cel din «România Viitoare», căci imediat adaugă că a scris apoi „Mersul Revoluției Române”.

5) idem idem.

6) Aceiași scrisoare idem p. 555. Oricum se opunea unei traduceri franceze ce ar fi făcut aceste atacuri prea răspândite idem p. 557.

7) „România Viitoare” p. 3—4.

8) I. Ghica Amintiri din Pribegie 556.

unitate manifestul insistă mai mult asupra chestiei democratice și a nevoiei de reforme: «Așteptați în răbdare și resignație ziua preursită... Fapta noastră atunci va fi mare și glorioasă, căci misiunea Românilor, ce a luat de devisa dreptate, frăție, este aceea de a se afla el mai întâi pe câmpul de bătăe în avangarda luptelor democrației în contra tiraniei¹⁾».

Revista conținea afară de marele articol al lui Bălcescu „Mersul revoluției în istoria Română” și articole de B. Mălinescu, C. Bălcescu, I. Voinescu, C. A. Rosetti, D. Brătianu și poezii de Crețeanu, D. B. (Bolintineanu), A. (Alexandri) și Cântarea României. E vremea să vorbim despre această scriere, care a devenit cunoscută mai de grabă prin controversa asupra autorului ei decât prin frumusețea ei literară îndiscutabilă.

Chestiunea „Cântării României”. «Cântarea României» apare întâi în «România Viitoare» cu o introducere a lui Bălcescu, care nu afirmă că ar fi autorul. În urmă Al. Russo o publică în «România literară» și după moartea lui, Alecsandri afirmă că lucrarea e a acestuia și că originalul era scris în franțuzește și tradus apoi de Bălcescu și Russo²⁾. Deși deosebirea între cele două redacțiuni venea în favoarea lui Alecsandri, putându-se interpreta ca fiind datorite faptului că erau două traduceri independente, totuși mai multe lucruri pun la îndoială afirmația lui. În primul rând dispariția manuscrisului francez, apoi afirmațiile de altfel cam nehotărâte ale lui Ioan Ghica³⁾. Azi se admite în genere în urma studiului domnului Haneș că autorul «Cântării României» este Alecu Russo.

Argumentele d-sale foarte numeroase n'au avut însă darul să convingă pe toți⁴⁾. În adevăr în afară de autoritatea cuvântului lui Alecsandri⁵⁾, care n'avea nici un interes să spolieze amintirea prietenului său N. Bălcescu, argumentele d-sale se reduc numai la vreo două. Celelalte nu rezistă unei critici mai amănunțite. Întâi în chestia cronicarilor⁶⁾ e drept că Bălcescu

1) România Viitoare I. c.

2) P. V. Haneș Cântarea României București 1900 p. 20—21 Convorbiri literare p. 142—3.

3) I. Ghica Opere complete III 383—4.

4) Vezi de exemplu N. I. Apostolescu Cântarea României în Revista pentru istorie, arheologie și filologie XII 1911 apoi în broșură ed. Flacăra. București 1914, pe care o întrebuițăm.

5) Totuși N. I. Apostolescu îl acuză de aceasta Op. cit. p. 14 și urm dar nu înțelegem cum se poate împăca aceasta cu recunoașterea că totuși era de bună credință p. 20.

6) Haneș op. cit. p. 28.

deși era editor de cronici n'a suferit influența lor literară dar și în «Cântarea României» influența lor e foarte slabă și nu se poate afirma nicăeri precis.

În chestia poeziilor populare ¹⁾, influența lor în «Cântarea României» e deasemenea redusă ²⁾. Singurul loc, unde e evidentă e versul de poezie populară «Pe câmpul Tenekiei răsărit'au florile». Acest vers nu putea fi întrebuințat decât de Al. Russo, ce-l citează într'un articol despre poezia populară ³⁾ Acesta este argumentul cel mai puternic al d-lui Haneș ⁴⁾, care a făcut să se admită în genere concluziile d-sale. Aci vreau numai să le completez cu câteva precisări și argumente noi.

Nu se poate spune cu dinadinsul că poezia populară nu este cunoscută de Bălcescu. El cunoștea valoarea ei istorică, o va întrebuința ca model de limbă în istoria lui Minai și știa chiar mai bine de cât Alecsandri să respecte forma lor originală, după cum am văzut. În această epocă poezia populară era destul de cunoscută în Țara Românească ⁵⁾ prin prelucrările Văcăreștilor, iar Cesar Boliac scrisese «legenda meșterului Manole» încă dela 1843 ⁶⁾, așa că nu se poate vorbi de o ignorare a acestei literaturi din partea lui Bălcescu.

Iubirea de natură ⁷⁾ e drept că apare mai des la Russo, dar am văzut că astfel de descrieri apar și la Bălcescu în primul paragraf al căuceririi Ardealului de Mihai Viteazul și conferința dela 3 Mai 1851.

Exprimarea în frase sentențioase ⁸⁾ există la Bălcescu în cel mai înalt grad: «Mai bine țara noastră să devie un întins «mormânt, dar să rămâie țara Românilor» «les boyards ne sont «pas Roumains, ils ne sont même pas Russes, ils sont boyards, «voilà tout!». «Până când un popor nu va exista ca nație n'are «ce face cu libertatea» și câte altele.

1) Idem p. 29.

2) Vezi în această chestie G. Bogdan-Duică, „Al. Russo” în „Convorbiri literare” XXXV 1901 p. 629 și urm.

3) Haneș op. cit. p. 29.

4) Singur acest argument nu e însă hotărâtor pentru că versul în chestiune, găsindu-se numai în redacția din „România literară” s'ar putea explica și prin alte ipoteze.

5) Și în Ardeal în „Focea pentru Minte”, cu care Bălcescu avusese legături, se publicase în 1844 un articol despre poezia populară semnat de Andrei Mureșanu p. 201 și urm.

6) Cu mențiunea că e scrisă în închisoarea din Sibiu. O traducere franceză a lui Vaillant în „Poésies de la langue d'oc” Paris 1851 p. 57—62.

7) Haneș op. cit p. 29 și urm.

8) idem p. 32.

Bălcescu afecționa atât maximele, încât avea la sine un volum de maxime, pe cari le cataloga după alfabet, ca să le poată întrebuița mai des ¹⁾.

Amănunte externe ca puncte de suspensie și împărțire în paragrafe ²⁾ n'au importanță.

Rămâne asemănarea stilului «Cântării României» cu acel al celorlalte opere ale lui Russo în ce privește armonia și forma frazei și a imaginilor ³⁾. Argumentul în sine e destul de fragil: un lucru așa de subtil, așa de greu de așezat într'o formulă nu poate fi decisiv într'o chestie, în care avem nevoie de o siguranță matematică, ⁴⁾ mai ales când e vorba de o literatură începătoare, care-și căuta încă o formă definitivă și punea mai mult preț numai pe ideia propovăduitoare. Cu vre-o 10—15 ani înaintea d-l Iorga într'o lucrare de tinerețe scotea din acelaș stil concluzia că opera e a lui Bălcescu. ⁵⁾

Prin urmare concluziile d-lui Haneș, ca să fie definitive au nevoie de o completare. Această completare o formează în primul rând scrisoarea lui Alexandri către Bălcescu din 1851, ⁶⁾ în care primul la cerererea celui de al doilea să-i găsească o poezie despre Mihai Viteazul, spune că-i va face el una, care se poate publica «după chipul călugărului Rusu». Această scrisoare a fost considerată în mod greșit. Nu e o ironie a lui Alexandri, care și-ar batea joc de Bălcescu că și-a apropiat o operă ce nu-i aparținea. ⁷⁾ Alexandri aprobases apariția «Cântării României» în forma știută în «România Viitoare» sau cel puțin acest lucru se făcuse cu știrea lui de oarce îl găsim între colaboratorii revistei, unde e desigur autorul unui «Cântec Haiducesc» semnat A. ⁸⁾ Lui Bălcescu, care era bolnav și l-a cântat într'una din cele mai simțite poezii ale lui, nu-i putea face astfel de imputări. Sensul

1) N. I. Apostolescu o carte a lui N. Bălcescu în „Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie XI partea II 1911 p. 340 și urm.

2) Haneș op. cit p. 33 și 35. Împărțirea în paragrafe e o influență a lui Laménais O. Densușanu Cours de literatură română II p. 221,

3) Haneș op cit p. 32—35.

4) Cu atât mai mult nu putem primi argumentul lui N. I. Apostolescu tras din asemănarea „ritmului prozei“. Ritm și măsură în Revista pentru istorie, arheologie și filologie IX, 1903 p. 262.

5) Schițe din literatură ed. Șaraga Vol. II p. 96 și urm.

6) Publicată de d. Ovid Densușanu în Noua Revistă Română III p. 303 și urm., și apoi V. V. Haneș în aceeaș revistă XV p. 74 și urm.

7) Cf. N. I. Apostolescu, Cântarea României p. 20

8) „România Viitoare“ p. 62.

frazei e altul și trebuie luat «a la lettre». Alexandri scrisese o poezie asupra lui Mihai Viteazul și voia s'o publice în același chip, cum publicase Bălcescu «Cântarea României», adică s'o atribue unui călugăr și că el ar fi găsit-o într'o mănăstire. În adevăr își duse proiectul la îndeplinire și «Cântecul lui Mahai Viteazul» apărut între poeziile populare poartă o notă, care glăsuște: «Acest cântec l'am găsit scris într'o psaltire foarte veche din biblioteca mănăstirii Neamț. De desubtul cântecului erau scrise cu slovă călugărească «Scrisu-s'au acest viers bătrân de mine ieromonahul Paisie, credincios rob a lui Dumnezeu, care eu l'am auzit și l'am învățat dela răposatul bunul meu «Stoian Jolde armășel»¹⁾. Adică tocmai în felul «călugărulu Rusu». Prin urmare «Cântecul lui Mihai Viteazul», care este o plâsmuire a lui Alexandri influențată întru câtva de o doină oltenească, unde se vorbește de alt Mihai,²⁾ era destinat istoriei lui Mihai a lui Bălcescu.³⁾ Rezultă că paternitatea lui Russo era un fapt indiscutabil, despre care Alexandri vorbea ca de ceva de sine înțeles și se gândea să imite felul cum fusese publicată «Cântarea României».

Dar și alte argumente vin în sprijinul acestei păreri. În introducerea lui Bălcescu, ce preceda poema, se spune că e o scriere «cum nimeni nu se ispitise a scrie. Ea mi se păru scoasă din adâncimea cărților, ci din sufletul nației, acest izvor bogat, «locvent și neperitor»⁴⁾ Cu modestia⁵⁾ ce-l caracterizează: nu îndrăznise la început a înfrunta publicitatea cu «Puterea Armată», nu primește locotenența la 1848, Bălcescu n'ar fi scris despre o operă a sa astfel de laude exagerate.

Pe lângă acest argument secundar mai este unul, pe care îl cred hotărîtor. Anume în «Question Economique» Bălcescu spunea că epoca Romanilor introduce în Dacia «deux grands fleaux», care rodeau imperiul roman: «sclavia și marea proprie-

1) V. Alexandri Poezii populare ed. 1866 p. 214.

2) „Dar eu mă numeam Mihai

„Și săream pe șapte cai

„De striga Craiova vai, idem p. 289.

3) Cf. N. Iorga Istoria literaturii române în secolul XIX-lea 166 însă aci printr'o scăpare din vedere se spune că nota de mai sus e după „cântecul lui Ștefan cel Mare” nu după cel a lui Mihai idem 165; Înainte de a fi destinat istoriei lui Mihai, poezia fusese scrisă de Alexandri într'altă formă, cum o citează Costache Negri la un toast la 27 Decembrie 1848 C. Negri, Versuri proză ed. E. Gălleanu p. 2.

4) Cântarea României publicată cu întraducere de Apostolescu p. 23.

tate». Patricienii absorb mica proprietate și o lucrează pe a lor cu sclavi. Când însă Aurelian părăsi provincia cu cei bogați averea revine poporului.¹⁾ Prin urmare el er' de părere că epoca romană fusese în Dacia o epocă nefericită. În „Cântarna României“ se vorbește altfel de epoca romană în versetul XIV: «Orașele se întemeiază și se înfrumusețază din nou... *Oamenii cresc în îndestulare* și se înmulțesc ca nisipul mării... pământul se acopere cu holde aurite... *libertatea domnește ca mai înainte*, dar nu acea libertate pruncă, floare plâpândă a puștietății, ci libertatea cea bărbată și luminoasă, sad puternic și cu rădăcina țeapănă și adânc înfiptă în pământ... Salcia acum nefolositoare a rășboinicului stă spânzurată în colivia sa.... etc. «...Pacea aduce legea, care cheazășuește iar nu'i asuprește... legea rod al libertății... *legea care apără pe cel slab de are dreptate și nu apasă sârmanul în folosul bogatului*. Și multă vreme erau oameni fericiți, etc. căci nelegiuirea nu era cunoscută și *cei bogați și cei tari uu făceau ei singuri legea*».

Adică o pictură în culorile cele mai frumoase și cu totul opusă acelei a lui Bălcescu. Mai ales fraza «legea care... nu apasă sârmanul în folosul bogatului» e în contradicere evidentă cu părerea lui, care se plângea de sclavie și de asuprirea micii proprietăți. Și această contradicere cu părerile lui o constată însuși Bălcescu în introducerea lui, când spune «Autorul își exaltă poate cam mult fericirea epocii romane, care pe lângă o mare civilizație avu durerile sale.»²⁾ El pomenește în introducere, deosebindu-se de poemă și pentru a o combate, că Dumnezeu a deschis drumul barbarilor asupra împărăției romane învechită și putrezită în multe rele. Această năvălire e pentru Bălcescu o faptă providențială «căci sosise timpul, ca unitatea falsă; sub care Roma împila lumea să se sdrobească și să dea loc la organizarea unei alte unități produsă prin unirea naționalităților libere»³⁾ O operă, în care erau păreri, ce se opuneau diametral cu ale sale exprimate în alte scrieri și pe cari el însuși o contrazice în introducerea ce o pune în fruntea ei, nu poate de-

1) N. Bălcescu Question économique des principautés danubiennes pag. 8.

2) Cântarea României ed. Apostolescu p. 24.

3) idem. În introducerea la istoria lui Mihai Vodă, Bălcescu reproduce aceste idei cu aproape aceleași cuvinte. Români sub Mihai Viteazul ed. Lepădatu p. 4.

sigur să fie a lui Bălcescu ¹⁾ și prin urmare nu mai putem să ne indoim de cuvintele lui Alexandri, care o atribue lui Alecu Russo.

Cum rămâne însă cu afirmația lui Ion Ghica, mai ales că acea părere o exprimă și alți contemporani I. Voinescu II ²⁾ și D. Bolintineanu ³⁾.

În ce privește pe Ghica avem dovezi că în momentul când scria scrisoarea despre Nicolae Bălcescu, nici nu știa ce este «Cântarea Români» și oricum o uitase aproape cu totul. În adevăr, el scria astfel d-lui I. Bianu, cerându-i material pentru biografia lui Bălcescu.

«În anul 1846 sau 1847 Nicu Bălcescu a scris ceva mistice și profetic asupra unui manuscris apocrif. Găsește-mi-l și mi-l trimite» ⁴⁾. Dacă Bălcescu a scris ceva «asupra» unui manuscris apocrif e introducerea din «România Viitoare», însă această introducere plină de aluzii fățișe asupra exilului era datată 8 August 1850 ⁵⁾ puțin înainte de apariția revistei. Apoi ceva mistic și profetic nu era introducerea, ci însăși „Cântarea României”. Dacă ne gândim că Ghica fixează data de 1847, de altfel imposibilă pentru timpul când Bălcescu a citit poema la generalul Mavru ⁶⁾, când de introducere nici nu era vorba, înțelegem că nu de dânsa, ci însăși «Cântarea României», era aceea ce scrisese Bălcescu asupra unui manuscris apocrif. Anume Ghica spune că acesta găsisese «poate» la vre un călugăr ceva scris în felul biblic dar... «scrierea așa cum ne-o citise fusese prelucrată «de pana și imaginația sa» ⁷⁾. Adică manuscrisul apocrif (?) era al călugărului și Bălcescu îl prelucrase, scrisese ceva «asupra lui». Dar aceasta era numai o ipoteză a lui Ghica. El nu știa nimic de această chestie, nici cine e autorul și pe aceeași pagină face altă presupunere cu totul opusă, anume că Bălcescu întâl-

1) S'ar putea obiecta că „Cântarea României” fiind scrisă la 1845, aceasta exprimă părerea lui de atunci, de oarece în „Starea socială muncitorilor plugari” n'are prejudecăți contra epocii Romane. Însă faptul că n'a făcut decât mici schimbări de formă, dovedește că opera e a unui alt autor și că nu s'a putut atinge de ea în fond mulțumindu-se a atrage atenția asupra erorilor în introducerea lui.

2) I. Voinescu, Nicolae Bălcescu p. 2.

3) D. Bolintineanu, Cântarea României tradusă în versuri.

4) I. Ghica Opere Complete p. 434.

5) N. Bălcescu Cântarea României ed. Apostolescu p. 28.

6) I. Ghica Opere Complete III p. 383.

7) Idem III p. 384.

nindu-se cu Russu «nu este de mirat ca acești doi tineri să-și fi exersat în comun pana»¹⁾ iar la urmă termină că nu știe nimic: «ori cum ar fi și oricine ar fi fost autorul...²⁾, ceea ce nu-l împiedecă aiurea a pune «Cântarea României» între operele lui Bălcescu³⁾ Din toate acestea rezultă că Gh'ca nu știa cine e autorul și afirmațiile sale sunt numai ipoteze⁴⁾. Toată povestea cu citirea la generalul Mavru⁵⁾ e suspectă mai ales că e pusă la 1847, când cum am văzut Bălcescu călătorea în apus, și n'a fost deloc în țară⁶⁾.

Afirmațiile lui Bolintineanu și Voinescu II sunt mai simple și fără amănunte. Ei nu puteau cunoaște împrejurările în care s'a făcut publicarea «Cântării României». Aceste împrejurări sunt și azi obscure și iată ce știm despre dânsule: tu introducerea sa Bălcescu afirmă că găsisese manuscriptul «acum cinci ani»⁷⁾ deci la 1845. Alexandri spune că în acel an Russo se întâlnise că Bălcescu la Mânjina⁸⁾. Deci datele concordă. Atunci trebuie să fi dat Russo manuscriptul francez lui Bălcescu. Acesta n'a luat parte la compunerea operei și nici nu o cunoștea în structura ei intimă. În introducere el o socotește ca opera unui călugăr influențat numai de Biblie, Psalmuri și «sufletul nației ce ni se arată așa de lămurit și frumos în cântecele și poeziile populare» și o pune alături de literatura religioasă apocrifă ca «Prorociile lui Sf. Spiridon⁹⁾. Într'altă mențiune din istoria lui Mihai care a rămas ne observată, el citează următoarele cuvinte din «Cântarea României»: «Ce te-ai făcut mare vizir, unde-ți sunt «voinicii pașo cu trei tuiui? Vântul împotrivirii sfarmă zăbalile «armăsarilor tăi, mâna se trase înapoi spaimântată de piepturile «goale ale vitejilor» adăogând că Românii puteau striga «stfel lui Sinan Pașa după înfrângerea lui «împreună cu un poet al

1) Loc. cit.

2) Idem.

3) Idem p. 382.

4) Cf. și N. Iorga în schițe din literatura română ed. Șaraga II p. 100—101.

5) Ghica cef. cit. IV 383—4.

6) Data nu e întâmplătoare și datorită unei erori a memoriei, căci o pune în legătură cu căsătoria sa, care se făcuse tocmai atunci și în această chestie nu putea greși data.

7) Cântarea României p. 23.

8) Alexandri Proză ed. 1876 p. 560.

9) Cf N. Bălcescu op. cit. p. 26.

lor *popular*»¹⁾. Prin urmare Bălcescu atribuea poema unei influențe a literaturii populare și bisericești și nu bănuia împrumuturile din Laménais și Mickiewicz²⁾. Dacă ar fi știut că se pot recunoaște fraze și expresii din acești scriitori nu i-ar fi venit ideea să atribue «Cântarea României unui călugăr sau unui poet popular». Așa dar e probabil că el luă un manuscris gata de la Russo, în care nu avu nicio influență. La 1850 apare în «România Viitoare» poema. Avem cuvinte să credem că lucrul s'a făcut cu aprobarea lui Alecu Russo. În scrisoriile lui Bălcescu către Ion Ghica se găsește în această privință un prețios pasaj. La 26 Mai 1850 primul scria celui din urmă: «Este aci unul, ce a fost consul la Odesa, care va porni peste puțin spre a-l «remplasa. A cerut Rusului (Moldovanu³⁾) să-l facă cunoscut cu noi și aștept să mi-l aducă astăzi la mine»⁴⁾. Prin urmare în timpul când «România Viitoare» era în lucrare, Al. Russo se afla la Paris, era în legături cu Bălcescu și-l vizita acasă. Cred că în aceste condiții nu e cu putință ca el să nu fi cunoscut chiar dinainte publicarea «Cântării României» și fiind de față lucrul nu se putea face fără aprobarea lui Bălcescu care era de fapt directorul revistei; el e autorul articolului program, a publicat în această calitate opera ca un editor și n'a pus numele lui Russo probabil pentru că acesta nu primise din modestie și numai mai târziu îmbiat de Alexandri el publică altă traducere⁵⁾ în «România Literară». Taina literară Bălcescu n'o comunică nici lui Ghica, prietenul său intim și cu atât mai puțin, lui Voinescu II și Bolintineanu. Aceștia se bazau pe presupunerile lor, căci nici dela Alexandri sau alți moldoveni nu se informaseră, căci probabil nici nu-i cunoșteau, relațiile dintre Munteni și Moldoveni se mărgineau la câțiva frunțași și în genere cunoștințele personale între oamenii politici erau reduse. Un exemplu tipic e adresa emigraților munteni din Brusa, care hotărând a alege în comitetul de conducere

1) N. Bălcescu. Români sub Mihai Vodă Viteazul ed. 1908 p. 137, caracteristică că acest pasaj aplicat lui Mihai Viteazul se raportează în poemă la Ștefan cel Mare. Pasajul nu se găsește în Istoria lui Mihai la 1846, când Bălcescu publică această parte în Magazinul Istoric.

2) Cf. G. Bogdan-Duică Al. Russu în Convorbiri Literare XXXV 1901 p. 658,662,666-7.

3) Spre a-l deosebi de Russu Munteanul: N. Russu de fapt Lăcuseanu admirator a lui Eliad și editor a operelor sale.

4) I. Ghica Amintiri din Pribegie p. 508.

5) Că erau traduceri independente vezi cele mai bune argumente la O. Deusușanu. Curs stenografiat de istoria literaturii române II p. 210.

trei Moldoveni aleg pe K. Negri, V. Alexandri și cer lui I. Ghica să le recomande un al treilea, căci ei nu cunosc pe nici unul¹⁾ În aceste condiții nu e de mirare că această taină literară a rămas așa de mult timp obscură.

* * *

Am văzut că Bălcescu fusese principalul propagator al ideilor revoluției. Din nevoia de a lămuri altora aceste idei, a isvorât necesitatea de a și le lămuri sieși mai bine, cu toate originea, consecințele și posibilitățile lor. Am văzut că încă din Belgrad în 1849 Bălcescu voia să scrie despre «Ideile revoluției române». Acum în «România Viitoare» el își pune planul în aplicare. Dar acest articol, care înfățișează evoluția istorică a ideilor sociale în țările noastre în trecut și viitor și a ideilor libertății și a unității naționale, se leagă el însuși de alte lucrări similare ale lui Bălcescu: scrisorile către A. C. Goleșcu, către Zamoiski etc. Pe lângă acestea trebuie să vedem cum își reprezintă el posibilitățile politice europene contemporane în lumina acestor teorii democratice, pe cari le aplică la istoria noastră și legăturile lor cu lucrările sale mai vechi. Bălcescu începuse cu o operă asupra armatei, în care arăta credința în puterea armata, care singura ne va salva. Ideile democratice, ce apăruseră în această operă erau răslețe și mai mult o imitare a celor din apus, fără o aplicare directă la țara noastră²⁾ Credința în salvarea prin arme o păstrează mereu. Dacă nu putem să-i atribuiem istoria lui Mihai, la care a fost atras mai degrabă de ideea unității naționale, totuși și acum el va crede în Iehova, «Dumnezeul Armatelor»³⁾ și ne va spune: «spre a realiza unitatea națională ce trebuie oare? o sabie românească puternică»⁴⁾ Iar diplomația, deși fusese silită a o încerca, este pentru el «un chip «viclean de a lucra», care și azi «cu toată dezvoltarea ideilor «morale este încă îngădui» însă «datoria istoriei, această conștiință a neamului omenesc, este de a-l osândi»⁵⁾.

Ideile politice romantice apar și ele în celelalte opere ale lui Bălcescu, ca o influență a mediului apusean: Mihai Viteazul

1) I. Ghica Amintiri din Pribegie p. 714.

2) Așa de exemplu am văzut ideea rolului funest a clerului în evul mediu sau critica împotriva cavalerilor, ce reprezintă nobilimea.

3) I. Ghica Amintiri din Pribegie p. 357.

4) N. Bălcescu, Istoria lui Mihai Viteazul ed. 1908 p. 185.

5) Idem p. 237.

are curajul «foarte de lăudat» a jertfi mărirea și neatârnamea și drepturile țării sale «pentru un mare interes al omenirii și civilizației creștine». ¹⁾ Veneția este o „republică egoistă” pentru că nu primășre să-si jertfească interesele ajutând Moldova ²⁾. Dar acestea nu mai formează acum fondul principal al idellor lui Bălcescu. Incă dela publicarea «Stării sociale a muncitorilor plugari» apare ceva nou. Pe căne Boliac vorbea de «muncitor» în sens apusean sau general, Bălcescu pune chestiunea democratică în singurul sens ce i-se putea da la noi : ridicarea țărânamei.

El își pune speranța în clasa țărănească și caută a crea o alianță între aceasta și intelectuali contra clasei dominante. Se știe că majoritatea celorlalți intelectuali, după câteva slabe începuturi, nu l'au urmat pe această cale cel puțin în privința politică. ³⁾ Din această credință a lui Bălcescu purcede lupta lui împotriva boerilor și stăpânitorilor, atacați mai ales în «Question Economique», unde am văzut cum caută a condamna clasele boerilor și a «ciocoilor» prin opera lor istorică. Și acum el strigă : «Cine va zdrobi această tiranie ? Cine va nimici această clasă «de apostatați, care eșind din sânul poporului, robi pe frații și părinții lor și batjocuri omenirea». ⁴⁾ În această privință Cogălniceanu, care face improprietărirea clăcașilor împotriva tuturor și care și el într'o broșură condamnă pe boeri pe baze istorice, este un emul al lui Bălcescu. Aceasta în privința idellor sociale.

Iu privința politică ideia unității naționale apare de vreme ⁵⁾ la prietenul lui Ghica, acel care propusese lui Mihai Sturza tronul ambelor principate. Titlul «Magazinului pentru Dacia» era și el un desiderat în acest sens. Aci Bălcescu la rândul său urmează pe Kogălniceanu, care și el trata împreună istoria Munteniei, Moldovei și Ardealului ⁶⁾.

Idea unității naționale devine într'un manifest, pe care l'am analizat, singurul principiu de viață, pus mzi presus de puterea armată chiar, ce va fi numai o consecință a lui. Acum în

1) idem p. 71.

2) idem p. 20.

3) Curentul popular început prin răspândirea poeziei populare n'are consecințe politice.

4) România Viitoare p. 8.

5) Dela puterea Armată vezi maisus.

6) Cf. Discursul lui dela 1843 în Letopisetelc ed. II vol. I p. XXXIX. Faptul de a manifesta unitatea prin tratarea comună a istoriei poporului nostru se datorește și școalei ardelenc și lui Cantemir și Fotino,

articolul din «România Viitoare» el reproduce cuvânt cu cuvânt o parte a aceluia manifest. Ideia unității naționale devine alături de cea democratică a desrobirii Țărânilor scopul unei dă «revoluțiile» viitoare¹⁾.

Ideia unității o experimentare, ca să zicem așa, în lungile sale peregrinații, ea devenea astfel pentru el un fapt concret. Emigrația dela 1848 a contribuit în genere la cunoașterea mai de aproape a Românilor din diferite țări²⁾. Într'o scrisoare din Ungaria către Ion Ghica, Bălcescu socotește nația română de 10 milioane și că este «compactă și coprinde tot ținutul din Tisa până la Marea Neagră și din Carpați la Balcani». Ungurii, spune el, sunt câteva mii pe acest teritoriu, vre-o 400 mii Secui și Sași. În Banat sunt «foarte puțini Sârbi» iar pe dreapta Dunării aproape numai sate românești, mai ales în partea Serbiei, unde ar fi 40 mii de familii române.³⁾ Aiurea vorbește și de nevoia de a trezi pe Aromâni.⁴⁾ Față de această experiență, ideia unității divine mai puternică, Bălcescu o va expune pe larg în Istoria lui Mihai, căutând a o prezenta ca o lungă tradiție neîntreruptă.⁵⁾ Luptând în mod divergent la 1848 Românii vor prezenta însă această unitate destul de puțin realizabilă.

Într'un moment dat Bălcescu se crede obligat să aleagă între dăncii care mai întâi mântuiți și el alege principatele, unde este «temeiul nației noastre»⁶⁾. Dar divergența de interese a ramurilor neamului e o fatalitate, contra căreia se revoltă. «Ce? fiindcă ne tragem din acel popor stăpân al lumii, care întemeie cea mai minunată și mai colosală unitate cunoscută în istoria omenirii, fi-vom noi osândiți a trăi alături, frate cu frate, în veci streini unul de altul. Suntem noi osândiți a ispăși mărirea strămoșilor noștrii și jugul sub care ei pleacă lumea, trăind veșnic izolați unul de altul sub un deosebit jug barbar?... O «zi va veni cât de târziu, când ursitele glorioase, ce el (Mihai Viteazul) a visat pentru nație, până în sfârșit se vor îndeplini?»⁷⁾. Această unitate este numită «pan românism» și are o rațiune de

1) România Viitoare p. 14.

2) Cf. articolul meu în „Revista Istorică” v. 1919 p. 10.

3) I. Ghica Amintiri din Pribeșie p. 356. Cf. și Question Economique p. 48 și Bolintineanu Călătorii pe Dunăre p. 13.

4) I. Ghica Op. cit. p. 417 Cf. și p. 454.

5) N. Bălcescu Românii sub Mihai Vodă Viteazul p. 183 și urm.

6) I. Ghica, Amintiri din Pribeșie p. 366.

7) N. Bălcescu, Românii sub Mihai Vodă Viteazul ed. 1908 p. 247.

a fi în lupta contra panslavismului. În această privință sunt profetice cuvintele, ce le spune în marele său articol din «România Viitoare»: «Copleșiți și amenințați astăzi de Panslavism, mâine «de Pan Germanism noi nu ne putem mântui, decât opunându-le «Pan Românismul»¹⁾. Ideia Națională și ideia democratică nu se despart la Bălcescu mai niciodată²⁾, deși fusese silit adesea să aleagă între amândouă³⁾. Fapt este că Rusia era dușmana naționalității noastre și în acelaș timp și a democrației. Opoziția în contra Rusiei era o idee, care predomina în clasele culte ale Principatelor și în curând Eliade devine simbolul ei. La Bălcescu ea se vedește încă de la 1840 când cu complotul îndreptat și în contra Rușilor, apoi în „Puterea Armată“, unde Cantemir e blamat pentru alianța cu Petre cel Mare, în articolul din „Foaia...“ lui Bariț etc. În această luptă în contra Rusiei toată democrația tuturor țărilor, considerată ca o singură unitate și cu un acelaș țel general va fi alături de noi «atunci nu veți fi singuri în fața dușmanului »ci toate popoarele Europei vor alerga împrejurul nostru»⁴⁾. Această idee a luptei comune a democrațiilor lor de pretutindeni a fost mobilul misiunii în Ungaria.

Ideia nu era o credință generală a revoluționarilor români și sunt caracteristice cuvintele lui N. Russo inspirat de Eliad despre misiunea aceasta; «De qui aurai-t-il (Bălcescu) reçu mission de dégenérer la cause valaque, en la mêlant a celle des «autres peuples et compromettant la Moldo-Valachie ainsi que la Transylvanie vis-à-vis de l'Autriche et même de la Turquie»⁵⁾ Și deoarece credea în această unitate a democrațiilor Bălcescu aștepta ajutor de la Apuseni: natural că nu de la guverne ci de la popoare căci «le roi ne lache que ce que le peuple arrache»⁶⁾ și numai de la revoluția generală vom putea aștepta ceva⁷⁾. Aiurea spunea că „Nu mai este îndoială că toate guvernele din «Europa s'au înțeles ca să înfrâneze dorințele națiilor, ce vor a «se ridica»⁸⁾. În curând el va considera chiar guvernul lui Kosuth

1) România Viitoare p. 13.

2) El spune într'o scrisoare „Libertatea individuală nu e destul, națiile vor libertate națională. I. Ghica Amintiri din Pribegie p. 286.

3) În acest caz el alege naționalitatea și sacrifică democrația. Idem pag. 246.

4) România Viitoare p. 14.

5) N. Russo, Suite ou supplément à l'histoire politique sociale par Elias Regnault p. 97.

6) I. Ghica, Amintiri din Pribegie p. 556.

7) Idem, Idem.

8) Idem p. 257.

ca «un guvern» și deci trebuie a se adresa poporului unguresc el însuși. În popoare e credința lui și pentru aceasta el vede încă, cu toate deziluziile suferite, posibilitatea unei confederații cu Ungurii și Turcii ¹⁾ popoare ne slave din Orient.

Ideia aceasta de federație o dezvoltă mai ales în scrisoarea către contele Zamoyski. ²⁾ Popoarele cari ar intra în confederație ar fi Românii, Ungurii, Polonii, Sârbii, și chiar Italienii ³⁾.

Piedica principală sunt Ungurii cari voesc să stăpânească toate popoarele, ce n'au putut fi asimilate nici în o mie de ani și deaceia stăpânirea maghiară a fost o agresiune ⁴⁾. Dar el tot speră împăcarea lor prin federație ⁵⁾. Aceasta va veni forțamente, crede el din cauza similitudinii istoriei și destinelor acestor popoare ⁶⁾. La Londra avusese chiar legături cu un comitet al popoarelor orientale, în care intrau și Rușii cu Galișin și Turci. Chiar era vorba ca Bălcescu să fie reprezentantul Românilor ⁷⁾.

Din credințele apusului, pe cari el le mlădia după nevoile și împrejurările dela noi, el capătă și pentru stat principiile republicane. Am văzut cum căuta să le bazeze pe dezvoltarea istorică în «Manulaul Bunului Român». În istoria lui Mihai se va ridica contra pretenției de ereditate a domnilor. Din însuși caracterul poporului nostru el crede că ne trebuie o republică și toți domnii cari au vrut a întemeia o dinastie «printr'o fatalitate minunată acest vis făcu să se stingă cu sunet moștenirea lui ⁸⁾.» Aiurea el spune că Românii sunt «o nație înăscută democratică ⁹⁾».

P. P. Panaitescu

(va urma)

5) România Viitoare p. 13—14.

6. I. Ghica, Amintiri din Pribegie p. 515 și urm.

7. Idem 516.

8. Idem p. 520 și urm.

9. Idem 526.

1. Idem 516.

2) Idem 459—460.

3. N. Bălcescu, Românii sub Mihai Viteazul p. 205, Citează pentru aceasta pe Neagoe Basarab, Mihai Viteazul, Șerban Cantacuzino și Brâncoveanu.

4. I. Ghica Amintiri din Pribegie 355.

CLIFE FUGARE

3 Iunie 1916. Dolheștii-Mici. Astăzi o zi cu noroc pentru mine!

Senin fără umbră de nor, de dimineață și până la vremea nămezii. Dar atunci un vânt furtunatic începu a sbuciumă vârfurile fagilor, și bătrâni și tineri; și prinseră să joace argintatele frunze ale plopilor și mesteacănilor.

Ochii mei niciodată n'au văzut o horă mai vie și mai plină de farmec!

Dar bună fu ziua de astăzi și pentru faptul că un camarad, abia sosit „pe front“, rezervist și el, primi să-mi țină locul două ceasuri de vreme la lucrul pe poziție. Astfel putui să revăd colanul de munți ce sprijină zrea din spatele Folticenilor.

Plecai de la locul meu de lucru, la poala pădurii de deasupra Dolheștilor-Mari, și scoborâi spre aripa dreaptă a satului, aripă ce se întinde în valea Podișorului. Urmând drumul care duce spre fundul văii, mersei până la ieșirea din sat. De acolo, pornii la dreapta, pe lângă poala pădurii și, adâncindu-mă în desișul acesteia, mă luai pe urmele unui drum de care, ținând-o așa înaintea către soare-apune.

Să umbli prin pădure! Un fapt așa de fără însemnătate; și cu toate acestea, dacă vre-o dată am putut simți ce este un cult săvârșit cu evlavie deplină și de la sine aceasta a fost în clipele trecerei mele singuratece prin pădurea de fagi înalți ca stâlpii uriașelor temple egiptene, solemn și nemișcați ca și aceia. Lumina, furișată printre ramuri, din vârful pădurii, sau pe alocuri pieziș, prin poene, — da viață prietenoasei singurătăți, țesând uneori o încălцитă mreajă de fire aurii. Cântăreșii pădurii: și merle și presuri și granguri și cinteze, făceau să se învioreze tăcerea de cântecul lor. Din când în când codobatura bătea cu putere toaca în vre-un trunchi de fag, și răsuna pădurea o clipă, după aceea stăpânea iarăși o liniște prelungă. Ea străbătea fără voe în suflet, adânc, tot mai adânc, până ce o pace îngerească îți cuprindea ființa. Și ochii erau lumioși ca o rază a dimineții. Părea că atunci aș fi răsărit întâi pe pământ, cu atâta mirare de copil priviam la toate cele din juru-mi!...

De la o vreme schimbai drumul, luând-o dealungul dealului pe care eră pădurea, drept pe creasta lui. Calea aceasta știam că va să mă ducă la un „scruntar“ într'o rariște a pădurii. Scruntarul acela stăpânește o zare întreagă, el singur. Și pasul meu grăbiă într'acolo. Doar aveam să reved locuri, care numai cu vre-o câteva zile în urmă îmi încântaseră privirea cum nu mi se întâmplase de multe ori până atunci...

Și timpul trecea fără veste. Ci dacă așa de grabnic trecea, în sânul pădurii mi se părea că el nici nu mai are ființă... Dar în mersul obișnuit al lucrurilor acum se făcuse ceasul șase după amiază...

Iată-mă ajuns la fericitul scutar, de unde ochiul colindă în voe adâncurile fără fund ale zării. Dintre nouri vineți soarele aruncă săgeți aurii de-alungul întregului asfințit. Acestuia îi fac de strajă albe coloane de nori: intrarea în lăcașul împăratului luminii e îmbrăcată, în culoarea îngereștilor aripi! O poiană de cer, în mijlocul noroadelor plutitoare ale văzduhului, albește de străfulgerarea soarelui. Și orizontul pretutindenii s'a răzemat acum pe vârfurile munților învăluți în argintie haină de aburi. Dacă și astăzi câmpia cerească, în dreptul piscurilor ce străpung norii, ar fi ca'n alte dăți limpede, s'ar arăta privirii de-arândul șiraguri-șiraguri de înălțimi. Acum însă abia le ghicești: sânt gata de luptă de țin în adâncuri ascunse atâtea mormane de munți? Și eu, care venisem să le fac o vizită de la distanță!..

Nu mai pădurile, veșnic prietene, cu drag se arată în haina lor verde-negrie și au din depărtare înfățișarea fânului cosit, în brazdă. Stau neclintite, în văi; dar cele de pe creste răsună de-un cântec năprasnic, întocmai ca freamătul apelor mării în clocot. Coline și văi, sfiicioase fecioare, ascultă ori stau în uimire la cântecul fagilor, astăzi?

Drotatele vârfuri de codri în verde-auriu vestmânt, cu negru 'nvrâstat, zâmbesc fericite sub calda mângâiere a părintelui vieții. De-alungul șoselei abia 'ntrezărite — e Bora, un sat cu o mână de case înșirate pe două fronturi, față în față. Intre ele o scamă de tufărișuri; sunt pomii grădinilor mărunte. Privind de pe scruntar, Bora și împrejurimile ei apar ca o poiană al cărui fund s'a prăbușit pe vremuri în adâncuri...

...In noaptea de-apururi a timpului clipe și clipe se'ngroapă mereu!... Nici nu le simt că s'au dus, ci mă uit, mă tot uit în spre soarele-apune: albesc norii și toți s'așează în formă de aripi enorme; soarele, în mijloc, e capul paserei acesteia-minune...

...Tot cântă pădurile, cântă! Munții adumbriți în mantie de vis slăvesc prin tăcere lumina ce'i mângâie'n creștet de veacuri și viață dă guralivelor ape șerpuitoare...

Și-i limpede sufletul astăzi, cum cerul în miezul său este. Mă frânge povoara 'ncântării! Și capul cu sfântă nădejde se pleacă pe micul scruntar ce îngăduie ochiului meu să vadă nesfârșirea naturii în viea-i podobă de vară...

Mi-e limpede sufletul azi! Îndoi fără știre genunchii și sufletu-mi tot se unește cântării pădurilor, care prin grai furtunatec slăvesc isvorul ce veșnic nu seacă, isvorul etern al luminii, pe sfântul, străvechiul și bunul părinte al lumii, pe soare!

C R O N I C A

R E C E N Z I I

E. M. BRANCOVICI, *Organizarea comerțului de cereale în România*. București, 1922. — Un om de reală competență, profesor la Academia comercială, și-a propus să trateze această problemă capitală pentru dezvoltarea noastră economică. Lucrarea a fost isprăvită înainte de războiu (și premiată de Societatea Națională de Agricultură), dar e întregită cu considerații privitoare la hotarele lărgite după război. Din capul locului, autorul înlătură utopia ca plugarul să caute a se substitui comerciantului de cereale (pag. 19). Singura soluție e să organizăm științific manipularea cerealelor atât pentru export, cât și pentru nevoile interne ale regatului. Pentru această, ca om de practică, (inginer și director de bancă), autorul p-ivește rând pe rând: Căile noastre de comunicație și mijloacele de transport, intreprizitatea cerealelor și clasificarea lor, Creditul, Intermediarii, Speculația, Comerțul exterior și Monopolul. Un deosebit interes prezintă și chestia rivalității dintre porturile dunărene și cele maritime în ce privește exportul. Autorul spulberă afirmarea interesată că Brăila și Galații, ar suferi de pe urma Constanței. „În ultimii 7 ani, Dunărea a exportat în medie anual 2.800.000 tone cereale, iar Constanța 330000 tone, deci Dunărea a exportat de 9 ori mai mult decât Constanța (p. 118). Dacă totuși, Constanța sporește, cauza e nu se poate mai firească : ea este cu 12 ore mai aproape de porturile din orient, precum și de cele din apus; apoi nu suferă îngheț, ca cele dunărene, ci e deschisă în tot timpul anului în favoarea mișcării pe Dunăre, autorul propune formarea unui basin de adăpost pentru vase la Cernavoda, cu instalații de transbordare automată, și astfel s'ar putea asigura o încărcare la Constanța, care să permită înlăturarea întârzierilor cu calea ferată, până să se adune o încărcătură suficientă și destul de bine selecționată.

Lucrarea d-lui Brancovici e vrednică de cea mai mare luare aminte pentru toți cei care se gândesc la organizarea României moderne și nu vor să mai dibuiască alături de adevărul faptelor.

M.

T. PACESCU, *Evanghelizările neoprotestante și evanghelizarea ortodoxă*, București, 1922. Autorul, teolog, spune categoric : „creștinismul

nostru ortodox, în felul cum se practică azi de biserică și de credincioșii nu mai poate forma, stăpâni și conduce conștiința morală a credincioșilor! Caută să explice nașterea curentului din biserică de la «Cuibu cu-Barză», ca un fel de expropiere a clerului, din rolul de explicator al evangheliei și conducător al parohienilor. Combate direcția cu «Mântuitorul personal» și cere ca și preoții ortodoxi să înceapă a pune evanghelia în mâinile poporului, respectând mediul istoric, atât pentru trecut, cât și pentru prezent. Încheerea: Abia acum se vede că învățământului nostru religios i-a lipsit practicitatea, i-a lipsit și-i lipsește sprijinul pedagogiei creștine» (p. 14). Să nădăjduim...

S.

Ș. DRUȚU, Românii din America, Washington 1922.— Aproape un sfert de milion dintre Români se află pe pământul Americii. Autorul, călătorind la fața locului, și-a propus să ne înștiințeze despre soarta acestor emigranți. Cifrele exacte încep în anul 1900, când Statele-Unite consacră o rubrică deosebită pentru conaționali noștri. Călătoria și așezarea în pădurile Canadei sau în fabricile Statelor-Unite e descrisă foarte sugestiv. Cine crede ea America e un raiu, capătă îndată desmînțirea cea mai categorică. Ca o pulbere se risipesc acești emigranți peste pământul republicii... Singurul lor sprijin național este biserică. Dar și aci, nenorocita despărțire în uniți și neuniți își arată roadele. Alături de biserică mai sunt și societățile (130 de societăți românești) și ziarele... Dar și acestea sunt numai un sprijin vremelnic. Copiii învață limba engleză și astfel se perd în masă de peste 100 de milioane a uriașei republice de peste ocean.

E destul să spunem că în cele 40 de biserice române, sunt abia 16 preoți, iar unul „și-a pus antierul, după ce legile prohibiției alcoolului i-au închis cărciuma” (p. 67).

Din toată lucrarea d-lui Druțu rezultă până la evidență adevărul că ori cine se deslipește de trunchiul neamului său, să-și caute pâinea la ușa strelnilor, ajunge ca o biată frunză în vânt, perzându-se împreună cu limba și toată ființa sa suflească. Noroc că acum însăși Americanii au pus stavilă curentului de emigranți ademeniți de faima bogăției.

Opera d-lui Druțu e bine venită spre a desmetici pe naivi.

O notă foarte bună e activitatea prințului Bibescu care veghează în presa de peste ocean curentele defavorabile țării noastre și respinge propaganda calomnioasă.

M.

PAUL CKIRHBERGER. La théorie de la relativité exposée sans mathématiques. (Traducere franceză de Marcel Thiers, 215 pagini, Paris 1922).

Autorul ne dă într-o formă ușoară de înțeles chiar pentru cititorii cari n'ar poseda cunoștințe întinse de matematică, o expunere a teoriei lui Einstein. Opera se împarte în două: *Teoria relativității restrânse* cu subdiviziuni mai principale: a) Experiența lui Tizeau și Michelson; b) Explicația lui Lorentz; c) Einstein și relativitatea spațiului; d) relativitatea timpului.

II. *Relativitatea generalizată* cu subdiviziunile principale: a) rotația pământului; b) curbura razelor luminoase; c) Newton și Einstein; d) Consecințe cosmologice.

Lucrarea este mai mult o sinteză a tuturor discuțiilor de până astăzi. Voi încerca să arăt ideile principale pe care autorul le dezvoltă în cartea sa și anume în ce înălțuire stau.

Introducerea (p. 1—30) discută principiul relativității deplasărilor, după care toate mișcărilor nu sunt perceptibile și nu se pot concepe de cât relativ, adică în raport cu corpurile care nu iau parte la mișcare și principiul relativității mecanice tratează despre mișcare, care nu poate fi nici dreaptă nici uniformă mai ales în ce privește pământul. În ultima parte a introducerii discută viteza cu care se produce sunetul, care atrage după sine pe aceea a luminei. Prin ce se propagă lumina în spațiu? Prin eter. După autor, eterul nu se poate defini până azi. El n'are altă funcțiune în univers de cât de a ne da o explicațiune a propagării luminei în spațiu.

În capitolul relativitatea restrânsă, autorul arată cum celebrul fizician francez Tizeau în 1851 a încercat a determina influența mișcării mediului asupra vitezei luminei cu ajutorul experiențelor cu apă. Din experiențele făcute a reeșit cu cea mai mare precizie că mișcarea (mediului) n'are nici cea mai mică influență asupra propagării luminei. Rezultatul experienței lui Tizeau pune o nouă problemă: aceea a propagării luminei în mediul în mișcare pentru un observator care face parte din acest mediu. Era vorba de a se ști dacă pentru observatorul de pe pământ lumina se propagă în sensul mișcării mai repede de cât în sensul invers și de a măsura diferența. *Michelson* a făcut experiențe în 1881 și 1887, dar rezultatele au fost negative. El a comparat viteza luminei în toate direcțiile, fără să găsească cea mai mică diferență. Părerea lui *Lorentz* este că toate obiectele în mișcare sunt contractate în contra direcțiunii mișcării lor, însă nu se poate observa. Pentru *Lorentz* corpurile sunt în starea lor naturală când sunt în repaos în raport cu eterul. Ele se contractă de îndată ce sunt în mișcare (p. 54 notă).

Einstein a transpus concepția pur fizică a lui *Lorentz* în domeniul matematic și filosofic, dar a conservat în mare parte conținutul. Plecând dela principiul fizicel: când nu dispunem de experiențe concludente și când nu putem nădăjdui la una, încercăm o ipoteză mai mult sau mai puțin plauzibilă și deducem consecințele matematice, apoi vedem până la ce punct cad de acord cu faptele, *Einstein* a enunțat: „Noi admitem că cele două măsurări nu concordă (măsurarea în repaos și în mișcare) că observatorul care în sistemul de repaos vea să măsoare o lungime în sistemul de mișcare o vede scurtă în raport cu contracția lui *Lorentz*“. Marele avantaj al acestei concepțiuni, este că ea stabilește relativitatea. Scurtarea pe care o admite nu depinde de repaos sau de mișcare în ele înși-le, ci de mișcarea lungimei de a măsura în raport cu sistemul observatorului. Până acum se credea că măsurile fizice puteau prinde un fenomen în chip obiectiv. *Einstein* neagă și pretinde că starea de mișcare a observatorului intervine în toate măsurile, chiar în cele care seamănă a fi cele mai obiective.

Din experiențele lui Tizeau și *Michelson* reese că lumina aparține sistemului oricărui observator. Lumina se propagă în toate direcțiunile însă, urmând o sferă, cum de ex.: când aruncăm o piatră în apă. Fiecare observator urmărește în sistemul său constanța vitezei luminei în toate direcțiunile și prin urmare trebuie să admitem că lumina se propagă în spațiu

după un sistem de sfere concentrice, el (observatorul) fiind centrul. *Einstein* spune că toate sferile sunt bune, pentru observator nu e ceva absolut, ci relativ. Dacă un observator privește într'un sistem străin, sfera pe care o va vedea observatorul va fi deformată, nu pentru că e în adevăr, dar pentru că eșind din limitele sistemului său întrebuițează în chip nepermis măsurile valabile numai pentru el.

Autorul trece la demonstrarea relativității timpului după teoria lui *Einstein*, dând câteva exemple, bazându-se pe teoria aberațiunii, de demult. Din punct de vedere filosofic, zice autorul, idelle noastre filosofice de timp și de spațiu nu pot să nu simtă consecințele teoriei relativiste (p. 126).

Relativitatea generalizată se explică prin rotația pământului. Acest capitol tratează despre mișcarea uniformă, dar nu dreaptă. În cap. „Inerție și Atracție” găsim pusă problema invers : mișcarea dreaptă dar nu uniformă.

Curbura razelor luminoase. În această privință *Einstein* a emis ipoteza următoare : „*razele luminoase se curbează de câmpul de gravitație în acelaș chip ca de mișcarea accelerată echivalentă*”. Această ipoteză trebuia experimentată. Cum cel mai mare câmp de gravitație era soarele, trebuia să se aștepte o eclipsă totală. În 1914, o asemenea eclipsă a avut loc în sudul Rusiei, dar războiul a împiedicat executarea lucrărilor. În 1919 a doua eclipsă a condus la verificarea bine cunoscută a teoriei calculului lui *Einstein*.

În cap. *Newton și Einstein*, autorul explică cum s'a ajuns la teoria lui *Einstein*. Teoria relativității modifică idelle noastre asupra măsurii de timp și spațiu. Altădată erau considerate ca absolute, astăzi sunt relative. În fizică și în mecanică joacă un mare rol. Astronomia distruge două feluri de mișcări : de rotație și de revoluție. Prima a fost explicată prin mișcarea pământului în jurul axei de *Copernic*. Mișcarea planetelor a pus două chestiuni înaintea cercetătorilor : a) pozițiunea fiecărei planete și b) cauzele—mecanica cerească. Prima a fost soluționată de *Kepler*—planetele se mișcă într'un plan pe o elipsă, iar soarele ocupă unul din acestea. *Kepler* nu dedea legile sale decât ca niște fapte.

Newton a perfecționat aceste două lacune, lucru discutat în cap. „Inerție și Atracție” : „dacă planetele n'ar asculta de cât de inerție, ele s'ar depărta totdeauna de soare urmând traiectorii drepte, dacă n'ar asculta de cât de atracție urmând gravitațiunea, ar cădea peste el”. Consecințele legii lui *Newton* au fost fabuloase. Cu toate acestea legea lui avea defectele sale teoretice și practice. *Practic* : erau observațiuni pe care nu le putea explica perfect, ele erau într'adevăr foarte rare și discordanțele slabe. *Teoretic*, ea rămânea ca o petrificație grandioasă a trecutului în mijlocul perfecționărilor neincetate aduse de fizică. Un lucru nu se putea explica : deplasarea periheliei lui *Mercur*. De aci *Einstein* și-a îndreptat cercetările pe o cale nouă. El a redus într'unul cele două principii ale mecanicii — inerția și atracția. El a părăsit complet acțiunile la distanță, căutând acțiunea pe care o stare dată o exercită în vecinătatea sa imediată. În fine bazându-se pe diferite ipoteze matematice a reușit să clădească noua lege fundamentală a mecanicii. Teoria lui, a fost probată în realitate. În urma eclipsei din 1919, fotografiile luate și măsurile microscopice pe plăci au con-

firmat calculele lui Einstein despre curbura razelor luminoase. Apoi autorul arată că printre concluziile pe care Einstein le-a tras din schimbarea concepțiilor de timp și spațiu, nici una n'a produs atâta senzație ca aceea care atacând infinitatea lumei, o înlocuiește cu un univers fără sfârșit, dar sfârșit și închis. (p. 195).

La urma cărții este o bogată bibliografie împărțită în trei părți: a) lucrări științifice; b) lucrări de vulgarizare și c) lucrări filosofice.

Din cele expuse se poate vedea că este o carte de mare importanță pentru marea publică care nu posedă întinse cunoștințe de matematică. Autorul s'a silit ca să excludă pe cât a fost posibil partea cu desăvârșire abstractă. N'a reușit însă pe deplin căci după cum însuși spune, cele două capitole VII și XV prezintă câteva dificultăți pentru cei ce n'au cunoștințe de matematică, dar neînțelegerea lor nu împiedică expunerea (p. 111). În orice caz cartea dă o idee clară despre teoria lui Einstein. Exemple se găsesc la fiecare pas, pentru a explica o teorie enunțată. În ea se vede cum omenirea în mersul ei caută adevărul și nu se mulțumește numai cu atât ci caută să-l și explice ca să fie înțeles de toți.

GIOVANI PAPINI. — *Histoire du Christ traducere franceză de Paul-Henri Michel, 452 pag. Paris 1922.*

E o carte de literatură apărută în limba Italiană în Martie 1922 sub titlul de Storia di Christo. Succesul pe care l-a avut în Italia, după cum spun editorii în nota de introducere, poate fi socotit ca cel mai mare eveniment literar al sec. XX-lea. Această lucrare a lui Papini se adresează tuturor creștinilor care au nevoie de încurajare în suferințele lor. E venită la timp. Cuprinde toată viața lui Iisus Christos: nașterea, activitatea publică, moartea, învierea, strălucirea apostolilor etc.

Nașterea mântuitorului este descrisă în chip minunat și impresionant pentru cine e creștin. Păstorii sunt cei dintâi martori ai nașterii lui Christos. Venirea magilor. Nu fără interes este timpul când se naște Mântuitorul. Portretele celor doi: Octaviu și Irod cel Mare. „Cel dintâi se mulțumea cu filosofia lui Horațiu: bucuria prezentă, vinul și dragostea, să nu pierdem vremea care trece. Irod era un monstru, nici iudeu, nici grec, nici roman. Era idumen. A omorât pruncii pentru a scăpa de noul rege care i-ar fi luat tronul (p. 10—12).

Viața publică. Predica în Nazaret. Activitatea lui Ioan Botezătorul la Iordan și Marea Moartă. Ispita, în care diavoul este descris ca un îndemnător la rău. Puterea lui se manifestă în lume prin vișii pentru a înșela omenirea. El înșală pe Adam și Eva, acuză pe Iov înaintea lui Dumnezeu. Toți sfinții ascunși în pustii, toți cei ce iubesc pe Dumnezeu sunt, ispitiți de el. Cu cât te depărtezi de el, cu atât se apropie, cu cât suntem mai sus cu atât se silește să ne doboare. Împărăția lui Dumnezeu autorul o caracterizează ca împărăția binelui, a sincerității, a dragostei și a umilinței. Apoi fericirile și porunca dragostei prin care putem să ajungem la perfecție. Dacă îndeplinirea acestui punct care culminează în iubirea vrăjmașilor (p. 117—119) nu se poate realiza, nu ne putem mântui.

Rând pe rând trec pe dinaintea cititorului cele trei învieri din moarte.

învierea lui Lazăr mai ales, cu următoarele reflexii: „Iisus înviază în viața sa trei morți și nu pentru a face impresie cu puterea sa înaintea popoarelor, ci de milă pentru durerea celui ce iubea pe acești morți, pentru a mângâia o mamă, un tată și două surori. — Cel 12 ucenici și altele din viața Mântuitorului. Fariseii și Cărturarilor sunt descriși în două bucăți: „Viperile mormintelor” și „Nepoții lui Cain” într’o lumină de comențator de par’că vezi pe observatori stricți ai legii, care puneau pe spatele altora sarcini grele de purtat (p. 259—266). Sub titlul „Cuvinte care nu vor trece” arată că cuvintele lui Iisus trebuiau să se împlinească cu privire la distrugerea Ierusalimului și la soarta poporului iudeu. Evocând evenimentele istorice arată că nu se puteau decât împlini (p. 275—283).

„Luafi, mâncați” este momentul însemnat, când Iisus sărbătorește Paștele cu ucenicii săi. Autorul susține după romano-catolici că Iisus Christos a sărbătorit Paștele cu azimă, „pâine fără aluat” (p. 309). Trădarea lui Iuda, judecarea lui Iisus, lepădarea lui Petru sunt descrise într’un chip cu totul mișcător. Pătrunderea în sufletul lui Petru este de mare însemnătate pentru cititor. Iată câteva rânduri: „Sub greutatea acestei priviri (privirea lui Iisus) Petru lăsase capul în jos, inima-i bătea în piept n’ar fi putut să se mai lepede încă odată. Fața-i ardea ca și cum jăratecul de lângă el ar fi fost gura Gheenei. Sub apăsarea de nesuferit a durerii și remușcărilor, era aproape de a se pierde și tot trupul lui era când ca ghița, când ca focul (p. 333). Judecata lui Iisus la Ana și Caiafa. Pontiu Pilat sunt bucăți care impresionează, tot așa și chipul cum Iisus își duce crucea la Golgota.

În capitolul „Iartă-le lor”... autorul descrie starea fizică a Mântuitorului: „... fața omenească a lui Dumnezeu este udă de sudoare ca ghița”. *Iartă-le lor, părinte, că nu știu ce fac!* Nici o rugă mai divină nu s’a ridicat spre ceruri de când sunt oamenii și de când se roagă. Nu-i ruga unui om, ci a unui Dumnezeu către Dumnezeu (p. 382). Răstignirea, coroana de spini de pe capul lui, liniștea conducătorilor poporului, sunt zugrăvite ca în Evanghelii. Moartea lui Iisus par’că o vezi: „Suflarea lui Iisus ajunsese greoaie. Pieptul se dilata grăbit, capul era ca lovit de un ciocan, inima zdrobită, smulsă de bătaii repezi și tari. Sângele din cele patru răni se închegase împrejurul cuelor, fiecare mișcare făcea să curgă din sângele închegat noi picături de sânge în lungul crucii drept pe pământ... buzele umede, uscate de sete, strânse de suflarea grea, lăsau să se vadă urmările celui din urmă sărutat pe care-l primise: *sărutarea lui Iuda*”. Așa moare un Dumnezeu care a tămăduit de friguri pe cei ce zăceau, care a înviat morții din pat, care a dat mișcarea slăbănogilor... Christos a murit după cum au voit mai marii poporului, însă oel din urmă strigăt al lui nu i-a deșteptat (p. 403).

Vin apoi la rând: îngroparea, pogorirea la iad, învierea din morți arătarea lui Iisus ucenicilor, lui Toma etc.

Autorul sfârșește cartea cu o rugăciune către Christos din care putem culege următoarele: „Tu ești încă în fiecare zi în mijlocul nostru. Tu vei fi cu noi pururea (p. 444). Noi avem nevoie de tine, de tine singur și de nimeni altul... Tu singur poți să simți cât este de mare nevoia de tine

în lume, în acest ceas al lumii. Toți au trebuință de Tine, chiar cei care te nesocotesc...

Această rugăciune care cuprinde în sine amarul vieții și nevoia de un sprijin în lumea aceasta, arată pentru vremea noastră un fapt îmbucurător, că există o tendință a spiritelor spre religie, care singură poate mulțumi pe om. — Apariția acestei cărți și răspândirea ei așa de repede, nu numai că e citală dar și tradusă și în alte limbi, arată că omul are nevoie sufletești care nu se mulțumesc decât pe calea religioasă.

Sunt lucruri destul de cunoscute, viața Mântuitorului după cum este înfățișată de Evangheliști. Felul de expunere este atrăgător și cu cât citești cu atât vrei să știi ce e mai departe. Cred că pentru prima oară avem a face cu o astfel de expunere cronologică a vieții Mântuitorului și mai ales într-o carte de pură literatură, care lasă la o parte orice discuție privitoare la credință. În afară de unele lucruri cum e de ex: întrebarea azimei la „Cina cea de taină” cartea prezintă un mare interes și ar putea fi luată și la noi ca model de literatură religioasă.

Pr. Radu Popescu

CRONICA ȘCOLARA

Despre educația engleză

Scrisoarea VIII-a

Universitatea engleză: activitatea extra-școlară

Începuturile mișcării.—Sufletul ei: John Ruskin.—Note caracteristice și date din această crucială pedagogică.—Câteva exemple alese pentru nevoile noastre: Cursuri de popularizare.—Cursuri misionare.—Cursuri profesionale.—Așezăminte sociale și educative, rod din mișcarea extra-universitară.—Comisiuni universitare uvriere.—O pildă duioasă: Toynbeeall.—Variante exemple, din spiritul extra-universitar englez. Activitatea extra-parlamentară și extra-bisericească.—Exemplele englezești ridică dela sine și pentru oricine din noi problema: Rolul misionar al universităților românești și mijloacele pentru înrăurirea poporului muncitor, din satele și orașele României întregite.

Întâia scânteie din cea mai nouă mișcare pedagogico-misionară engleză, sare din vatra colegiului oxfordian Exeter; anume în anul 1850, prin scrisoarea program a profesorului M. Sewell: «Fiindcă nu putem găzdui la universitate tot poporul dornic de cultură, de ce n'am încerca să ducem universitatea în popor... în marele centre industriale și cu multă populație; încetul cu încetul, sistemul s'ar generaliza peste tot locul...; în felul acesta, universitățile pot ajunge, ce trebuie să fie: centru și izvor de cultură, pentru întreaga țară; astfel lucrând, universitățile ar câștiga simpatia și dragostea mulțimei».

În 1866, universitatea din Cambridge, al doilea ochi al Angliei, întărește gândul dela Otford; profesorul James Stuart propune colegilor săi să pregătească cicluri de conferințe, organizate după nevoile economice și culturale din marile orașe. Programul se înfăptuește curând; chiar din anul 1867 răsar cursuri la Manchester, Liverpool, Sheffield și Leeds. A doua serie urmează în Crewe, la o companie de lucrători, iar al treilea curs e ținut la Rochdale; aici, profesorul James Stuart observă că ascultătorii sunt nu numai entusiasmați de conferinți, ci arată un deosebit in-

teres în adâncirea problemelor schițate prin cursul public; pentru satisfacerea acestor noi nevoi, clasele regulate, cu lucrări de seminar, cărți și tot aparatul școlii, iau locul prelegerilor populare.

Universitatea din Cambridge adoptă oficial sistemul abia în 1873. Profesorul James Stuart rămâne întâptuitorul ideii, date de profesorul M. Sewell. Prin ei, Oxfordul și Cambridge, inima și mintea Angliei, mai exact ochii poporului englez, pornesc nu numai cea mai nouă, dar poate și cea mai glorioasă mișcare spirituală, în curentul căreia intră tot ce are țara mai bun: studenți, profesori, reformatori sociali, preoți, scriitori și oameni de afaceri. În fruntea și inima tuturor stă profesorul profet: J. Ruskin.

* * *

John Ruskin e o figură de cea mai mare actualitate pentru vremea de azi; în istoria idealismului, un caz unic; precizările lui se realizează cu ne mai văzută iuțeală; visurile marelui reformator social, prind viața trainică, ca în urma poruncilor firei. O bună parte din premeriturile cerute de învățătorul Ruskin, au venit sub ochii lui. Anglia contemporană e încă sub influența lui Ruskin ori a visătorilor ruskinieni.

Intre anii 1843—1860, Ruskin e preotul artei. În studiile lui de pictură (*Modern Painters*) și arhitectură (*The Seven Lamps of Architecture* și *The Stones of Venice*), estetul Ruskin vestește pe reformatorul de mai târziu. Cere din capul locului o cucernică reverență în fața frumosului; arta ca și omul, e o actualizare a gândului dumnezeesc „o întretăiere de veșnicii“; „pentru progresul ei, trebuie să-ți dai viața; ca s'o înțelegi, inima¹⁾“. Intre sănătatea socială și frumosul artei, el stabilește legături ca dela cauză la efect; belșugul de artă vestește prisos de viață; formele urâte sunt crainicul bolii și a decadenței²⁾.

Ca profesor la Oxford, predică vreme de 12 ani, că reforma socială e necesară în însăși interesul artei. În anul 1860 se termină întâia fază din viața lui Ruskin. Acuma începe activitatea lui ca reformator, și cu ea o serie întreagă de mișcări culturale și sociale, între cari și activitatea extra-școlară a universităților engleze. Două, trei momente din gândirea ruskiniană, pe tărâm social și pedagogic, sunt absolut necesare, pentru a înțelege câteva note caracteristice din mișcarea de care ne ocupăm. Ca economist, Ruskin pornește cu religios respect pentru muncă, adăugând însă că, activitatea economică trebuie să fie în condiții demne și sănătate, ca urmare a principiului, că bogăția cea mai mare pentru o țară, nu-i marfa fabricii, ci viața omului. Munca în condiții rele, e tot atât de dezastruoasă ca și lipsa de muncă; iar criteriul pentru judecarea organizației economice nu-i folosul material al întreprin-

1) John Ruskin: *Modern Painters*.

2) Dean Inge: *Ruskin Prophet*, p. 26.

zătorului, ci cantitatea de fericire umană adusă de acea întreprindere, „Omul e soarele lumii¹⁾“.

Se înțelege că asemenea convingeri au chemat contra lui înverșunata atacuri. La întrebarea lui Ruskin: „E posibil ca un neam, care își trece viața în muncă grea, neroadă, mecanică și stupidă, să mai fie sănătos, fericit și de caracter?“²⁾ răspund economiștii din tagma ortodoxă: „Fără îndoială—ca scriitor asupra artei e fără păreche, dar să rămâie unde se pricepe; despre știința noastră el nu știe nimic și spune prostii“. Și nici printre esteții de meserie n'avea nume mai bun: „Ca economist, Ruskin e splendid; dar cine ar putea primi doctrina lui asupra artei?“³⁾

Pedagogul Ruskin e la aceleași înălțimi ca și economistul; Nu numai școala, ci toate așezămintele sociale, de exemplu fabrica, au datoria de a înlesni creșterea sufletelor de bună calitate“. Ne amintește apoi de amara înșelare: „... de a considera puterile intelectuale — ca având demnitate în ele înșile“ și de o eroare și mai grosolană: „justificarea și prețuirea educației, ca un mijloc de avansare socială“.

Satira lui Ruskin nu cruță pe nimeni: „Nici iresponsabilitatea demagogului, nici bătădăria burgheză și nici sensualitatea și perfidia nobilimei⁴⁾“ Consideră „Imbecilitatea instruită și nerozia rafinată ca cele mai primejdioase forme de nebunie și stupiditate⁵⁾“.

* * *

Cugetarea lui Ruskin, exprimată adeseori cu violență de limbaj, care jignește adânc mândria poporului englez, a prins rădăcini cu o neașteptată iuteală; conterințele lui au ajuns proverbiale prin numărul mare de ascultători entusiaști; lecțiile făcute la colegiul lucrătorilor din Londra, vor rămânea istorice, pentru muncitorimea lumii. Cel mai nou buciumaș al sufletului oxfordian strânge în jurul lui rânduri, rânduri de învățați, studenți și înțelegători: unii duc cuvântul profetului în lege, alții în școală și instituții misionare. Sufletul acesta face apostoli din temperamente mult socotite. Idealul lui Ruskin, ori mai drept, mintea bătrână și inima deapurarea tânără a celor două universități: Oxford și Cambridge, înoite de geniul lui Ruskin, stau la temelia activității extra-școlare a universităților engleze.

Prin programul ei adânc și cinstit creștin, mântuirea mulțimei prin cultură, această mișcare întunecă, până și cea mai luminoasă glorie a vechilor colegii engleze, faimoase în lume, ca celebre fabrici de caractere și frunțași în viața științei, artei și po-

1) J. Ruskin: *Modern Painters*.

2) J. H. Hobson: *Ruskin as Political Economist*, p. 85.

3) L. Binyon: *J. Ruskin*, p. 65.

4) J. Ruskin: *The Seven Lamps of Architecture*.

5) J. Ruskin: *The Stones of Venice*.

liticei. Deși pornită de curând, mai dăunăzi am putea zice, spiritul misionar a răspândit-o așa de tare, că înfinsurile ei sunt mai mult de cât uriașe: haotice până la disperare. Unde-i Londra mai miseră, acolo aleargă ostașii culturii universitare: unii cu sfatul, alții cu gologanul, cartea, conferința, lecția și toți cu frăție și bunăvoință. Lucrul lor înseninează ca o domoală întretăiere de fulgere, tristețea obișnuită a Londrei și suterința adeseori sfâșietoare, în unele cartiere.

Din activitatea extra-școlară a universităților engleze nu vom înfățișa de cât câteva linii, și din ele două trei rămurele. Din puține date statistice, cetitorul își va lămuri singur întinderea acestei cruciate culturale. Așa unii profesori se laudă cu un fantastic număr de studenți. Doctorul Wichsteed a avut 75000 ascultători¹⁾, adică populația unui oraș românesc de rangul întâi. În anul școlar 1901=1902, universitatea din Cambridge are 19.000 studenți; în 1907—1908, Oxfordul se ridică la 24.000. Londra, nici ea nu stă în umbră: în anul 1906—1907, are 13.803 studenți; numărul se ridică la 15.623 în 1908—1909.

Nu numai numărul, dar mai cu seamă calitatea acestor cursuri e mult impresionantă: fiecare lecție e totdeauna îngrijită ca fond; conferențiarul e specialist în problema respectivă; cu un meșteșug greu de egalat, problema din prelegere e aleasă din sociologia vremii și tradusă cu o minunată artă în psihologia ascultătorilor. Dacă e destul de greu să faci o lecție bună la o clasă din școala primară, liceu ori universitate, unde ascultătorii sunt cam de aceeași etate, și cu nevoi și aspirații mult asemănătoare, ne închipuim ce greutate sunt de biruit, la cursurile extra-universitare, unde studențimea înfățișează un admirabil exemplu de mulțime eterogenă.

Avântul etic, văzut la o samă de profesori, lasă mult în umbră spiritul pedagogic: să fii poate cel mai ales servitor al societății — dascăl la universitate — și să stai în parcuri pe vreme de iarnă, în bătaia vântului, și ceasuri de-arândul, spre a predica mulțimii cuvântul științei, — e un lucru de neprețuită frumuseță morală. Am însemnat asemenea exemple, nu numai de la facultatea de teologie — așa de rodnică în această țară — dar și dela știință și medicină.

Și dacă mai punem că, orice lecție e urmată de întrebări puse de ascultători conferențiarului, și că acuma adeseori poporul vede până și în cei mai buni prieteni ai lui, unele înșelătoare trimese de foștii și actualii asupritori, ne putem închipui la ce înălțimi sufletești trebuie să se menție profesorul în asemenea greutate. Mi-amintesc cum într'o Dumlnică, pe când un profesor predica inspirat de forțe misterioase, un glas din nord, se ridică cu întrebarea brutală: Ce partid te plătește ca să vorbești așa? Nu știu dacă întreruperea a fost, cu bună sau cu rea credință. Profesorul însă i-a răspuns, că din dragul inimei zice așa, și-și duse dămol predica înainte, cu acelaș drag, ca la început.

Locul și formele, în care apare activitatea extra-școlară a universităților engleze, diferă așa de mult, că numai ochiul atent poate vedea în conferința de la universitate și cursul dintr'un parc popular, două monumente de aceeași mișcare spirituală. Pentru ușurarea discuției, împărțim exemplele alese în următoarele categorii:

Cursuri de popularizare. Ele se fac de obicei în colegiile universitare. Luăm exemplul din King's College. În această universitate, avem dimineața și o parte din după amiază prelegeri și lucrări pentru întâia categorie de studenți. Seara, aceleași cursuri pentru categoria a doua: tineri, cari din cauza ocupației, nu-s liberi în timpul zilei. Între ora cinci și șapte seara, apar conferințele pentru publicul cel mare, dar, deși gratuite, tot așa de bine organizate, ca și cursurile pentru studenții universității. Vorbesc la prelegerile acestea tot profesorii colegiului, ajutați adesea ori de colegii din alte școli din Anglia, continent și America. Celebritățile culturale engleze apar adeseaori ca profesori la asemenea cursuri. Baza însă o formează universitatea.

Cursurile anumite ca și prelegerile studenților, sunt împărțite în trei termene: toamnă, primăvară și vară. Am înaintea mea programul pentru termenul al doilea: 16 Ianuarie — 30 Martie, 1922, Sunt anunțate 126 conferinți, formând următoarele despărțăminte: al istoriei, cu opt lecții; al teologiei cu 18 lecții; și așa la rând vin: psihologia, ingineria, științele și studiile slavice, germanice, romanice, etc. De obicei, fiecare despărțământ are între șase și opt lecții. Făcând suma, se țin în fiecare an 378 de conferinți publice la King's College; și dacă purtăm în minte că universitatea Londrei are peste șeaizeci de colegii, înțelegem ce mare belșug de viață sufletească se revarsă în societatea engleză, prin universități, instituții nu de stat, ci particulare, ca o fabrică ori un restaurant. E o frumusețe, să privești sara, pe la ora cinci, cum dă năvală lumea din toate categoriile sociale, spre porțile colegiilor; în aceste vremuri când societatea modernă e amenințată să se rupă în sute de fragmente, universitatea engleză întărește prin cultură, omogenitatea națională. De pildă, îmi stă caldă în inimă impresia de la o conferință asupra colindelor englezești: frumuseța lor a fost luminată nu numai de cunoștințele vorbitorului specialist în folklore; artiști anume aduși au executat în cor bucăți alese din colindele medievale; și după ei, sala întreagă — poate la cinci sute de oameni — cântă în cor, colinde naționale, în amintirea Mântuitorului. Asta a fost, cu o lună înainte de Crăciun, de când tinerii engleji prind a colinda măhălălile Londrei, amintind marginășilor prin cântecile lor, ceiace universitatea înfățișează publicului, în cele mai îngrijite forme.

Poate că ar fi util, să înșirăm cât mai multe din chestiunile înfățișate publicului prin universitate. Cetitorul ar vedea odată cu problemele indicate, și ceva din preocupările sutlețești, din Anglia zilelor noastre, și în același timp s'ar familiariza și cu nume, cari

reprezintă pe o seamă din frunțașii culturii engleze, Dăm loc numai la două despărțăminte: al istoriei engleze și cel al studiilor slavice, din cari o secție se ocupă cu țara noastră. Din aceste două exemple, cetitorul își va lămuri întreaga activitate din cursul unui termen: Ianuarie — Martie.

Despărțământul istoriei

Anglia în viacul al XVIII-lea

15 Ianuar.— Veacul al XVIII-lea în istoria Angliei, de prof. E. Barker - 1 Februarie.— Viața religioasă de prof. E. W. Weston; 8 Febr.— Filosofia de V. F. Storr; 15 Febr. Științele economice de prof. E. Cannan; 22 Febr.— Politica de H. W. Temperley; 1 Mart. Societatea de prof. J. L. Hammond; 8 Mart. Colonizarea de prof. A. P. Newton; 15 Mart.— Arta și literatura de prof. A. W. Reed.

În legătură cu neamul românesc, văd anunțate opt conferinți și anume; șase vor fi ale d-lui R. W. Seton-Watson, iar două ale d-lui Marcu Beza.

Tot în categoria conferințelor de popularizare intră și cursurile de vară: Iulie — Septembrie. Mai fiecare universitate nu-și întrerupe activitatea în vacanța cea mare: lucrul merge înainte; numai că în locul studenților tineri, vin cei tomatici. Faima cea mai mare o au cursurile din Oxford și Cambridge. În cursul anului, aceste universități își trimet profesori misionari în cele mai îndepărtate colțuri ale țării. Vara, mișcarea se inversează, întregindu-se: universitatea chiamă în umbra colegiilor mai bătrâni și mai tineri, dintre aceia, care în timpul vacanței caută recreație prin cultură. Aici apare și nota internațională: străini din toate continentele, vin în roiori, spre Oxford și Cambridge; astfel, peregrinii îndepărtați vin în strânsă legătură cu spiritul englez, pentru engleji, cursurile acestea sunt un mijloc de unitate și reculegere sufletească, un fel de oracole moderne.

Ca exemplu, în vara anului 1918, s'au înfățișat la Cambridge trei mari probleme: a) unitatea între clasele sociale; b) unitatea imperiului; c) unitatea între biserici. Au ajuns la încheierea că unitatea e necesară, și trebuie realizată, dar nu prin forme externe: lege, politică, ci cu ajutorul forțelor ideale, „adică o unitate vitală, care pornește de la suflet, și de aici merge spre forme, și în invers...” Studenții sunt găzduiți cu masa și somnul în colegii unde luxul și belșugul e așa de înălțător; și dacă mai punem, pe lângă influența cursurilor, pe aceea a profesorilor și nu uităm nici atmosfera de grădină, și sat, cu flori și pădure, din cele două universități, citatul care vine, nu e numai un glas izolat, ci un imn

al tuturor : „Aici (e vorba de cursurile de vacanță de la Oxford și Cambridge) am învățat să văd mâna divină în minunile vieții organice ; aceste cursuri m'au pus în legătură cu cei mai buni și mai înțelepți oameni ; ele mi-au umplut viața cu fericire, și m'au făcut să înțeleg că iubirea e mai prețios lucru de cât logica¹⁾”.

Pentru sezonul acestor cursuri în viața pedagogică și cea politică, dăm loc unui glas din anul 1920 : „Acuma zece ani, silințele activității extra-universitare erau îndreptate mai mult spre copil ; azi, puțini se vor mai găsi, cari să nu știe, că educația adulților e de o hotărâtoare însemnătate... mai mult : educația sfârșește cu viața ; și trebuie să mai știm, că cetățenia democrației moderne cuprinde nu numai drepturi, dar și obligații, cari trebuie împlinite cu pricepere²⁾”.

Forța morală, care chiamă entuziaști cu miile e lămurită astfel : «Ne-a adus aici convingerea, că nimic pe pământ nu-i atât de măreț ca omul, iar din om, cel mai prețios lucru e sufletul³⁾». Alt scriitor. adaugă în 1921 : „Credința în educație, avântul după știință, dorul de a bea din izvorul ei, nevoia de a prinde din cele mai bune gânduri e mai tare decât oricând“.

Incheiem categoria întâi — cursuri de popularizare cu următoarea lămurire : notițele date, sunt numai niște palide pilde dintr-o activitate peste puțină de înfățișat în întinsurile ei uriașe. De exemplu, la alt colegiu din Londra, anume — University College — văd anunțate în termenul acesta, cursuri despre civilizația engleză înfățișată în cele mai variate aspecte : artistic, religios, filozofic, științific, juridic, economic,.. etc, și apoi alte cincizeci și trei de conferințe în legătură cu problemele naționale și internaționale, întâia fiind la 2 Ianuarie, iar ultima la 22 Mart. Amintindu-ne că universitatea Londrei are peste șaizeci de colegii, și că fiecare are o activitate extra-universitară, ne putem face o idee de un aspect numai, din această mișcare.

* * *

Cursuri misionare. — În această categorie, apare un element nou : conferențiarul adaugă jertfa apostolică, pe lângă pregătire, pricepere și entusiasm. Misionare sunt apoi prin scopul lor : ele urmăresc ridicarea morală, a celor mai fără de noroc elemente, din societatea engleză. Metoda e influența directă și înseninarea ce o aduce profesorul sau studentul englez, fratelui în agonie morală. Ele se adresează în special sărăcimei. Trebuia de subliniat că, conferința, cartea sau lecția, aici e un simplu instrument. Ținta lor e renașterea spirituală. Asemenea școli se țin în cluburi muncitorești, săli publice, școli și mai cu seamă în biserici, duminică și în cursul săptămânei. Cum Londra are 1.500 biserici cel puțin,

1) The University Extension Bulletin, 1917, No. 31.

2) A. C. Ford : The Univ. Ext. Bulletin, 1920 No. 38.

și mii de cluburi și săli publice, și parcuri uriașe, se înțelege că cetitorul își va închipui, ce valuri de lume se adapă și se înviorează prin aceste cursuri și lecții misionare. Neuitând că și aici pe lângă profesorii de meserie sunt și reprezentanți ai culturii engleze, apoi studenții (în mișcările spirituale engleze, temeiă ține locul de cinste) trecem la altă categorie de cursuri, pe care le etichetăm destul de impropriu :

* * *

Cursuri profesionale. — Aici se urmărește, pe lângă cultura generală și educația morală, specializarea în anume ramuri de învățământ în legătură cu diferite profesii. Scopul lor principal însă e să pregătească pe viitorii conducători ai clasei uvriere, și de aceea se dă în economia programului de lucru, o deosebită atenție științelor sociale și economice. Limba și literatura engleză are și aici, ca în orice școală, indiferent de rang și categorie o vădită importanță.

Câteva însemnări despre vorbitorul englez, profesor, predicator sau orator, sunt absolut necesare, pentru înțelegerea acestor cursuri, în ținta, rostul și înrăurirea lor. Conferențiarul aici e prin excelență uman. Apare în fața ascultătorilor școlari sau egali, ca un umil prieten; nu ca să-i dascălească, ci ca un sprijin și spre lămurirea unor probleme, pe care o desleagă cu ajutorul clasei, făcând pe fiecare să gândească pentru el și nu să repete — fără folos — raționamentul dascălului.

Ferit de mușgaiul academic, bătrânicos și anemic, departe de erudiție făloasă, conferențiarul englez vine între ascultători îmbelșugat de sinceritate și gânduri misionare. Dezbaterile, cari urmează, după lecție, sunt un obicei de cea mai mare valoare. În această fază, lecția devine dramatică: conflicte puternice sunt aspecte inevitabile; prin discuții libere se exercită puterile sufletești ale studenților; suflet se leagă de suflet, iar ca rezultat, pe lângă un pas mai aproape de chestiune, noi prietenii, și neașteptate scânteii, și noi combinații psihice în sufletul fiecăruia, Arta, pe care am văzut-o în asemenea împrejurări, mi-a mers adânc la inimă; efectul lor nu se poate tălcui; vorbele oricât de meșteșugite, ar fi doar trunze vestede; între ele și vraja acestor cursuri, e depărtarea prăpăstioasă, ca dela vigoarea unui flăcău înflorit de sânge și mușchi, și oasele lui puse pe sârmă, în cutia unui muzeu de anatomie.

* * *

Din activitatea extra-școlară a universităților engleze, au urmat și urmează încă cele mai bune foloase, pentru știință și viață. Fabricile de adevăr au scăpat de o mare primejdie: anume aceea de a sămăna în nouri și fără legături proaspete cu durerea pământului. Studentul deprinde obiceiul de a studia problema nu

numai din cărți, ci la fața locului, și anume în starea ei născândă ; și odată cu o mai bună metodă de cercetare a venit, ceace la urma urmei, e cea mai nobilă țintă a științei, anume legături de frățescă iubire între oamenii dela universitate și oamenii din popor, și așa universitatea e o școală a tuturor, iar nu o instituție unde adevărul servește „câtorva numai, ca să trăiască ușor pe so-coteala, adeseori în dauna celor mulți“.

Odată cu o nouă înviorare sufletească, a cărei intensitate e fără putință de urmărit, activitatea extra-școlară engleză a ridicat o samă de așezăminte educative, a căror apariție, însămnă mult, nobile și luminoase momente, în istoria pedagogiei moderne. Englezii le numesc : University Settlements. Prin organizația generală, și nivelul ridicat al cursurilor, ele ar merita cu drept formula Universității Populare dar sunt mai mult decât niște universități : aici, lucrătorul, micul negustor, cetățeanul proletar cu o vorbă, vine și în timpul liber, și anume ca în familia lui ; în loc să-și treacă vremea în crâșme, cafenele și alte case, cu aspecte mai mult sau puțin lupanarice, aleargă la settlement, unde are muzică, dans, jurnal, un mic muzeu, prieteni și ceai și catea, în eftine condiții. Cu alte cuvinte, un settlement „e un centru de studii, relații sociale și recreare“, și de aceea le numim Căminuri Uni-versitare. Sunt în Londra 43, iar în provincie 30 de asemenea căminuri ; cartea de unde îmi culeg datele, îmi atrage atenția, că numărul nu-i complet. Câteva amănunte asupra felului cum e or-ganizat un cămin, ne ajută să înțelegem mai bine activitatea ex-tra școlară a universităților engleze în aspectul ei dinamic.

Luăm de exemplu, căminul Toynbee Hall, asezat în estul Londrei. Istoria acestei instituții, înfățișează duioase și nobile pa-gini, din viața studențimei engleze. „Cititorii întâiului cămin uni-versitar sunt studenții engleji, și ucenicii lui Ruskin ; el a avut darul să facă interesantă munca pentru norod ; aceasta constituie marea distincție a lui Ruskin, inspiratorul oricărui departament din activitatea socială engleză“ ¹⁾.

În 1867 (Ruskin începe activitatea socială în 1860), Edward Denison, după terminarea studiilor la Oxford, se așază în estul Londrei, mânat de două gânduri : să studieze problema mizeriei, ajutând și trăind la un loc cu cei în suterință. Dă mare sprijin preotului John Richard Green, și după o scurtă activitate, moare erocic. Spre locul cinstei, alt rând de studenți. În 1875, vine și tâ-nărul profesor și învățat economist dela Oxford, Arnold Toynbee, Noul misionar intră în legături de frăție cu uvrierii, luminându-i cu sfat și ajutor : după ani de-a rândul, prieten de suterințe și

¹⁾ Robert A. Woods : The Social Awakening in London, p. 15.

alături de suferință și nu dela academici distanțe, Arnold Toynbee se stânge în 1883. Preotul Barnett aleargă pe dată la Oxford după ajutoare; aici, într'un colegiu, tocmai află pe admiratorii lui Tăynbee, sfătuind, cum să slăvească mai bine amintirea celui nescut... cat... preotul, om cu experiență, le spune că de vor să nu se oprească munca lui Toynbee, trebuie să vie mulți și aleși, și să muncească pentru popor, priu popor și alături de popor. Preotul Barnett e înțeles; cu tineretul din Oxford, mai târziu cei din Cambridge, vin la lucru în mizeria neagră și umedă a Londrei și pentru o mai sigură biruință, ridică cea dintâi cetate morală, întâiul cămin universitar, în amintirea profesorului erou: Arnold Toynbee.

Prin lucrul lui, acest cămin rezumă în mic, ceiace activitatea extra-școlară engleză, caută să îplinească în proporțiile arătate. Observăm mai întâi că profesorii căminului sunt tot așa de bine calificați ca și cei din colegiile universitare. Pe lângă cursuri teoretice, avem și lucrări de seminar și clase tutoriale, în cari numărul studenților e foarte restrâns, așa că profesorul se poate ocupa cu educația și instrucția fiecărui student, deci educație individuală, după cele mai noi principii pedagogice. Afară de profesorii colegiului, vin în fiecare an și alți conferențieri, profesori din aite colegii, ori fruntași din cultura engleză. De exeplul anul acesta, 1921—1922, căminul Toynbee, va avea următorii conferențieri: Lord Haldane, G. B. Shaw, Sir William Beveridge, Prof. H. J. Laski, A. C. Gardiner, Israel Zangwill, și Hugh Walpole.

Lorzii, Sirii și Profesorii cu nume, nu sunt numai vizitatorii de ocazie: în fruntea societăților și cluburilor din acest cămin, citim iarăși nume din categoria celor „Sus-Puși“ (în Anglia, vorba subliniată are și culoare morală). De exemplu presidentul clubului artistic (Toynbee Art Club) e Sir David Murray. În altă societate (Toynbee Poar Man's Lawyer Society) prezidează Sir John Simon, secretar fiind doctorul A. E. Western. Și așa, cele 12 societăți ale căminului universitar, sunt conduse de oameni cunoscuți în cercurile științifice engleze. Căminul are o bibliotecă, ce împrumută cărți și acasă, și un mic restaurant, care între 6 și 8 p. m., procură hrană cu prețuri estine.

Copiem mai jos câteva din cursurile din anul acesta. Din ele cetitorul își va lămuri nivelul cultural al studenților uvrieri, cum și atmosfera generală a căminului universitar.

SESIUNEA 1921—1922

No.	Materia predată	Durata cursului	Numele profesorului	Observațiuni
1	Științe economice . .	3 ani	M. Epstein	Curs introduct. Pentru studenți
2	Științe economice . .	" "	A. Greenwood	
3	Științe economice . .	12 lecții	G. T. Reid	
4	Istorie industrială . .	" "	D-ra N. Marks	
5	Istorie industrială . .	" "	G. Mekenzie	
6	Literatură modernă . .	" "	S. Robinson	
7	Istoria socială în v. XIX-lea	20 lecții	F. H. Darton	
8	Desen și pictură . .	" "	C. Gardiner	
9	Războiul lumii . . .	25 "	" "	
10	Istoria universală . .	20 "	G. E. Lee	
11	Istoria Londrei . . .	10 "	F. H. Darton	
12	Introducere în filo- sofie	12 "	C. E. Joad	
13	Logica și psihologia .	12 "	E. Farmer	
14	Științe naturale . . .	În fiecare săpt.	Dr. E. Daghish	
15	Limba franceză . . .	" "	L. Small	
16	" germană	" "	D. T. Gendhat	
17	Drama	" "	D-na Warshaw	
18	Retorica	" "	T. Barnard	

Și așa urmează (19) teoria și practica muzicii, (20) coruri, (21) orchestrație, (22) dansuri populare, (23) gimnastică, (24) igienă, (25) lucru manual.

Pe lângă înșirarea cursurilor, credem necesar să dăm sumarul la câteva din ele. Acum, în vremea democrației, problema educației uvrierilor, prezintă mai mult de cât o importanță pedagogică. Fără pregătirea sutletească respectivă, democrația contemporană, aduce tot atâta tolos, ca și reacția demagogică.

Luăm de exemplu, cursul No. 6: literatură modernă. Studenții lucrători vor ceti și tâlcui cu ajutorul profesorului, din următorii autori: Whitman, Ibsen, Shaw, Hardy, Chesterton, Tagore, Maeterlinck.

Cursul No. 12, Introducere în filosofie, are sumarul:

Lecția No. 1. Ce este filosofia?

" " 2. Filosofii greci: Platon și teoria ideilor.

" " 3. Aristot.

" " 4. Filosofia modernă; raționalismul și empiricismul.

" " 5. Idealismul: Kant și Hegel.

" " 6. Pragmatismul: W. James și Bergson,

" " 7. Filosofii de azi.

" " 8. Elemente de filosofie politică: Hobbes și Locke,

" " 9. Nașterea socialismului. Cugetarea politică contemporană.

" " 10. Elemente de etică. Utilitarismul și intuiționismul.

" " 11. Elanul vital și filosofia impulsului.

" " 12. Rezumarea cursului.

Tot așa de bine se prezintă și cursul de logică și psihologie ; evident că materiile, cari formează specialitatea școlii, anume științele economice și sociale, sunt mult mai îngrijite. Dacă adăugăm, că în imediată apropiere a căminului Toynbee se află o biserică mult încăpătoare, deschisă ziua și noaptea și încălzită iarna, cu cărți înlăuntru, iar pentru călătorul grăbit, mici predici-sfaturi și lămuriri pentru problemele zilei, afișate pe pereții bisericei, ne facem o mică idee, de metodele englezești, pentru educarea muncitorimei. Vrednic de știut e că, în alt colț vecin al căminului, se ridică un muzeu cu o bibliotecă și sală de reviste și jurnale ¹⁾.

Un fapt important pentru suletul Angliei contemporane, e că spiritul pe care l-am văzut în căminul discutat, nu-i o excepție ondrabilă, caracteristică celor 73 de căminuri universitare, ci comună celor mai multe centre sociale, filantropice și religioase. De exemplu, acelaș lucru îl găsești în biserici, unde după serviciul divin toarte scurt, încep problemele pământului, în discuții prietenoase și alăturate de un pahar de ciai. Altă dată, conferinți politice și economice (firește că neîntinate în spiritul de partid) urmează chiar după slujba religioasă. Partea admirabilă e că preotul își alege subiect de predică problema, pe care el o prezintă în aspectele spirituale, iar după terminarea serviciului divin, sala sub conducerea unui fruntaș din viața politică ori culturală, soluționează aceeaș chestiune, în latura umană.

De exemplu, la 29 Ianuarie, în biserica din Kingswoy, au fost, ca totdeauna, trei servicii religioase: la 11 a. m., 3 p. m. și 6.30 p. m. sunt 2000 locuri numerotate. Localul plin. La 11 a. m. predica Duminicii respective; la 3 p. m. conferința predică: Darul de a vorbi al Mântuitorului, de Harry Duxburg; sara, vicarul bisericei, Preotul Y. E. Rattenbury dezvoltă subiectul: Are nevoie democrația de biserică? După slujbă, discuție liberă sub președinția deputatului englez Arthur Henderson. Problema ține la un loc 2000 de oameni, și în casa Domnului, până la zece noaptea. Lucrul se repetă peste o săptămână, la 5 Februarie, problema din predica de sară vine cu întrebarea: Este capitalistă biserica modernă? Aceeaș discuție liberă, acum e sub președinția deputatului T. E. Naylor. Evident că exemplele sunt mici momente din chestiunea noastră. Anume, preotul englez, ne dă pildă de activitate extra-bisericască, ce ține oamenii cu miile în atmosfera spirituală, iar deputații citați, exemplu de activitate extra-parlamentară, prin cari în reculegerea bisericei, problemele sociale și economice se înțeleg cu adâncime și bunăvoință; și cum, și alții și alții sunt rodul colegiilor engleze, avem prin ei, ca și prin profesorii și studenții, cari au întemeiat și învioriază căminurile

1) Muzeul e ridicat în 1892, donația J. Passmore.

uvriere, avem bune exemple de activitate extra-școlară, din universitățile engleze.

* * *

Insemnările despre activitatea extra-școlară a universităților engleze ne spun, ce ar putea însemna, în educarea mulțimilor, harnicelor mulțimi, din satele și târgurile noastre — activitatea extra-școlară a celor patru universități românești.

Căutăm cu toții spre școli; între ele, locul dintâi îl ține universitatea, școala școlilor; de aici trebuie să pornească în societate suflet nou, nu numai prin absolvenții universității, dar și prin directe și continui legături între universitate și viața națională.

Astfel lucrând, și nu numai predicând, dar și înfăptuind acele instituții educative, care au făcut minuni aiurea, de exemplu: căminurile universitare, universitatea ar ajunge și la noi, ceia ce-i prin alte părți: o școală a tuturor.

Prin ea, și luciul ei misionar, dragostea pentru binele social, adică idealul moral, s'ar întinde peste ținuturile noastre, îndoliate acum de note de elegie. Contra lor e mijlocul sigur al educației: înțelegând prin aceasta, înrâurirea sistematică a unui popor, a întregului popor, prin cei mai buni din acel popor.

Londra, 12 Februarie, 1922.

C. Mureșanu

CRONICA ECONOMICĂ

„Contribuțiunile d-lui Blank la rezolvarea crizei economice“

— Lămuriri asupra valorii lor —

Importanța ce se dă lucrării. — Apărută mai întâi în limba engleză într'un supliment al ziarului «Manchester Guardian» dedicat «Reconstrucției Europei», prelucrată și publicată apoi în «Archiva pentru știința și reforma socială», reprodusă de aci și răspândită de cele mai de seamă cotidiene, retipărită în sfârșit într'o foarte elegantă broșură și remisă, «în dorința de a contribui la soluționarea problemei economice a Țării» d-lui ministru de Finanțe, lucrarea d-lui Blank a atras, cum lesne se înțelege, atenția generală, atât prin importanța subiectului ce tratează, dar mai cu seamă prin situația de frunte ce ocupă autorul în lumea noastră financiară și industrială, situație care-i atribuie o competență atât de desăvârșită în asemenea materie, în cât pare a exclude *a priori* orice obiecțiune, orice contestație.

Cu tot titlul modest ce poartă, opera d-lui Blank se prezintă deci de la sine cu pretențiunea unui plan complect al consolidării noastre economice și se impune ca ultimul și cel mai autorizat cuvânt în mult așteptata deslegare a crizei cumplite în care ne găsim de de la război încoace.

De aci nu numai atenție generală, nu numai admirație fără rezerve, dar și încredere oarbă, iluzii și speranțe; — *tot de aci însă și datoria de a supune opera d lui Blank unei cercetăr mai deaproape asupra valorii ei reale.*

În această din urmă considerațiune să se caute îndemnul la rândurile de față.

Confuzia între chestiunea economică, financiară și monetară. — Ne oprim un moment chiar la titlu. El nu corespunde cu conținutul, căci în lucrare nu este vorba mai de loc sau, în orice caz, puțin de tot despre rezolvarea crizei economice și de refacerea

economică a țării, ci este vorba aproape exclusiv numai de rezolvarea crizei financiare și de refacerea noastră financiară. Se va zice poate că facem discuție de vorbe și că, în fond, criza economică și criza financiară sunt identice, sunt același lucru. Or tocmai în aceasta stă una din erorile mari în care persistă majoritatea economiștilor noștri și în care rătăcește și d. Blank: a nu și da seama că una este criza economică și alta este criza financiară și a nu ține mereu seama de această deosebire. În legătură cu aceasta amintim și de neaumerirea în care se găsesc preinșii economiști cu privire la chestiunea monetară. Nici aci nu se ține seama că și această chestiune este distinctă de celelalte probleme isvorâte din război și că și această chestiune formează o chestiune deosebită, cu deslegare deosebită. Confusiunea ce se face mai cu seamă între problema financiară și cea monetară — inclusive atât de palpitanta chestiune a valutei — dovedește în mod tipic ușurința și inconștiența cu care se discută și se tratează în vremurile noastre interesele cele mai vitale ale statului.

Sunt, veți zice, chestiuni elementare. Insistăm totuși cu toată tăria asupra lor, de oarece faptul de a ignora noțiunile precise, constituie una din piedicile principale pentru obținerea unor rezultate sigure în deslegarea și a problemei economice, și a problemei financiare și a celei monetare.

Nu este locul să facem teorii și să stabilim definițiuni, căci pentru înțelegerea deosebirilor de care am vorbit este destul să amintim că, putem avea criză economică fără a avea criză financiară, și invers; tot așa precum unele state au monetă bună însă suferă de criză financiară, iar altele pot avea monetă depreciață și finanțe echilibrate. Insuși d. Blank ne arată perspectiva unei situațiuni financiare bune mai înainte ca leul să devie ia leu; ba d-sa condipoazează chiar în lucrarea sa asanarea noastră financiară de valoarea ștepreciată a leului.

Dar să nu anticipăm. Ceeace ne-a interesat deocamdată a fost precizarea subiectului lucrării d-lui Blank și constatăm că acest subiect este criza financiară și nu criza economică, de oarece ceeace preocupă pe d. Blank este numai asanarea finanțelor statului și nu altceva, iar cu privire la refacerea economică nu găsim în lucrarea sa decât câteva indicațiuni vagi și — o sumă destinată pentru comenzile căilor ferate și alta pusă la dispoziția negustorilor români cari au datorii în valută ridicată.

Însă, ceeace trebuie remarcat este că, chiar din problema financiară, d. Blank nu vede și nu îmbrățișează decât o singură latură, anume datoria publică internă și externă, căutând mijloace pentru consolidarea celei din urmă și pentru reducerea celei dintâi. Vom vedea însă că «Contribuțiunile» d-lui Blank nu rezolvă complet nici măcar atâta. Dar atunci cum și ce rezolvă în genere aceste «Contribuțiuni»?

In ce ar consta, după d. Blank, greutățile actuale. — Greutățile financiare provin, după d. Blank, în deosebi din creșterea peste măsură a datoriei publice. Pe când înainte de război întreaga datorie publică — atunci mai toată externă — era de $1\frac{1}{2}$ miliarde franci aur, acum avem o datorie externă de peste trei miliarde franci aur și o datorie internă de 35 miliarde. D. Blank crede că, în privința datoriei externe, nu trebuie să ne îngrijim decât de plata bonurilor de tezaur către particulari în suma de aproximativ 1200 milioane fr. aur și de 350 milioane rentă veche stampilată în Franța. Restul datoriei externe n'are pentru ce să ne preocupe, căci este acoperită prin 7 miliarde reparațiuni — în cemonetă nu se spune — pe cari ne datorează Germania și prin despăgubirile — nu se arată suma la care se ridică — ce ne datorează Franța și Anglia pentru distrugerea sondelor noastre de petrol.

Totalul datoriei noastre externe *obligatorie* ar fi deci, după d. Blank, de aproximativ 1550 milioane fr. aur. Ne place optimismul d-lui Blank asupra acestui capitol — rămâne însă ca să fie confirmat și de Ministrul nostru de Finanțe.

Mai îngrijorat este d. Blank de datoria internă care se urcă la 35 miliarde lei, căci dacă schimbul nostru se ridică la paritate — d. Blank se ferește a ne arăta cum se va întâmpla acest miracol — și cele 35 miliarde lei hârtie vor deveni lei aur, Statul se va găsi într'o situație desperată, catastrofală. «Trebuie dar, spune d. Blank, să se dea Statului *astăzi* posibilitatea de a-și răscumpăra cât mai urgent datoria sa internă și a o transforma într'o datorie-aur, pentru ca în locul creditorilor de azi, reclamând 35 miliarde lei-actuali, deveniți ^omai târziu lei-aur, să nu avem decât creditori reclamând două miliarde jumătate lei-aur, pentru aceeași datorie».

Soluția fictivă și cea reală a d lui Blank. — Scăparea din aceste greutăți ar fi după d. Blank, un împrumut extern dela un grup de Bănci, cari ar deveni asociații Statului Român în exploatarea unei părți din terenurile sale petrolifere. «Aceasta asociație ar trebui făcută într'o proporție de 45 % capital străin și 55 % participație a Statului». Nu este tocmai clară aceasă proporție, însă nu o putem înțelege altfel decât ca Statul, dând terenurile, iar Băncile capitalul de exploatare, beneficiul să se împartă în proporție de 45 % pentru Bănci și 55 % pentru Stat.

Împrumutul pe care Statul Român ar urma să-l contracteze dela aceste Bănci asociate și cointeresate ar fi de $2\frac{1}{4}$ miliarde fr. aur. Aceasta este suma cu care am avea să asanăm situația noastră financiară zdruncinată.

Și în ce ar consta, după d. Blank, aceasta asanare? Iată în ce. Din cele $2\frac{1}{4}$ miliarde fr. aur împrumutați, d-sa propune: 1 % a se răscumpăra 25 % din bonurile de tezaur emise către particularii străini adică 300 milioane fr. aur, și 2 % a destina 1.100 milioane franci aur pentru răscumpărarea a 27 miliarde — în plan se arată numai 23 miliarde — din datoria internă. Din suma de 850 miliardă

ce mai rămâne, 672 milioane fr. aur sunt destinați pentru plata dobânzilor pe 3 ani ale celor 900 milioane bonuri de tezaur nou consolidate și ale împrumutului de $2\frac{1}{4}$ miliarde — iar restul va servi la comenzi pentru căile ferate și pentru înlesnirea comercianților.

Situația financiară, în privința datoriei publice, s'ar prezenta deci după contractarea împrumutului, în modul următor: *datoria externă*: 900 milioane bonuri de tezaur consolidate în noui titluri, 350 milioane rentă veche, și $2\frac{1}{4}$ milioane franci aur datorie nouă; iar *datoria internă* 8 miliarde (sau de fapt 12 miliarde). Din aceste 8 miliarde, d. Blank mai presupune că se vor reduce prin diferite operațiuni, pe cari le arată, dar cari în parte sunt foarte problematice, încă vreo 4 miliarde. Astfel ar rămâne în total o datorie externă de $3\frac{1}{2}$ miliarde franci aur și o datorie internă de 4 miliarde lei.

Să vedem cum asigură d. Blank anuitatea acestei datorii.

Pentru întâii trei ani văzurăm pentru cari anume categorii de datorii și cu ce se asigură anuitatea. Dincolo de acești trei ani, anuitatea este asigurată numai pentru împrumutul de $2\frac{1}{4}$ miliarde și anume prin veniturile celor 500 sonde ale marelui societăți generale de petrol propusă de d. Blank. Inșă socoteala ce o face d. Blank îmi pare cam curioasă. D-se zice: «Totalul celor 500 sonde ar putea produce o cantitate de trei milioane tone petrol. Venitul unui milion de tone din această producție reprezintă cheltuielile generale de exploatare și amortismentul instrumentațiunii de sondaj. Restul de două milioane tone înmulțite cu 3000 lei, prețul extern al tonei de petrol (în țară este de 1200 lei), dă șase miliarde lei sau zece milioane livre sterline, adică întreaga anuitate a noului împrumut». Ce an putea înțelege altceva decât că întregul venit net al societății este absorbit de anuitatea împrumutului de $2\frac{1}{4}$ miliarde fr. aur.¹⁾ Dar dacă este așa, cum rămâne atunci cu repartitia de 45% și de 55% între societate și Stat? Căci cred că trebuie să distingem bine între calitatea Băncilor de *asociate* ale Statului la întreprinderea petroliferă și calitatea lor de *creditoare* pentru împrumutul de $2\frac{1}{4}$ miliarde fr. aur. Înțelegem ca întâia calitate să servească ca o garanție pentru creditul acordat, dar nu putem înțelege ca întregul venit net, întregul beneficiu al întreprinderii petrolifere să fie afectat pentru anuitatea împrumutului de $2\frac{1}{4}$ miliarde fr. aur, căci ar urma ca Băncile în calitate de societate să renunțe la orice beneficiu, iar de beneficiu să profite numai Statul, care își plătește cu el anuitatea împrumutului contractat...

Inșă chestiunea poate fi privită și trebuie să fie privită altfel. Statul renunță pentru o perioadă de 25 ani sau mai mult — sau, adăogăm noi, pentru un timp ilimitat, adică pentru todeauna — la erenurile sale petrolifere. (d. Blank spune că numai la o parte din

1) Să trecem cu vederea că odată suma împrumutului este indicată cu $2\frac{1}{4}$ miliarde, altădată cu 2.355 milioane și iarăși în alt loc cu 2.385 milioane fr. aur. Să fie oare simple greșeli de tipar?

ele) în schimbul unui împrumut de $2\frac{1}{4}$ miliarde și este treaba Băncilor creditoare să-și scoată cum vor ști mai bine atât anuitățile împrumutului cât și un beneficiu cât mai mare de pe urma capitalului pus în exploatarea petrolului, așa că asociația cu Statul nu poate fi decât o simplă ficțiune fără nici o aplicare practică.

Inclinăm spre aceasta interpretare a «noului tip de împrumut» preconizat de d. Blank, căci mi se pare singura plausibilă, de oarece numai în felul acesta împrumutul poate fi privit ca o afacere *rentabilă* care să prezinte, cum cere d. Blank, «cât se poate de multe atracțiuni pentru capitaliștii englezi și americani»; altfel, firește, capitalurile vor lua drumul spre Mesopotamia, Argentina, Canada și Filipine, unde sunt «infinite posibilități de plasamente rentabile»

* * *

Jertfe mari, iar rezultat foarte redus. — Acesta este în linii generale proiectul d-lui Blank pentru refacerea economică, *recte* financiară, a României Mari. El se reduce, precum văzurăm, la contractarea unui mare împrumut extern prin concesionarea terenurilor petrolifere ale Statului cu scopul: 1. de a realiza consolidarea *unei părți* a datoriei publice externe; 2. de a asigura anuitățile *unei părți* a acestei datorii și 3. de a răscumpăra din datoria internă partea ce revine particularilor.

Întâia observațiune ce trebuie făcută cu privire la acest proiect este că partea cea mai urgentă, cea mai presantă, și anume consolidarea bonurilor de tezaur către particularii străini, este în curs de executare, în cât va fi, sperăm, la apariția acestor rânduri fapt împlinit. Aceasta operațiune pare a se săvârși sub formă de conversiune, iar anuitățile vor fi înscrise în bugetul obicinuit — exact tot așa cum prevede pentru plata anuităților *acestei părți* a datoriei publice și proiectul d-lui Blank, de oarece văzurăm că din veniturile societății generale de petrol nu se plătesc decât anuitățile noului împrumut, pe când anuitățile celor 900 milioane bonuri de tezaur consolidate cât și ale celor 350 milioane rentă veche urmează să fie suportate de bugetul ordinar.

Iată deci nu numai posibilitatea dar însăși realitatea de a regula partea arzătoare a datoriei externe fără a recurge la amanetarea terenurilor petrolifere ale Statului. Căci oricât ne-ar asigura d. Blank că «nu sacrificăm nimic din prestigiul nostru și nu micșorăm bogățiile noastre», la mijloc este de fapt un împrumut pe gaj, și chiar mai mult: este abandonarea pe seama și în profitul unor bancheri străini a celor mai de seamă valori reale ce posedăm. Când deci aceiaș operațiune de asanare a finanțelor se poate face fără asemenea grele jertfe — proiectul d-lui Blank se condamnă dela sine.

Stingerea datoriei interne după sistemul Blank și irealizabil și inadmisibil. — Rămâne însă de actualitate aplicarea planului d-lui Blank la reducerea datoriei interne. Este de altfel partea cea mai interesantă și desigur cea mal «originală» a întregii opere.

Înainte de a intra în discuțiunea acestui punct, ne permitem a remarca disprețul suveran al d-lui Blank pentru cifre și socoteli. Astfel pe când d-sa arată la început că intenționează să reducă din datoria internă 27 miliarde lei, atunci când vine la faptă nu reduce decât 23 miliarde; iar din restul de 12 miliarde — totalul fiind de 35 miliarde — ce mai rămân ca datorie internă, d-sa face să dispară fără nici o răscumpărare — am zice prin simplă evaporațiune — mai întâi 4 miliarde, apoi alte patru până ce în sfârșit arată că «suntem în stare să reducem până în trei sau patru ani aproape totalitatea datoriei noastre interne de 35 miliarde». Ori nu este vorba ce suntem noi în stare să facem, ci cece este în stare să se reducă prin aplicarea sistemului Blank, și rămâne constatat că d-sa nu aplică de fapt reducerea decât la 23 miliarde și nu la mai mult.

Iată acum planul original conceput de d. Blank pentru stingerea acestor 23 miliarde lei din datoria internă.

D-sa spune: «Statul nu poate avea posibilitatea decât dacă i se pun la dispoziție destule bilete de bancă pentru a răscumpăra titlurile sale în lei (rente, obligațiuni, bonuri de tezaur, etc. etc.) emise pentru expropriere, despăgubiri, datorii consolidate, datorii către Banca Națională etc. etc. Scopul poate fi atins printr'o inflație a biletului de bancă până la 4 miliarde peste circulația actuală, fără însă a depăși acest maxim». Cu alte cuvinte mai simple: d. Blank propune o nouă emisiune de 4 miliarde lei pe care Banca Națională să le pue la dispoziția ministerului de Finanțe, care ar pune acești bani în circulație cu scopul de a provoca deprecierea leului. Imediat statul s'ar erija în cumpărător de lei cu ajutorul celor 1.100 milioane franci aur destinați în acest scop, precum văzurăm, din împrumutul de 2 $\frac{1}{4}$ miliarde. Cu leii obținuți astfel «pe ieftin», Statul ar răscumpăra apoi treptat rentele, obligațiunile și bonurile de tezaur. D. Blank spune că și «datoriile către Banca Națională», deși în planul său, eșalonat pe șase semestre, nu figurează decât datoriile către particulari. Dar în sfârșit, oricum ar fi, *ne dăm oare seama ce ar însemna și ce efect ar produce un rulment de 23 miliarde lei în curs de 3 ani pentru un singur și anumit scop, cunoscut mai înainte? Și d. Blank poate crede într'adevăr că abilitatea unei direcțiuni din ministerul de Finanțe, condusă fie chiar de specialiștii cei mai competenți, ar putea menține stabilitatea cursului scăzut al leului în tot acest interval de 3 ani când cererea leului va fi atât de enormă?* Dar cum poate susține d. Blank asemenea ciudățeniei când d-sa însuși arată în alt loc posibilitatea ca schimbul nostru să se ridice, «peste trei sau patru ani la un nivel mai apropiat de paritatea aurului»? Dar nu recomandă chiar d-sa ca să se provoace o ușoară urcare succesivă de câte o jumătate centimă aur la fiecare trei sau patru luni? Calculat-a d-sa cât reprezintă această urcare și cum, realizându-se așa cum dorește d. Blank, răscumpărarea celor 23 miliarde prin 1.100 milioane franci aur devine de la sine, o imposibilitate în cât aduce în mod inevitabil prăbușirea întregii combinațiuni?

Se mai pune însă și o altă întrebare. *Oare toată această operație, manevră, manoperă* — oricât de genială ni s'ar pare — *este ea în genere admisibilă? Este ea corectă, este ea demnă, poate fi ea aplicată de un Stat față de cetățenii săi?* Noi știm că cursul prea scăzut al leului se datorește în cea mai mare parte speculei necinstite; noi înșine ne scandalizăm de diferența nejustificată între valoarea leului în țară și valoarea cu care este cotel leul în străinătate; însuși d. Blank menționează anomalia ca leul românesc să ajungă la $\frac{1}{13}$ din valoarea francului francez cu toate că noi avem o emisiune de bilete relativ mult mai mică decât Franța; — și totuși d. Blank poate preconiza răscumpărarea a 23 miliarde lei prin 1.100 milioane franci aur? *Operațiune și irealizabilă și inadmisibilă!*

Concepțiile bizare ale d-lui Blank. — Dar chiar dacă, contrar tuturor prevederilor, asemenea manoperă s'ar săvârși — se pune întrebarea ce ne facem cu restul de 12 miliarde din datoria internă? Ce ne facem în special cu datoria către Banca Națională? Căci leul devenind leu, o datorie fie și de 12 miliarde, sau chiar numai de 8 sau de 4 miliarde nu va fi ea oare în disproporție cu puterile noastre?

D. Blank nu ne dă nici un răspuns la toate aceste întrebări, și *bine face*. Felul cum d-sa atinge chestiunea monetară, concepțiile sale despre inflațiune și deflațiune, despre emisiunea celor 4 miliarde «care va fi, după d-sa, un factor de creștere de activ, adică de avere», și apoi concepțiile sale despre schimb «care va ajunge la paritate și aceasta atît prin inflațiunea nouă cît și prin deflațiunea ce va urma succesiv» — toate aceste erezii ne arată că bine a făcut d-sa că mai lasă unele întrebări și fără răspuns, căci ne pomeneam probabil cu soluțiuni cum este ceea ce o dă pentru echilibrarea bugetului, unde din suma totală a veniturilor de 13 miliarde lei, d-sa pune 7 $\frac{1}{2}$ miliarde lei pe seama taxelor de export ale cerealelor. Curată nostimadă. A întemeia întocmirea bugetului general al statului pe o taxă cu totul excepțională și provisorie — este o concepție ce nu poate fi discutată, ce nu merită a fi discutată.

.....

Nici banul și nici bancherii nu ne pot salva din situația grea în care ne găsim. — În fața tuturor acestor constatări, orce comentariu, orce critică pare de prisos. Din „*Contribuțiunile d-lui Blank la rezolvarea crizei economice*» nu rămânem decât cu mirarea că asemenea bizererii au putut naște în capul unui eminent și reputat practicant în ale finanțelor. Nu există altă explicație de cît că și d. Blank stă sub ipnoza atotputerniciei banului. D-sa ca bancher, și mai puțin de cît alții, nu s'a putut sustrage credinței, că banul este pivotul principal al întregii noastre vieți economice și financiare și că prin operațiuni bancare iscusite se poate salva o situație economică sau financiară zdruncinată. *Este o erezie sub*

care suferă azi lumea întreagă, — și va mai suferi. Desmeticirea nu va veni decât atunci când problemele provocate de război vor fi supuse unor cercetări adevărat științifice și metodice. Ce bine și nimerit zice Gustave Le Bon într'un articol al său «La Conférences de Gênes et les Forces Nouvelles, qui dominant le monde»: «Avant de tenter la reconstruction économique de l'Europe, il faudra d'abord dissiper les nuages d'incompréhension qui obscurcissent le monde». Însă «Contribuțiunile» d-lui Blank contribuiesc mai mult la sporirea haosului în care ne zbatem, decât la înlăturarea lui. Și vrând nevrând ele ne aduc în minte următoarele rânduri cetite de curând într'o publicațiune tendențioasă, dar care pare a conține totuși și un sîmbure de adevăr: «Buiăceala caracterizează astăzi toate manifestările vieții omenești. Oamenii nu mai știu de ce să se fie, ce se creadă. Mai întâi li se oferă un șir de fapte, apoi altu; mai întâi o explicare a împrejurărilor, apoi alta. O mulțime de explicări se îngrămădesc, încurcându-se între ele, explicări cari nu explică nimic, dimpotrivă sporesc buimăceala. Guvernele înșele par a se găsi încătușate, iar când întreprind cercetări într'o direcție oarecare, se găsesc în chip misterios împiedecate».

Departa de noi de a atribui d-lui Blank vreo intențiune rea, dar se știe că chiar intențiunile bune, ele singure, nu duc la nici un rezultat.

Timișoara, 6 August 1922.

Const. Brăileanu

NECROLOG

---

† ANDREI BÂRSEANU

A plecat încă unul dintre cei care au crezut în cultura românească și-au sprijinit-o cu jertfa vieții lor.

Dupa ce curentul *Junimei* a biruit în mijlocul tinerilor care întemeiasera *România Jună* la Viena, toți Ardelenii, Banățenii și Bucovinenii cu respect pentru nevoile sufletului național și-au întors ochii spre literatura populară, prețuind-o ca și Alecsandri, Maiorescu, Eminescu, Creangă și ceilalți corifei ai scrisului românesc.

Peste munți, rolul acesta l'a împlinit cu mult zel A. Bârseanu, publicând împreună cu Iarnic producțiile geniului popular.

A fost deci o dreaptă răsplată a silințelor sale, că a ajuns cu vremea prezidentul *Astrei* și era considerat de toți ca figura cea mai reprezentativă între cei care luptau pentru cultura românească peste munți.

Alături de Aurel Popovici, *Convorbirile Literare* au prețuit în răposatul profesor și o mare autoritate morală, la care se îndreptau în toate împrejurările, când era nevoie de susținut unirea în «gând și în simțiri».

Prietenii și colaboratorii revistei îi vor păstra o pioasă amintire, iar Românii, care au cunoscut și vremurile de jertfire pentru cultura neamului vor pomeni totdeauna cu respect numele lui Andrei Bârseanu.

S.
